

Emisión Nº 3

1989

Julio - Agosto - Septiembre

Año XL

VESTNIK VOLERO
VOLERO VESTNIK
SLOVENSКИН
ДОМОБРАНЦЕВ
VESTNIK
ДОМОБРАНЦЕВ

SLOVENSКИН
VESTNIK VOL
ERO VESTNIK

VESTNIK SLOVENSКИH DOMOBANCEV IN DRUGIH RODOLJUBOV je glasilo svobodnjakov vključenih v ZDSPB. — Izdaja ga konzorcij, Ramón Falcón 4158, 1407 — Buenos Aires. Ureja uredniški odbor. Naslov uredništva in uprave: Ramón Falcón 4158, suc. 7, Buenos Aires.

VESTNIK — VOCERO es el informativo de los combatientes anticomunistas eslovenos. Edición y redacción: Ramón Falcón 4158, 1407 - Buenos Aires. Director y Editor responsable: Rudi Bras.

VESTNIK — VOCERO is the voice of slovenian anticommunist veterans. Ovitek: Aleš Gošar.

Tiska: Vilko S. R. L., Estados Unidos 425, 1101 - Buenos Aires, Argentina.

— o —

DENARNA NAKAZILA za naročnino in za „Tiskovni sklad Karla Mauserja“ pošiljajte na ime **VESTNIK**, na zgoraj napisani naslov uprave.

— o —

V S E B I N A

Dvema generacijama so zasuli usta... (I. Korošec)	105
Nocoj bomo spet streljali na Pohorju (Z. Zavadlav)	110
Vsako leto, kadar vrtnice vzeveto (V. Kos)	112
Dva brata mu ležita na Rogu (Z. Zavadlav)	113
Nova majniška deklaracija 1989 (Sm R)	121
Vojna proti revoluciji je bila pravična (R. G. Díaz Bessone)	122
Mladi v Cerarjevi in Žebotovi knjigi (J. Grum)	125
Žalostinka 1942 (Vinko Beličič)	137
Odstrte zavese (F. Markež in ured.)	140
Ivan Jan tudi v polemiki z Ivom Žajdelom	141
O francoski revoluciji (L. M.)	146
„Od Turjaka do Siska...“ (iz Mladine)	151
RAZGLEDI z naših postojank	155
Sojenje komunistom (Ivo Žajdela v Tribuni)	169
Harold Macmillan — njegov življenjepis (ZU)	176
Kdo je Vinko Levstik?	180
No hubo dos bandas iguales... (fragmento de La Prensa)	IV

SLOVENSKIH DOMOBRANCEV IN DRUGIH RODOLJUBOV

LETO XL

JULIJ-AVGUST-SEPTEMBER 1989

„Dvema generacijama so zasuli usta, tretja ne zdrži več!“

Maj 1945.

Vsako leto, ko se povračata maj in junij, se z njima povrača tista naša zadnja slovenska pomlad tam za Dravo.

Včasih sem si želel, da bi šla v pozabo, ker je nasičena s tolikim razočaranjem, s strtimi upi in trpljenjem, pa se ne da. Vse je vtisnjeno v dušo.

Vsako leto se znova vlečem s fanti raztepen, zasramovan in opljuvan po okrvavljenih celjskih ulicah in po tisti neskončno dolgi, prašni cesti tja do Teharij v krvave arene. In potem naprej v Hrastnik, Kranj, Škofjo Loko, št. Vid.

V Kočevskem Rogu iščem brezna, kamor je padal naš bataljon, kamor so padali vsi bataljoni.

V Toškem čelu nabiram krvave rože ob vznožju grape, kamor so zmetali ves transport ranjencev, zajet na Lescah.

V teharskem jarku grebem za polomljenimi, belimi kostmi naših domobranskih častnikov.

Pa matere, žene, dekleta in otroci so odšli z zvezanimi na tovornjakih. Celo dojenčki so bili izdajalci!

Ni le slučaj dragi moji, da nas, ki smo danes tukaj, ni zadelo ob tistem slovenskem genocidu. Ne, ni slučaj. Za Boga ni slučaja. Tudi ne, da smo imeli srečo.

Vsakega posebej je Bog odbral. Tebe in mene in vse nas je odbral za poslance in priče slovenske resnice.

Tudi vas, dragi moji mladi prijatelji, je odbral. Tudi vas, ki ste bili rojeni iz nas. Koliko tisočev vaših prijateljev se ni smelo roditi! Vas je

odbral za nov, pravičnejši red. Da nadaljujete borbo mladine pred 44 leti. Ne borbo z orožjem, z besedo resnice, ljubezni, spoštovanja in strpnosti.

Vsem nam je dal določeno nalogo: Da izkristaliziramo našo vero v tem zmaterializiranem, poganskem svetu.

Da zapoved medsebojne ljubezni, spoštovanja in sožitja preide iz suhe črke v našo bit, v realnost naše vsakdanjosti.

Da posredujemo vso resnico vsem, ki jo iščejo tu med nami in onim doma. Iz nje bomo spoznali svetost pravice do življenja, ki je nobena oblast nima pravice odvzeti.

Dvema generacijama mladine so zasuli usta, tretja ne zdrži več! Hoče zvedeti vso resnico. S prstom kaže na kri, ki se ne da izmiti. Ne gre več! V Kočevskem Rogu ni več brezen. V Teharjah niti jezero vode ne more izmiti krvi. Ne gre več!

— — —

Ko so na cvetno nedeljo, v aprilu 1941, sile Osi — nacistična Nemčija in fašistična Italija — pregazile tudi našo zemljo, ker smo bili prijatelji zaveznikov, je KP še istega meseca ustanovila „Antiimperialistično fronto“ — proti zaveznikom. Ob okupaciji Slovenije sta bila namreč Hitler in Stalin še prijatelja. Takrat so slovenski komunisti pozdravljali še s stegnjeno desnico „heil“ v bratstvu z gestapovci.

Ko pa je 22. junija Hitler v zavesti svoje moči prelomil zavezništvo in napadel Stalina, se je slovenska „Antiimperialistična fronta“ čez noč preimenovala v „Osvobodilno fronto slovenskega naroda“ (OF). „Heil“ so zamenjali s „smrt fašizmu — svoboda narodu“. Toda ne smrt italijanskemu in nemškemu fašizmu. Smrt Sloveniji!

Oznako „fašist“ so dali vsem, ki smo javno obsojali komunistična nasilja.

Bilo je še v Gorjancih, v „štajerskem bataljonu“. Ob nekem obisku komunistične elite v našem taborišču, sem vprašal komisarja Kraigherja, ki nas je učil pozdrava s pestjo: „Zakaj pa smrt samo fašizmu, zakaj ne smrt okupatorju — Nemcu, Italijanu, Madžaru?“

Ostro me je pogledal in zavrnil: „Sovražnik delovnega ljudstva je fašist! Razumeš!“

Dobro, da sem bil na „tej strani“. Za to vprašanje bi me poslal v „13. brigado“.

— — —

Za prvo obletnico OF je Peter Kalan — Boris Kidrič — član izvršnega odbora izdal ukaz: „Proslave morajo izzveneti za trajno bratstvo s Sovjetsko zvezo in za priključitev Slovenije k boljševiški Rusiji.“

Pesem, ki so jo peli, je bila zoprna slovenskemu človeku:

„Na klic Kominterne, združite se v čete.“

V boj za svobodo, v boj za sovjete!

Rdeče smo fronte bojovníki mi,
ker naše je geslo: Sovjeti sveta.“

Maja 1943 je Pero Popivoda govoril v Iškem vintgarju pod Krimom: „Náš tovariš Tito bo gotovo uredil pri tovarišu Stalinu, da bo tudi Slovenijo priključil v sovjetske republike.“ Od tod:

„Čez gore, polja, po celem svet' doni:
Slovenija sovjetska velika bodeš ti.“

— — —
Upam si trditi, če bi bila OF zares vsenarodna in ne sovjetska — orodje KP, ne bi šla v umore in nasilja. Če bi ne bilo nasilja, bi ne bilo odpora. Bi torej ne bilo Vaških stražarjev ne domobrancev, ne slovenske tragedije in ne pol stoletja slovenske sužnosti!

Ob času okupacije je bila slovenska mladina enotna, kljub idejnim razlikam. Ostala bi enotna v enotni fronti, za resnično svobodo izpod okupatorja.

— — —
Ko je v tisti svinčeni noči udarilo na okno, da se je zdrobilo steklo, se je zunaj zadrl surovo zahteven glas: „Odprite, Osvobodilna fronta!“ Prestrašena družina jih ni mogla sprejeti kot zaželene goste.

Oče je skočil k vratom, kjer je imel prislonjeno sekiro, mati pa je z otroki padla na kolena pred brezjansko Mater božjo: „Marija pomagaj!“

Ko so izropali hišo in odgnali živino, so med zasramovanjem in udarci odvedli še očeta. Pri sosedu so na pragu pobili sina, ker se je branil iti z njimi. Na koncu vasi so likvidirali vso družino, ker je bila „farška“, se pravi globoko verna in poštena.

Komaj se je zdanilo, se je med osuplimi in prestrašenimi sosedi pojavil vaški terenec — tožnik in sodnik — in pritisnil pečat: „Kar tako jih riso. Gotovo so bili izdajalci.“

— — —
Ta prokleta beseda je uvožena iz boljševiskega slovarja. Stalin je imel milijone izdajalcev. Celo njegovi najbližji prijatelji in soborci so bili izdajalci. Njegova hči je bila izdajalka. Ko se je Tito leta 1948 ločil od Moskve, ga je Stalin „povišal“ v — izdajalca.

KP je sebe proglasila za edino oblast, za edinega sodnika in za rablja slovenskemu narodu.

— — —
Povej mi ti, moj mladi prijatelj, kaj bi ti storil v taki stiski, v takem obupu, ko ga ni bilo človeka, ki bi te branil, ki bi ti pomagal?

Povej mi, kaj bi ti storil?

Tvoj oče ali ded in kar nas je preživelih borcev, pa tisti, ki jih ni in katerih spomin obhajamo danes, smo poiskali skrito puško in pribili: „Če mislite tako, pa se dajmo! Kot stekle pse nas ne boste pobili!“

Tako se je začelo.

Hoteli smo živeti!

Živeti Slovenci v Sloveniji. Ne sovjetski hlapi v Sloveniji — sovjetski republikli!

Nasilje je rodilo odpor. Odpor je šel v obrambo. Obramba, združena, je vstala v močno, nepremagljivo, udarno domobransko vojsko. Prvi slovenski general Leon Rupnik je zbral prvo slovensko vojsko: S slovenskim poveljem, s slovenskim znakom, s čisto slovensko zastavo na slovenski zemlji!

Domobranski jurišni bataljoni in udarne čete so čistili slovensko zemljo od Gorjancev do Trsta, pa od Kolpe do Karavank.

— — —
Pa je prišel konec vojne in z njim albijonski mešetar. Našo zemljo in naš narod je prodal v sužnost.

Potem so se vrstile postaje križevega pota: Kranj, Lesce, Tržič, Ljubelj, dravski most, Vetrinje.

Vetrinje! Sramoten žig v čelo Evropi!

Nož skozi srce materinje! poje naš veliki pesnik Jeremija Kalin — pokojni dr. Tine Debeljak.

Pliberk, Področca. Področca in Pliberk, so tulili tovornjaki po črnem asfaltu.

Na gori Peci pa je stal angel groze in jih zaznamoval za smrt.

Moj Bog, vsi, ki smo nosili tvoje znamenje, smo bili zapisani za pogin. — — —

Pesem vojakov je utihnila, namesto nje pa so šklopotala kolesa dolgih živinskih vagonov: „Prodani ste, prodani ste.“

— — —
Ko so nas s puškinimi kopiti, opasači, noži in koli drevili pred celjsko postajo, se je pred nas postavil rdeči komisar in vpil: „Pa kaj ste hudiča žrli, da ste bili tako korajžni in ste nas vedno hajkali?“

„Idejo smo žrli!“ bi mu rad odgovoril. Ideja je v nas: **Bog — Narod — Domovina**. Ta je močnejša kot tvoje grožnje, močnejša, kot vaša bogova Stalin in Tito. Zato smo korajžni. Zato je bil zmožen en sam domobranski vod, da je pognal v beg partizansko brigado.

— — —
Ko smo danes pred 44 leti sedeli na bodečem, žgočem kamenju teharskih aren — žejni, sestradani okostnjaki in že v C — skupini, določeni za smrt, nihče od vojakov ni prosil ne vode, ne milosti.

Bratstvo skovano v borbah nas je povežalo v kamenito gmoto. Zaveš, da smo v Kristusovi fronti, nam je dajala nadnaravne moči.

Oropani vsega: svobode, časti in življenja, smo bili bogati. Sam Kristus je sedel med nami na kamenju. Razbičnan, nag, zasramovan. Kadar nismo molili, smo se pogovarjali z Njim. Še nikoli nisem bil tako blizu Boga.

Neko nedeljsko popoldne, ko je vročina pojenjavala, se je nekje iz srede dvorišča utrgala in se božajoče razlila med nas: „Polje, kdo bo tebe ljubil, ko bom legel v hladni grob.“

Za smrt zaznamovani smo si peli osmrtnico in obljubljali polju, de-

kletu in materi tam daleč: „Jaz pa bom pomlad naprosil, naj gre mimo tvojih vrat.“

Molče so strmeli stražarji. Nihče ni udarjal. Noben nas ni preklinjal.

Suha žejna grla so poprijemala v novo pesem, ki je hite'la preko visoke, bodeče žice, tja do doma tam daleč, z eno samo, edino željo: „Hiša očina, ljuba mamica, o da videl bi še enkrat oba.

Da videl bi jo spet, mamico mojo...“

Stražar ob vhodu dvoriča je z roko potegnil preko oči, sklonil glavo in se obrnil proč.

Tudi on je imel mater — —

Takrat, samo takrat, tisto pozno nedeljsko popoldne je bilo tudi v Teharjah lepo. Takrat, samo takrat so bili partizani v Teharjah zopet ljudje.

— — —

Vsak izmed nas starejših ima svojo zgodbo, ki je podobna drugi, vendar nikoli enaka. Vse pa so težke, kot smrtna obsodba. Toda vsi jo nosimo s ponosom v srcu, zate Slovenija draga. Zate, zemljica naših očetov, dal bi še več, če bi terjala več.

Ponosni smo, da smo bratje mučencev. Ponosni smo, da smo starši ali dedje vas, naša nova, idealna mladina.

Tebi, moj fant in dekle, bi rad to uro velikega spomina položil v srce granitno zavest ponosa, da ste otroci junaškega rodu. Da ste otroci generacije, kateri je bil ideal dražji od življenja.

Lahko je bilo komunistom, ki so se posluževali vseh sredstev. Imeli so zaveznika vseмогоčnega Stalina, ki je vodil zaveznike.

Slovenska mladina pa je ostala sama, čisto sama na veliki preizkušnji časa.

Ne, pa ni bila sama! Z njo sta bila Bog in brezjanska Marija, ki sta jo bodrila po besedah velikega škofa Gregorija: „Komur je mar krščanske omike, proč od komunizma, ki je breznaroden in brezbožno zlo hudobije.“

— — —

Ob lanskem prazniku Vseh svetih — „dnevu mrtvih“, so zunaj ljubljanskih žal, na zeleni jasi bivši partizanski borci položili venec vsem žrtvam, ki v domovini še nimajo priznanja.

Lepa gesta. Načeta steza za široko cesto slovenskega dialoga.

Za spravo z mrtvimi?

Kako naj se spravijo z mrtvimi, ko pa so jim zasuli usta? Kako naj se spravijo s pobitimi, če pa smo mi, njih bratje, zanje še vedno izdajalci in zločinci? Kako naj se spravijo z našimi mrtvimi, ki so umirali za križ sveti in svobodo, on pa še šedno častijo zlato tele krivic, umorov in nasilja?

Sprava v Sloveniji bo SVOBODA, PRAVICA in RESNICA!

To pa je danes odločna narodova zahteva. Zahteva živih in mrtvih!

Svoboda brez miličnikov.

Pravica enaka za vse in — Resnica.

44 let posluša narod samo dirigirano partijsko resnico. Samo za en miting naj mi dovolijo svobodno besedo na sv. Urhu pa bo Slovenija čula še eno resnico! Potem šele naj bo beseda o spravi!

Sprava PRIZNANJA, KESANJA in ZADOŠČENJA.

Iz teh korenin pa bo vzkliklo ODPUŠČANJE, SPOŠTOVANJE in BRATSKO SOŽITJE, za novo, lepšo, SVOBODNO IN SAMOSTOJNO SLOVENIJO!

(Odlomki iz govora, ki ga je imel g. Ivan Korošec na letošnji domobranski proslavi v Buenos Airesu)

„Nocoj bomo spet streljali na Pohorju...!“

(LIST IZ DNEVNIKA, KI SO GA ZAPLENILI MARIBORSKEMU OZNOVCU)

O K T O B R A 1 9 4 5

Nocoj bomo spet streljali na Pohorju! Temu pravimo transport! Le kje so tiste direktive iz Primorske iz preteklih let, ko naj izročamo vse obtožene področnim vojaškim sodiščem. Ali se res, čeprav vosovski in oznovski obveščevalci, ne moremo ločiti od tistih streljanj vosa iz preteklih vojnih let? Saj je vojna in osvoboditev že končana! Čeprav nekdanji skojevec, ne razumem ničesar več. Le zakaj in v čigavem imenu počnejo to z ljudmi in tudi z nami? Pa prav nas, predvojne skojevce izkoriščajo za to rabeljsko delo.

Kot je to že utečeno, so sezname za usmrtitve prišli potrjeni iz lju-bljanske Slavije. Tiste iz sodnih zaporov v Mariboru smo pregledali mi, tiste iz šterntala (danes Kidričevo, op. ur.) pa komisija iz Slavije. Pohiteti je treba, ker je potrebno vse to delo opraviti pred sprejetjem ustave in ukinitvijo taborišč.

Zadolžen sem za dogovor s KNOJ-em za izvedbo operacije, Slavic pa je zadolžen za določitev kraja ustrelitve. KNOJ-evci iz mariborske brigade so šli po mojem dogovoru s pomočnikom za to odgovornega komisarja izkorpavat jame na izbrano mesto, ki je bilo tam nekje na desni strani in na sredini poti, ki vodi na Pohorje, med Hočami in Mariborsko kočo.

Zvečer bodo ustrelitve. Zadolžen sem za transport za ustrelitev namenjenih iz šterntala. Malo se bojim, ker vem, da tam razsaja tifus. Zvečer gremo tja s kamioni. Opremljeni smo s plašči in zaščitnimi maskami. Srečali se bomo ob dogovorjeni uri pred sodnimi zapori, kjer nas bo čakal KNOJ-evski vodič za določen kraj. Odgovarjam za transport, kot smo se dogovorili ter za organizacijo likvidacije.

Taborišče Šterntal. Upravnik in zdravnik, k sreči moj prijatelj Banjši iz šoštanja, nočeta predati zahtevanih zaradi tifusa. Pojasnim jim, da bodo itak ustreljeni. Popustita. S knojevcii naložimo na dva kamiona kakšnih 60 oseb po seznamu. V glavnem so to Nemci in nekaj štajercev. Kamioni, vezava rok z žico, knojevsko stražarsko spremstvo. V Mariboru pridemo pred sodne zapore. Tam že nalagajo v kamione tiste iz zaporov. Vsi so zvezani z žico in ležijo na dnu kamiona. Prevzamem transport. Zraven so še Božo in Tine, pa seveda še oficirji brigade mariborskega knoja. Na kamionih imamo akumulatorje s svetilkami, pa seveda „korpflaše“ s konjakom. Za varnost in moralo!

Peljemo se proti Hočam in na Pohorje. Nisem jezen na nobenega od tistih, ki bo ustreljen. Reš sem streljal v borbi, vendar na meni nepoznane nasprotnike. Kje so bili oziroma kaj so zakrivali namenjeni za današnjo ustrelitev, ne vem. Knojevski oficirji ter nas par oznovcov tudi tako misli. Dolžnost!? Zato se vsi skupaj napajamo s konjakom! K sreči ni zraven „Puklastega Mihe“, ki rad strelja!

Vzpenjamo se proti Pohorju. Tam nekje na polovici poti proti Mariborski koči zavijemo na desno. Pristanemo v temi na nekakšni stranski cesti. Knojevska straža nas čaka. Do izkopenega grobišča je potrebno še peš. Knojevci razsvetlijo pot z akumulatorskimi svetilkami. Nato tako rekoč zmečejo zapornike s kamionov. Marš proti izkopenemu grobu! Knojevski borci so vsi prizadeti od Nemcev, ki so jim postrelili svoje in celo zažgali domove. Zapornike prisilijo, da pojejo „Deutschland, Deutschland, über alles!“ Strahoten prizor. Ali je to res tisto, za kar smo se borili? Pot pod pohorskimi smrekami, razsvetljena z reflektorji ter besni knojevci s pojočimi zaporniki! Pridemo pred grob. Slačenje zapornikov, da ne bi bila možna identifikacija. Ko se slačijo, jim odvežejo roke, nato pa spet zvežejo. Žal mi je tiste, izgleda da še mladoletne, hčerke nemškega funkcionarja. Čeprav se je v Šterntalu izčrpala, ima čudovito nedolžno telo.

Goli sedijo na tleh. Naenkrat nekdo plane proti gozdu v temo. Oficir knoja pa za njim. Tedaj vsi knojevci in oznovcvi začno streljati. Krogle žvižgajo nad glavami. Vržem se po tleh. Oficir knoja nam vsem na obeh ustreljen pade ob izkopenem grobu. Zapornik pa izgine v temi gozda. Mrtvega oficirja odnesejo do kamiona. Knojevci pa pohesnijo. Zapornikom, sedečim na tleh, prestrelijo noge. Uboga tista mlada nemška punca. Nato da knojevski poveljujoči oficir, v dogovoru z nami oznovcii, komando za streljanje.

Po pet jih vlačijo pred jamo ter postrelijo z obeh strani z lahкими mitraljezi, da padajo v jamo.

Med zaporniki spoznam Slovenca, gestapovskega raztrganca, ki je povzročil smrt mnogih partizanov in aktivistov, in ki sem ga tudi zasliševal. Pravzaprav je bil to revež, pohorski kočar, ki so ga zaradi družine in drugih situacij prisilili v to delo. Nagovoril me je in zaprosil, naj ga jaz ustrelim. Boji se biti ranjen in tako živ pokopan. Kaj hočem. Uleže se v

Vsako leto, kadar vrtnice vzcveto

Na majske strune bom položil pesem:
naj trepeta, dotlej da rože tle,
rdeče vrtnice imen junakov
v spomin, da vsako leto vzplapola.

In lesk spomina osvetli celine,
kjer naših karavan se vije dim.
In kdor lahkó se spomni, se nasmehne:
podvig junakov slava nas je vseh!

Izšli so izmed nas, po božji volji;
in mnoge izmed njih je strl pokol,
in mnogi, mnogi so le prah raztresen,
a duše luč uživajo nabes.

Za naš so padli v slavi neminljivi.

En narod smo, v veselju, v žalosti;
zato praznujmo — vzpon na vrh med ljudstvi,
kjer večja čast pripada manjšemu!

Vladimir Kos

jamo pa ga ustrelim v tilnik, da umre brez trpljenja. Madona, kam smo prišli s tem našim skojevstvom, partizanstvom in osvoboditvijo!

Nato se serijsko streljanje nadaljuje. V zaporedju se znajde po pet golih teles pred jamo. Ker imajo zaporniki prestreljene noge, jih pred jamo vlačijo, mečejo vanjo, nato pa postrelijo. Tudi tista mlada nemška punca izgine v njej.

Po koncu knojevci odnesejo obleke na kamione, da se le-te uničijo. En kamion z nekaj knojevci ostane, da jamo zasujejo in zakamuflirajo. Vrne se tudi patrolja, ki je zasledovala pobeglega. Niso ga dobili. Oznovci in knojevski oficirji smo nekako žalostni. Posebno knojevski oficirji ne razumejo, in se z njim tudi ne strinjajo, opravila, ki ga morajo pod oznovsko komando opravljati, za kar je brez potrebe padel tudi njihov oficir.

Pijemo konjak in smo vedno bolj tihi — vse do mesta. Tam oznovci izstopimo, knojevci pa se odpeljejo v svojo brigado.

Upam, da bo tista ustava kmalu sprejeta, pa da bo teh transportov konec. Da bo spet tako, kot je bilo že leta 1944 na Primorskem, kjer smo bili obveščevalci obveščevalci, sodišča pa sodišča; le ta so lahko samo sodila obtoženim!

Bili smo obveščevalci, ne pa rablji!

ZDENKO ZAVADLAV

Pripis urednika: tale list iz dnevnika ni ponatis iz avgustove številke Mladine, saj je bil že pred tem postavljen v naši tiskarni.

„Dva brata mu ležita na Rogu . . .“

Razmišljanja ob okrogli mizi Zveze zgodovinskih društev Slovenije o žrtvah druge svetovne vojne, pa še o čem.

Naj začnem z Borisom Pahorjem v Vilenici leta 1988: „Za tiste v diaspori zato, ker so po štirih desetletjih še zmeraj na istih pozicijah, kot so bili nekoč, še zmeraj niti malo ne dvomijo, da so ravnali prav, ko so se proti komunistični revoluciji bojevali na strani zasedbenih čet. Res, revolucija je 1945. leta uničila na tisoče vojakov, ki so jih zavezniki neoborožene vrnili. In to je bilo grozodejstvo, ki ni bilo v zvezi z nikakršnim bojem za svobodo. Vendar pa tudi protikomunisti z ujetniki niso ravnali krščansko, ob usodi vseh, ki so po njihovi krivdi morali v taborišča in se iz njih niso vrnili, pa tudi ni bila zrečena še nikakršna mea culpa.“

Na moje razmišljanje o tem v zapisu „O obelisku in spravi“ sem nekaj prebral v pismih name, nekaj pa v odgovorih prizadetih v časopisju.

Predvojni skojevec, partizan in povojni udbovec iz Ljubljane meni, da so bili belogardisti in četniki, vojni ujetniki iz leta 1943 s Turjaka in Grčaric, pravzaprav vsi zakonito sojeni na kočevskem procesu. Ničesar ne ve o Mozlju in Jelendolu ter o tamkajšnjem pokolu. Opominja me pa na dejansko grozljiv masaker ujetih borcev 4. bataljona Cankarjeve brigade, ki so ga na Gorjancih zagrešili belogardisti.

Filozof iz Kranja, ki je poslušal tudi predavanje profesorja dr. Dušana Pirjevca na univerzi, ne da bi vedel za delovanje partizanskega pobijalca Ahaca: „Zanima me slovenski narodni značaj. Zgrozim se ob dejstvu, da je sam slovenski narod mogel genocid v merilu, ki bi bil za druge narode, ki niso tako pridni in delavni, kot smo mi, prehud zalogaj. Mene je tega slovenstva strah. Bral sem o tem, kar sem dobil. Ne vem, kako naj vse te naše kraje še poimenujem. Ko sem prebral prve strani, sem mislil, da bom stopil na mrliča, ko bom stopil iz hiše. Slovenija je ena sama dolina grobov. O teh stvareh noben narod noče govoriti. (To so umazanje in o njih najraje noče slišati).“

Tretje pismo pesnika iz Ljubljane je prav pretresljivo. Dva brata mu ležita na Rogu; prvi, ki je bil partizan, na partizanskem grobišču Leseni Kamen, drugi, le pol leta domobranec, (ujetnik iz Vetrinja) pa tam neznan kje. Pravi, „da bo mogoče častiti spomin tudi na tiste mrtve na morišču z napačne strani, ki pa so vzlic temu naši sorodniki in se jim ne moremo kar tako odreči.“

Kaj pa o tem preberemo v emigrantskem časopisju naših tedanjih vojnih nasprotnikov onstran oceanov? Tudi kot pripomba na moj zapis o vojnih in revolucijskih žrtvah v naši deželi, v katerem menim, da bi morali vsem žrtvam z vseh strani priznati pravico do smrti ter se vsaj z njimi spraviti, predvsem pa s potomci in njihovimi svojci, živečimi onstran oceanov in tam rojenih po vojni moriji.

V argentnski Svobodni Sloveniji je Tine Debeljak mlajši še najbolj

umirjen in pomirljiv. Razpravlja samo o moji oznaki „krivi in nekrivi“ domobranci, pokončani po vojni. Zanj namreč ni „krivih“ domobrancev. Vprašujem: Kaj pa tisti iz že navedenega masakra bataljona Cankarjeve brigade na Gorjancih, ko še mrtvih niso pustili nedotaknutih, pa tisti s Sv. Urha, iz Kozlarjeve gošče pa tudi Turjaškega gozda tik pred koncem vojne, čeprav zadnje dejanje nekdo v kanadski Slovenski državi nesmiselno naprti partizanom samim?

V argentinskem Taboru se „preživeli borec prve ilegale“ prav tako spušča v „krive in nekrive“, v „krivdo“ in v „vojne ujetnike domobrancev“. Meni, da vse to pisanje sploh ni uperjeno proti pokončanju domobrancev kot zločinu. Zakaj ne bi bili v Vetrinju predani domobranci vojni ujetniki, ni ni jasno, saj so se vendar predali zaveznikom in so bili torej njihovi vojni ujetniki. Pa nič o krivdi! Ta naj bi bila samo na partizanski strani.

Tudi Tiskovna poročila Slovenskega narodnega odbora iz Kanade podpirajo mnenje Borisa Pahorja iz Vilenice o potrebnosti mea culpe na eni in drugi strani. Tisti, ki želijo spomenik sprave, naj bi ne bili dobronamerni. Njihova želja naj bi bila le v „partijskem okviru“ in nekako „usmiljenje“ ter naj bi pokončanim rojakom puščala pečat sovražnikov in izdajalcev naroda. Nikjer ne zasledim, kje bi bili predlagatelji, pa tudi jaz sam, kot mi očitajo, zasvojeni od tega „partizanskega sindroma“, predvsem tisti, ki so rojeni po vojni.

Resda osebno dvomim v umestnost takega spomenika sprave med živimi, kot dvomim tudi v umestnost spomenika pobitim dachaucem. Bojim se, da za vsem tem stoji delček mea culpe še vedno boljševistične oblasti, ki bi želela mea culpo omejiti le na del preteklih genocidnih dejanj.

Neki naš rajni slovenski gornik je nekaj napisal o poti in cilju. Važna je bolj pot kot cilj. Ko ga dosežemo, smo razočarani. Partizanom na strani zaveznikov in z boljševistično usmeritvijo, še zlasti po dolomitski izjavi, pa blogardistom in domobrancem, tako ljubljanskim kot primorskim, mogoče manj gorenjskim, bojujočim se zaradi protiboljševizma na strani okupatorja, je bil cilj le eden: slovenska država. Cilja nismo dosegli ne eni ne drugi. Prvi smo končali v SR Sloveniji, z neslovensko vojsko, brez dolgo sanjane Združene Slovenije, pa z današnjim posiljevanjem „moje dežele“ po bratih. Drugi pa so končali onstran oceanov v diasporah ter na Rogu in drugih moriščih. Pot pa je bila različna. Domobranska mogoče bolj skrivljena kot druga, partizanska. Eni so se borili na strani okupatorjev in premagancev, drugi pa na strani zaveznikov in zmagovalcev. Tako ena kot druga vrhovna oblast je bila izven „moje dežele“. Na eni strani me motijo zavezništvo z okupatorjem in njihova komanda, prisega Nemcem in vse drugo, kar je sledilo, pa Gorjanci, Sv. Urh, Kozlarjeva gošča, Turjaški gozd, na drugi strani pa depeše kominterni, vosovski nihilizem in pobijanje takrat (še niti ne) vojnih sovražnikov leta 1941, izsiljena dolomitska izjava, najbolj pa pokončanje dejanskih vojnih ujetnikov s Turjaka in iz Grčaric, predvsem pa tistih iz Vetrinja.

Moti me tudi nerazložljiva pot tistih boljševističnih nasprotnikov, ki jih je okupator poslal v uničevalna taborišča, menda zaradi poskusa „ilegale“ proti okupatorju, pot, za katero so poskrbele poznejše boljševistične žrtve — dachauci, pa tudi usoda privedenih. In moti me tudi tisto oefovsko, po boljševističnem vzoru sprejeto pravilo: „Kdor ni z nami, je proti nam.“ Ali nismo prav s takšno odločitvijo povzročili strašno boljševistično gorje v „moji deželi“?

Toliko o mea culpa na eni in drugi strani. Menim namreč, da spada na obe strani. Niti nisem zmožen, niti je nočem meriti. Vendar je potrebna za enotnost slovenskega naroda v času, ko nas ogrožajo celo naši bratje. V tisto o enotnem spomeniku vsem žrtvam, pa tudi o spravi med njimi, pač dvomim. Spomenik je za oblast preveč preprosta zadeva, sprava med generacijo bojujočih se strani pa po mojem pri nas ni mogoča. Preveč je bilo (in je še) bolečega na obeh straneh. In ne gre samo za vprašanje možnosti, ampak tudi umestnosti.

Najprej se spravimo z mrtvimi žrtvami vojne in revolucije, vsaj tako, da še živečim svojcem pustimo zaznamovanje grobov in čiščenje svojih mrtvih. Nato pa nehajmo govoriti o „sovražni emigraciji“, v katero tisti, ki so rojeni onstran oceanov po vojni, zagotovo ne spadajo! Polagajmo cvetje in prižigajmo svečke na vseh grobiščih „belih in rumenih“, kot je v svoji pesmi zapel Karel Destovnik-Kajuh! Prava sprava bo prišla sama od sebe po smrti nekdanj bojujoče se generacije. Seveda, če bomo zaživel v resnično civilizirani in demokratični družbi.

Ko Taras Kermauner v Reviji 2000 v zapisu Požigalci in zažgani razmišlja in pri tem navaja Remčevo dramo škofovski kres, piše: „Oba tabora sta se prej drug drugemu maščevala. Vsak je bil prepričan, da je vir zla v drugem, da je drugi začel z represijo in terorjem, z izdajo naroda in zločini... Bela garda je očitala komunistom, da s pobijanjem Slovencev... Slovence desetkajo in uvajajo svojo strahovlado po modelu sovjetske in modelu francoske radikalne revolucije... OF je očitala belogardistom, da sodelujejo z Italijani, da izdajajo napredne Slovence..., da se odrekuje nacionalnemu odporu... s tem, da postajajo najhujši narodni nasprotniki... Belogardisti se niso borili zoper okupatorja, ampak zoper lastne sonarodnjake. Stalinisti so po zmagi zaveznikov nad Nemci opustili boj s tujci... Zaostri so razredni boj...“

Tako Taras Kermauner v svojem zapisu o slovenskih literarnih delih na témo partizanov in belogardistov.

Kaj pa z zapisom o okrogli mizi, ki jo je sklicala Sekcija za sodobno zgodovino pri Zvezi zgodovinskih društev Slovenije, objavljenim v reviji Borec pod naslovom „Žrtve druge svetovne vojne pri nas“. V imenu organizatorja je spregovoril mag. Zdenko Čopič in med drugim menil: „V času, ko se skušamo na vseh področjih družbenega življenja demokratizirati, s čimer je povezano tudi odstranjevanje tančic tako imenovane polpretekle zgodovine, se kar samo od sebe ponuja vprašanje o ‘dobrih in slabih’, ‘veljavnih in neveljavnih’ žrtvah.“

Kaj so o tem menili drugi udeleženci okrogle mize? Natanko sem prebral prispevek Jožeta Dežmana, zgodovinarja, ki je načel vprašanje „dobrih in slabih“ žrtev zadnje vojne ter o tem še objavil sadove svojega proučevanja v strokovnih revijah. Vse njegovo in tudi moje mnenje se lahko omeji na njegova tri, pri okrogli mizi zgodovinarjev omejena vprašanja:

„Ali smo sposobni razpravljati o vojnih žrtvah tako, da ne bi vzbujali duha državljanske vojne?“

„Ali smo pripravljeni odpraviti delitev mrtvih na dobre in slabe?“

„Ali smo sposobni uveljaviti dokaze proti čustvom, osamosvojiti in modernizirati raziskovalno dejavnost?“

V tem, menim, je vprašanje! Pravica do smrti!

Razočaral pa me je prispevek Milice Strgarjeve. Ne govori toliko o žrtvah pretekle vojne, pač pa bolj o slovenskih emigrantih, po njenem „sovražnih“, ki so poskušali še do zadnjega po osvoboditvi škodovati domovini (kot pravi o Topliški skupini). Ničesar pa ne ve o našem partizanskem vpadanju po osvoboditvi na Primorsko, takrat še zavezniško ozemlje, ter tamkašnjem ugrabljanju in tudi streljanju nasprotnikov!

Strinjam pa se z njenimi priporočili, ki bi jih le nekoliko dopolnil:

1. Čimprej je treba odpreti čimveč arhivov — menim predvsem arhiv PSNZ, od koder ta deli posamezne dokumente po svoji volji le izbrancem, predvsem skupnostim borcev VOS in OZNA. Vse kaže, da v poslovnih prostorih RSNZ od njega plačani zgodovinarji „delajo“ zgodovino VOSA in OZNe med vojno, pa tudi njenih žrtev, (nečitljiv passus dveh, treh besed — op. ured.) današnje policije!

2. Čimprej je treba izdati zbornik dokumentov protirevolucije — o čemer je lamentiral že bivši predsednik zgodovinske komisije CK ZKS Ivo Križnar, ki seveda ni uspel, medtem ko so moja tozadevno zahtevo v Borcu „cenzurirali“. Prav tako je potrebno izdati zbornik dokumentov revolucije, med katere naj bodo vključeni tudi dokumenti o celó med ruskimi boljševiki obsojenem nihilizmu, kakršnega je VOS uganjal v Ljubljani leta 1941, o pobijanju boljševistično programiranih „sovražnikov“ v vojvodskih časih leta 1942 na Dolenjskem, enako v partizanskih enotah na Dolenjskem v letih 1941-1942, o grozodejstvih boljševikov Majcna, Moreta in Pirjevca. Po ključju sem kot „socialistični“ zapornik pod vodstvom današnjega religiozologa dr. Zdenka Roterja skupaj s pokojnim pravnikom Milanom Fincem in podpolkovnikom Milkom Vizjakom urejeval arhiv iz fondov DOS (četniške obveščevalne službe) in TOS (belogardistična obveščevalna služba). V arhivskem gradivu, ki ga je bila zaplenila NOV, je bilo vse zapisano. Vse to je (upajmo!) v zgodovinskem arhivu RSNZ. V 13. bataljon so bili poslani ne samo programirani „sovražniki“ boljševizma, ampak tudi navadni partizani in to samo zaradi neznatnih prekrškov in nasprotovanja raznim „poveljnikom“. Le-teh pa vodstvo NOV ni nikdar kaznovalo! Redki izjemi sta med maloštevilnimi drugimi, kot navaja Tone Kebe, le Gad v Dolomitih

in Silas na Štajerskem. Slednji pa je imel, se bojim, še druge zasebne, izven-partizanske grehe!

3. Sproti ter strokovno in strpno se je treba odzivati na izzive, ki z emigrantskim tiskom prihajajo tudi v naš prostor — kot je zelo lepo rekla Milica Strgarjeva. Verjetno je imela takšno možnost, ko je urejevala ta del pisanja v NUK, ki pa je, kot vemo, pod „kuratelo“ RSNZ, saj za vpogled vanj moraš dobiti posebno dovoljenje, in to po prejšnjem zaslišanju, ki meji že na zaslihanje pred preiskovalnim sodnikom... Sam se lahko odzivam na to pisanje, ki je predmet tudi tega zapisa, če grem prebrat časopise in knjige naših čezoceanskih rojakov v zamejs+vo...

Med prispevki okoli okrogle mize o žrtvah pa me je zgrozilo navajanje mag. Damijana Guština o tem, kaj so bila pravzaprav pravila o določanju vojnih zločinov. V 1. točki pravi: uboji in pokoli, v 19. točki pa: zlostavljanje ranjencev in vojnih ujetnikov.

Kot vosovec in oznovec sem bil navzoč pri organiziranju teh streljanj. Kot oznovec sem prevzel enega izmed transportov angleških ujetnikov-domobrancev, ki je končal večinoma v Teharjah in na Kočevskem Rogu. Vprašujem se, ali sem tudi sam, s svojimi nadrejenimi vred, vojni zločinec? In če ne, zakaj ne? In kdo je za to kriv?

Zanimivo je izvajanje mag. Zdenka Čepiča o knjigi emigranta Staneta Kosa Stalinistična revolucija na Slovenskem: „Nima smisla vtikati glave v pesek in se skrivati za tem, češ, avtor je politični in idejni nasprotnik in pripadnik politične emigracije, s katero nimamo nič. Knjiga, s katero vendarle imamo nekaj, čeprav je ne priznavamo. Tudi če tega ne moremo ali nočemo videti, namreč obstaja. Obravnava isti čas, iste procese, v veliki meri uporablja iste vire in isto literaturo. Če tega ne vidimo ali nočemo videti, je slabo tudi za naše zgodovinopisje. In takšen način bi morali preseči. To pa ni nikakršna narodna sprava, ampak bi moral postati normalen strokovni način delovanja našega zgodovinopisja.“

Menim, da smo glede naše civilizacijske navade dolžni priznati vse mrtve vojne žrtve za enake, jih ne deliti ne na dobre in ne na slabe. Saj so celo stari Germani in tudi nemška Wehrmacht vojaško pokopali pogumne mrtve nasprotnike. Popraviti bi morali tudi ravnanje z žrtvami iz prve svetovne vojne, ko smo še pred nedavnim uničili vse njihove grobove, ker da so bili pač pripadniki avstrijske vojske. Vendar so se v njej borili tudi za slovensko zemljo. Italijani pa čuvajo in ohranjujejo na naši zemlji grobove svojih vojakov, ki so se pravzaprav borili za zmanjšanje naše slovenske domovine. Tako danes nimamo več grobov slovenskih domobrancev, imamo pa grobove nemških vojakov in Avstrijcev iz nemške vojske! Povejmo, kje so grobišča vojnih žrtev med vojno in po njej, ter pustimo svojcem, da zaznamujejo te grobove in žalujejo za svojci!

Naše „dobre“ in „slabe“ žrtve vojne moramo priznati ne glede na to, ali gre za žrtve med vojno ali po njej. Mogoče je povojno še hujše ko medvojno. V vojni smo bili tako rekoč v samoobrambi. Vprašanja o „dobrih“ in

„slabih“ žrtvah med vojno ter sploh o žrtvah so zelo zapletena in še vedno nerazrešena. Nekaj je o „vojvodskih žrtvah iz leta 1942“ zapisal dr. Tone Ferenc, nekaj o pohorskih belo in modrogardističnih pa Mirko Fajdiga. Drugega ni skoraj nič. Tudi o t. i. Uroševih žrtvah iz Maribora ni skoraj nič. Navedbe Ostrovškove v „Vkljub vsemu odpor“ niso, navzlic uvodu zgododinarja dr. Milana Ževarta, verodostojne in zares dokumentirane, kljub izjavam Mice Rokove. Reviji Borec je uspelo objaviti spominske prispevke o (lahko bi rekli) ljubljanskih žrtvah iz leta 1945. Kaj je z njimi? In kje je bila pokončana „programirana“ izdajalka Leopoldina Mekinova. Zakaj je rajni Ivo Svetina pri pokopu na Žalah leta 1945 toliko slepomišil o njej, čeprav je skoraj docela jasno, da je bila ob osvoboditvi še živa v Ljubljani in da jo je pokončala policija osvoboditeljev? Odtod vse tisto slepomišenje okoli njenega pokopa med turjaškimi žrtvami... Pa tiste konspirativne izjave Mire Svetina, Lidije Šentjure in Iva Svetina v Borcu, ki naj bi ne bile za „ljudstvo“? Pa sklicevanje na zapise v knjigi Karla Forteja Nič več strogo zaupno, čeprav ni navedeno, da je njen avtor bil vodja protigestapovske obveščevalne službe na UDBI, službe, ki je tehnično izvajala in „strokovno“ dokazovala tudi „krivdo“ nekrivih dachaucev. Vsi so hoteli spraviti s sebe odgovornost za nepremišljene postavitve funkcionarjev OF in KP ter za pobite partizane in aktiviste. Tako na primer tudi tisti iz Štajerske, kot „zgodovinar“ Karlo Forte za Uroša Kladnika, Mitja Ribičič in drugi v pohorski zadevi, pa rajni dr. Jože Brilej-Bolko in Maks Krmel-Matija v Rosumekovi zadevi na Gorenjskem.

Vse to bi sodilo na omenjeno posvetovanje o žrtvah, a na žalost ničesar o tem, vse je bilo bolj v znamenju starega slovenska rekla: „kot mačka okoli vrele kaše“.

Stvar o žrtvah se še bolj zaplete, če začnemo razpravljati ne samo o številu, kot mag. Boris Mlakar pri okrogli mizi, ampak tudi o tem, do kod gre sploh za žrtve vojne („dobre“ in „slabe“). Vojna se je končala 9. maja 1945, v Slovenji pa na Poljani 15. maja 1945. Kaj pa vse druge žrtve vojne po tem času, vse do Golega otoka?

O tem zelo prepričljivo razpravlja za okroglo mizo dr. Janko Kostnapfel. Pravi namreč: „...Med vojno je velika večina Ljubljancev (pa tudi drugih Slovencev) kričala na glas ali potihoma (kar je vseeno): Maščevali se vam bomo... In maščevanje je prišlo... Potem pa... nihče o tem dogodku ni nič vedel, vsi so izvedeli o njem šele veliko kasneje, nikogar ni bilo poleg, nihče ni bil v to vpleten, nihče ne bi kaj takega storil... Skratka, vsi si umijejo (-mo) roke...“

Psihiater dr. Janko Kostnapfel, ki je proučeval predvsem psihologijo bojevnikov, tako partizanov kot verjetno tudi drugih slovenskih bojevnikov zadnje vojne, pravi tudi tole: „Zgodovinska veda se ne more ukvarjati veliko s filozofiranjem, še manj psihologiziranjem. Med drugim mora spoznati in imenovati agresorja ter njegovo žrtev. Najbrž pa je le res, da je pri ocenjevanju večkrat pomembno, kdo je zmagovalec in kdo poraženec... Ob

treh tragičnih dogodkih, Rogu, dachauskih procesih in Golem otoku, se ne kaže skrivati in izmikati. Sploh ni treba opravičevati temnih plati človeka, one so v nas... Imel sem pacienta, ki mi je dejal: Moj oče je bil pri domobrancih in so ga ustrelili. Hudo mi je, ker ne vem, kje leži in mu ne morem na dan mrtvih prižgati svečke v spomin... To je hudo. Ampak prav tako je hudo tudi otrokom padlih partizanov, v taborišču umrlih staršev in drugih, ki ne vedo za njihove grobove...“

Svoj zapis bi navezal na ugotovitve dr. Janka Kostnapfla: „ob tragičnih dogodkih se ne smemo izmikati!“, „ne moremo na dan mrtvih prižgati svečke v spomin“, pa na tisto: „skratka, vsi si umijemo roke“. Pa tudi na izvajanje zgodovinarja Jožeta Dežmana o umestnosti „dobrih“ in „slabih“ žrtev.

Ali žrtve sploh lahko razmejimo na „dobre“ in „slabe“? Če hočemo to početi tako, moramo razmejiti tudi narodnoosvobodilni boj na tisti boj, ki je bil samo to, in na tistega, ki je bil že revolucija. Pa še o državljanski vojni bi se morali odločiti in ugotoviti, do kdaj je trajalo eno in drugo. Ali do 9. maja 1945 ali do 15. maja 1945 ali do „zaključnih operacij“, kot pravijo nekateri naši stari boreci, nekdanji visoki poveljniki. Vštevši povojno dogajanje na Rogu in drugod.

Kaj pa upadi kraljeve in t. i. križarske vojske v Slovenijo leta 1945 in tedanje žrtve na obeh straneh? Nekateri, npr. Milica Strgarjeva, bi to zelo radi časovno raztegnili in poenostavili. Kaj je v resnici s tem koncem „zaključnih“ operacij? Kam sodijo tiste slovenske porevolucijske žrtve, pobite skupaj z nemškimi vojnimi ujetniki iz Begunj? In kam spadajo vse nesodno pokončane žrtve, pokončane iz maščevanja, predvsem med nemčurji, čeprav si vsi niso zaslužili take usode, kot je bilo npr. v Slovenski Bistrici in Framu?

Takšna pokončanja so izvajali takratni domači (krajevni) pooblaščenec OZNE in kratkotrajne komande mest (krajev), sestavljene predvsem iz krajevnih vojaških obveščevalcev. Tako je v Slovenski Bistrici končal eden izmed grofov Atemsov, pri čemer je krona, ki so jo bili Atemsom poklonili Habsburžani, takrat izgnila. V Framu pa so končali nekateri nemčurji, ki si smrti niso zaslužili. Še danes hočejo pripadniki tedanje komande mesta v Framu naprtiti krivdo za njihovo smrt nekaterim domačim krajevnim političnim aktivistom OF, ki pa niso imeli tedaj nobenega vpliva na njihovo usodo, seveda, razen tistih iz okrožja, kot je bila izgleda Mica Rokova. In tudi vse izvensodne ustrelitve, ki si jih je pozneje na bolj „organiziran“ način privoščila policija vse do sprejema ustave DFJ, sodijo sem.

Do kdaj so t. i. „zaključne operacije“ trajale? Če revolucija še vedno traja, kot pravijo danes, potem sodijo mednje tudi dachauci in njim podobni v časih, ko je slovenska policija s soglasnostjo jugoslovanske policije iskala „sovražnika“, kakršen je policiji vedno potreben za njen obstoj, pač po pregovoru: „Sveti Matija led razbija, če ga ni, ga pa naredi.“ Tudi golootočani sodijo v te trajne revolucijske „zaključne“ operacije. In knojevci, po-

biti med informbirojem na državnih mejah, prav tako. Pa še današnje (sicer uradno, jugosocialistične) nepriznane žrtve med Albanci na Kosovu!

Pri „zaključnih operacijah“ ne smemo pozabiti tudi naših bratov, če to res so, namreč Hrvatov in Srbov (skoraj bi namreč rajši verjel v „venetski“ izvor Slovencev, o čemer me sedanje dogajanje v odnosih med „brati“ vedno bolj prepričuje). Na naši slovenski zemlji so bili mnogi med njimi, čeprav nasprotniki na sovražni vojujoči se strani, necivilizacijsko pokončani kot predani in naši vojni ujetniki!

Kje pa smo vse to začeli? Ali je bilo res vse dogajanje le narodno-osvobodilni boj ali pa je bilo v njem tudi kaj drugega, namreč moskovskega boljševisma in vatikansko obarvanega protikomunizma? Ali nismo prav mi partizani začeli z vosovskimi likvidacijami v Ljubljani, med katerimi skoraj ni bilo okupatorskega vojaka? Ali se niso prav zavoljo tega početja začele vaše straže, poznejša okupatorjeva MVAC na Dolenjskem? Kaj pa „vojvode“ na osvobojenem ozemlju Dolenjske? Kdo je začel v protiobrambi, kdo je povzročil poznejše, za medbratski boj tako tragične posledice v zgodovini slovenskega naroda?

Ne morem mimo žalovanja pacienta dr. Janka Kostnapfla: „Hudo mi je, ker ne vem, kje leži, in mu ne morem na dan mrtvih prižgati svečke v spomin.“ To velja namreč za levo in desno, za dachauce in golotočane, za pohorske žrtve in vse druge, tudi za „vojvodske“ žrtve, mozeljčane, jenedolčane, vetrinjske žrtve in druge. Dopustimo zaznamovanje vseh grobov, grobov vseh slovenskih vojnih in revolucijskih žrtev ter žalovanje svojcev na njihovih grobovih! Mar nismo tega dopustili (z grobiščem in spomenikom na Žalah) celo nacističnim avstrijskim okupatorjem ter za njimi (z anonimnim križem) tudi nemškim nacistom? Slovenskim „slabim“ žrtvam in njihovim svojcem, celo uradno rehabilitiranim, pa tega ne dopuščamo, ampak njihove grobove prikrivamo!

Tudi v tem naj bi se kazali socializem po meri človeka, pravna država in civilna družba, pa Evropa, če hočemo zares v njej živeti!

Moj bog, kaj vse še čaka današnje (in tudi prihodnje) zgodovinarje (tudi politike in oblastnike)! Za okroglo mizo o žrtvah je bil res izrečen šele prvi stavek!

Zdenko Zavadlav

Ljubljana, v juniju 1989

Pripis urednika: Zdenko Zavadlav se pogumno in iskreno sprašuje o krivih in nekrivih, potem pa ugotavlja potrebo o molitvi „mea culpa“ na „obeh straneh“. Če pa katerikoli bravec res pazljivo prebere in razmisli zgoraj objavljene misli, pa bo resnično težko upravičil metanje obeh taborov v isti koš.

Z. Z. bi se moral poglobiti v študij obeh radikalno različnih sistemov, ki sta si stala med revolucijo (ne pa med NOB) nasproti, in bi potem, smo

NOVA MAJNIŠKA DEKLARACIJA 1989

Pred sedemdesetimi leti — dne 30. maja 1917 — je dr. Anton Koršec prebral v dunajskem parlamentu izjavo, ki je dobila ime „Majniška deklaracija“. To je bila skupna izjava Slovencev, Hrvatov in Srbov, ki so živeli v Avstro-Ogrski monarhiji. Glavna zahteva je bila po suverenosti in — po samovladni in demokratični državi. Ta izjava je tudi pripomogla, da se je zrušila monarhija, ki je veljala za ječo narodov zlasti slovanskih narodov. Bistvena zahteva nove Majniške deklaracije 1989 je tudi zahteva po suverenosti slovenske države in po njenem svobodnem odločanju. Gre za enake, večno veljavne zahteve vsakega naroda.

Naj navedemo dobesedno besedilo nove Majniške deklaracije 1989, ki jo je na velikem zborovanju dne 8. maja 1989 na Kongresnem trgu v Ljubljani prebral pesnik Tone Pavček. Deklaracijo so podpisale vse novo ustanovljene politične zveze in še nekatera društva ter je bila od 19.000-glave množice Slovencev sprejeta z burnim odobravanjem.

Majniška deklaracija 1989 se glasi takole:

Nesporazumi, provokacije in tudi odkrite sovražnosti, ki jih danes doživljajo Slovenci v Jugoslaviji, nas prepričujejo o prelomnosti sedanjega zgodovinskega trenutka in nas obvezujejo, da v jasni obliki izrečemo svojo voljo, iz katere sledijo dejanja v prihodnosti:

- 1) da hočemo živeti v suvereni državi slovenskega naroda;
- 2) kot suverena država bomo samostojno odločali o povezavah z južnoslovanskimi in drugimi narodi v okviru prenovljene Evrope;

- 3) glede na zgodovinsko prizadevanje slovenskega naroda za politično samostojnost je slovenska država lahko utemeljena še na:

- spoštovanju človekovih pravic in svoboščin,
- demokraciji, ki vključuje politični pluralizem,
- družbeni ureditvi, ki bo zagotavljala duhovno in gmotno blaginjo v skladu z naravnimi danostmi in v skladu s človeškimi zmožnostmi državljanov Slovenije.

To Majniško deklaracijo so podpisali:

Društvo slovenskih pisateljev, Slovenska demokratična zveza, Slovenska kmečka zveza, Slovensko krčansko socialno gibanje, Socialdemokratska zveza Slovenije.

Sm R

prepričani, v razvidu ciljev in metod in moralnih načel vsakršnega od obeh prišel do tegale zaključka: edini veliki krivec in zločinec in izvirni povzročitelj slovenskega narodnega razkola je bila slovenska-jugoslovanska-mednarodna komunistična mafija.

Ni bilo dveh zlih duhov:

VOJNA PROTI REVOLUCIJI JE BILA, JE IN BO PRAVIČNA

Ramón Genaro Díaz Bessone

Zelo pomembno vprašanje je, ali je bila res upravičena vojna proti oboroženim revolucionarnim marksističnim skupinam, ki so nastopale v naši deželi in še nastopajo drugje po svetu, posebej v Ameriki. To vprašanje namreč vpliva na moralo „bojnega organa“ države in še posebno na njegove mlajše člane.

Nekaj časa že in še bolj po letu 1983 se ponuja lažna teorija o „dveh zlih duhovih“. Na eni strani naj bi bili tisti, ki so znotraj in zunaj dežele financirali, oboroževali in urili aparat, ki si je hotel z ognjem in mečem prigrabiti oblast, da bi nam po njej vsilil marksistično diktaturo po vzorcu Castra in Che Guevare. Prevežani iznajditelji take teorije so malokdaj jasno izsodili tega „zlega duha“, ki je napadal vse neustavne in ustavne vlade (Fron diza, Illia, Perón). Nasproti temu demonu so si izmislili drugega, oborožene sile, ki so branile državo, izpolnjevale svojo dolžnost in izvrševale povelje ustavne vlade, da uničijo nasprotnika.

Tisti, ki so vojno opazovali „z balkona“, še zdaj govore o dveh bandah, medtem ko živijo varni pred bičem, kot ga okušajo Peruanci in Kolumbijci.

Morala in vojna

Pomudimo se kratko pri sicer obširnem vprašanju, ki je predvsem pomembno za mlajše pripadnike oboroženih sil. Navedli bomo nekaj ugovoritev, ki jih postavlja jezuit Enrique Laje.

Mnogokrat se sliši trditev, da je vojna obsojena po peti božji zapovedi. Ne v krščanstvu ne v judovstvu to mnenje ni utemeljeno. Vojna ni sama v sebi zlo. V stari zavezi beremo, kako Bog večkrat naroča Judom, naj z medsebojno vojsko zavzamejo Jeriho (Joz 6) in naj se spopadejo z Amalhom (2 Mojz 17, 9-16). Sveti Pavel pravi: „Gedeon, Barah, Samson, Jefte, David, Samuel in preroki... so v vojni pogumno zavračali napade tujih vojsk.“

Sv. Avguštin piše: „Vojna je za to, da se doseže mir“ in „smoter vojne je mir in varnost države“. Danes bi ga zaradi tega stavka obtoževali, da zagovarja doktrino o „državni varnosti“. Pravi kristjan je miroljuben, ni pa pacifist. Pacifist misli, da ne bo vojne, če je ne bomo hoteli, in ne pomisli, da so na svetu nasilni in kritični ljudje, ki bi si hoteli prigrabiti oblast, z njo potem početi kar koli in si podvreči še druge narode.

Sv. Janez Krstnik ne zahteva od vojakov, naj odložijo orožje (Luka

3. 14). Sv. Avguštin postavlja teorijo o pravični vojni in pri tem navaja ta stavek iz Lukovega evangelija. Sv. Tomaža pa pravi: „Kot je dopustno vzeti meč in uporabiti orožje proti domačim hudodelcem..., tako se sme tudi proti zunanjim sovražnikom.“

Ko mlad človek pristopi k oboroženim silam, morda ne pozna miselnih razlogov o tem vprašanju, a jih čuti globoko v zavesti. Zaveda se, da se bolj kot drugi pripravlja na obrambo domovine, tako kot naroča ustava. Čuti, da bo kot pripadnik „bojnega organa“ moral služiti narodu in da bo ta dolžnost terjala od njega brezhibnega življenja, ker bo le tako njegova vojaška sila med moralnimi rezervami dežele in bo s tem pomagal državi, da ne krene s svoje zgodovinske poti. Vojaške koračnice, uniforma in ceremonial ga spominjajo, da bo morala biti njegova služba junaška in da je junaštvo tudi v ponižnosti. Brez tega je vse ono le lažen sijaj.

Tri situacije med vojno

Omenjali smo, da je med drugimi različnimi situacijami v vojni proti prevratništvu treba naglasiti te tri:

Dogajala so se očitna splošna kazniva dejanja, za katera so bili osumljeni in tudi obtoženi pripadniki oboroženih sil. Omenjamo uboj Elene Holmberg in Hidalga Solája. Ta dejanja niso imela nič opraviti z vojno. Noben pameten človek ne bo verjel, da so bila izvršena v zvezi s poveljem o uničenju prevratniških skupin. Naloga rednih sodišč je bila, da jih do konca preiščejo, najdejo krivce in jih kaznujejo.

Taki zločini so bili vedno pred vojno in po njej. Med leti 1973 in 1975 so zanje obtoževali ilegalno organizacijo „AAA“ in sekretarja državnega predsedništva in ministra za družbeno blaginjo Lópeza Rego kot tudi državne oblasti, ki so dopuščale njegovo neovirano delovanje. Vse to je razvidno iz zapisnikov o zasedanjih obeh zbornic parlamenta. Te stvari so se dogajale, čeprav se jih mnogo prič roče spominjati in jih je bivši predsednik Alfonsín izvzel iz uradnih preiskav. Vem za vlogo o nekem dogodku v zvezi z „AAA“, ki jo je na takratno državno predsednico gospo Peronovo naslovil vrhovni poveljnik vojske, pa do preiskave sploh ni prišlo.

V drugi vrsti so dejstva, ki bi jim rekli obrobna. Pravni strokovnjak Manuel Río jih označuje kot dejanja, storjena iz zlih nagibov, ki nimajo zveze z zatiranjem nasilnosti. To so prestopki, ki so se v vojnah vedno dogajali. Nimajo opravičila in so in morajo biti izjema, ne pravilo, in morajo biti primerno kaznovani. Tako je med protisubverzivno vojno bilo sojenih in kaznovanih več kot tristo kršivcev zakona.

Daleč največ primerov pa je takih, ki štejejo med normalne operacije v vojni proti skritemu sovražniku, oboroženemu z vojaškim orožjem in ki ga ni mogoče razpoznavati med navadnimi ljudmi in tudi ne med policisti in vojaki. Če bi bilo treba čakati na sodniške odredbe o preiskavah stanovanj ali če bi bilo treba med bojnimi spopadi uporabljati pravila red-

nega sodnega postopanja, bi to pomenilo obsoditi oborožene sile na uničenje ali jih najmanj zaplesti v boj brez konca kot v Perúju ali Kolumbiji. Drugje smo omenili, da imajo policijske sile represivno nalogo, to je brzdati, zadrževati. Zločinca morajo samo prijeti in bi bilo noro, če bi jim ukazovali, naj nasprotnika uničijo, to je spravijo na nič. Samo „bojni organ“ države more prejeti povelje, da nasprotnika „uniči“, to pa pomeni vojno. Socialistični francoski predsednik François Mitterrand je rekel: „Blage vojne ni!“

Ni bilo dveh enakih taborov

Če dopuščamo, da namen ne posvečuje sredstev, in če naj to velja tudi, ko gre za obstoj državne skupnosti, pridemo lahko do nevarnega pretiranega mišljenja. Kadar je v namenu mir naroda, je vojna upravičeno sredstvo, kot uči krščanstvo, judovstvo in druge vere.

Tisti, ki so vojno le „z balkona“, opazovali, in sodelavci in zavezniki subverzivcev se zatekajo k napačni uporabi načela o namenu in sredstvih. Če bi se obrambi pred napadom odpovedovali zato, ker bi morali ubijati, da premagamo napadavca, bi to pomenilo prostovoljno iti v mučeništvo ali v suženjstvo in sprejeti, da nas izbrišejo izmed svobodnih narodov na zemlji.

Končno pomislimo, da je ena sama bomba v Hirošimi ali Nagasakiju povzročila neprimerno več žrtev kot naša protirevolucijska vojna, in te žrtve so bile vse nedolžne, od starcev do dojenčkov. Njene posledice so upravičevali kot ceno za višjo dobrotno in ni nihče zahteval, da se odgovorni sodijo kot nekdanj v Nürnbergu.

Tisti, ki so bili udeleženi v naši protirevolucijski vojni in niso zagrešili zločinov, kot smo jih prej opisali — in takih je v oboroženih silah ogromna večina — nimajo ničesar obžalovati. Opuščanja naj prosijo tisti, ki so se kaj pregrešili, ne tisti, ki so izpolnjevali svojo dolžnost. Res sta bili dve strani, a ne enaki. Eni so napadali državo, drugi so jo branili za ceno „krvi, znoja in solzá“. Tisti, ki so se odločili za gverilo, se nam lahko smilijo, moramo jim odpustiti in prositi Boga zanje. Bodimo zadovoljni, če se preživeli pokesajo, a ne hodimo v past, ki se nam morda naivno nastavlja. Ni bilo dveh enakovrednih taborov in ni bilo dveh zlih duhov.

Mladim ljudem, ki navdušeno in ponosno nosijo orožje za domovino, in tudi vsem drugim rečemo: Bodite prepričani, da se tisti, ki so se bojevali v vojni proti prevratu, v ogromni večini niso oddaljili ne od božjega ne od državnega zakona, ustave. Orožje so uporabljali v obrambi domovine.

Protirevolucijska vojna je bila, je in bo pravična.

(Prevedel B. F. iz dnevnika „La Prensa“, 25. 7. 1989)

MLADCI v Cerarjevi in Žebotovi knjigi

V zadnjem lanskem Vestniku (št. 4, 1988) je prof. Geržinič zbral iz Cerarjeve knjige „Partizan nekoliko drugače“ značilne stavke in jih strnil v lahko umljiv pregled njene vsebine. (Bralci naj ponovno preberejo ta pregled in naj si krepko vtisnejo v spomin zlasti pripombo na str. 199/200.) Že pred tem smo brali poročilo o tej knjigi in nekaj kritičnih pripomb v Svobodni Sloveniji (Marjan Šifrer, 3. nov.) in poročilo ter kratko oceno v kanadskem delu Ameriške domovine (ga. Marija Markež, 1. nov.). Pa tudi Cerarjev odgovor Markeževi 29. novembra! Pisec pisma v tržaški Mladiki (23. oktobra) pravi, da je Cerarjeva knjiga „knjiga leta“. Prav tako jo ima za „knjigo leta“ urednik Celovškega zvona v poročilu in oceni, ki jih je priobčila celovška Nedelja (28. novembra). Tudi goriški Katoliški glas je knjigo omenil s krajšim člankom.

Ob branju Cerarjeve knjige sem si zapisal precej pripomb: kaj je v njej sprejemljivo, kaj manj in kaj nesprejemljivo. Pa tudi, kaj pogrešam. So namreč nekateri ključno važni dogodki državljsanske vojne v Sloveniji, kar je gotovo v Cerarjevem spominu, npr. poboji po Grčaricah in Turjaku, a jih ne omenja. Upam, da bodo čez čas te pripombe godne za natis.

Ker sem bil član dijaške Katoliške akcije (KA) od vsega začetka — bil sem v prvi skupini sedmih ali osmih sedmošolcev, ko je v začetku oktobra 1931 prof. Tomec začel sistematično graditi to organizacijo — zato so me seveda nekoliko bolj zanimali Cerarjevi odstavki o „mladih“.

Med pisanjem pripomb k Cerarju sem prejel dr. Žebotovo knjigo „Neminljiva Slovenija“, ki je konec oktobra izšla v Celovcu. V njej odmerja Žebot precej odstavkov ne le Katoliški akciji na splošno, ampak posebej tudi razmerju med mladci in stražarji na univerzi, krajše pa med mladci in Slovensko dijaško zvezo (SDZ), ki so jo vodili „stražarji“ (študenti iz dr. Ehrlichove skupine). Zato sem se odločil, da najprej končam pripombe in pojasnila k razmerju med mladci in kongregacijami ter med mladci in stražarji, v kolikor to razmerje omenjata Cerar in Žebot. K tej odločitvi je pripomogla prav posebna spodbuda: V že omenjenem poročilu v celovški Nedelji pravi Vinko Ošlak, da so bila trenja med mladci in stražarji „kali državljsanske vojne...“ (Ves citat kasneje.)

Cerar omenja trenje med mladci in kongregacijo ter med mladci in SDZ predvsem na str. 12 in 13. Stražarje omeni samo na str. 13, mladce pa še trikrat na kasnejših straneh. In v spremni besedi jih z debelim tiskom omenja tudi prof. Sruc na zadnji strani knjige.

Ne dvomim, da so podlaga Cerarjevi pripovedi o tem trenju njegova izkustva v sedmi in osmi na novomeški gimnaziji v času italijanske okupacije. Da pa je to pripoved domislil in dokončno izoblikoval v zadnjih nekaj letih kot življenjsko izkušen duhovnik-jezuit, pa tudi ne dvomim. Cerar je pisanje knjige končal pri svojih 64 ali 65-tih letih.

Glede trditve, da papeža Pij XI. in Pij XII. nista zamislila katoliške

akcije kot posebno organizacijo, ampak kot gibanje, se jaz spomnim drugače. Pij XI. je organizacijo za laiški apostolat zamislil kot posebno organizacijo, če ne takoj po objavi okrožnice „Ubi arcano“ pa gotovo v drugi polovici svojega vladanja. Ideal so mu postali belgijski žasisti in žesisti (JOC, JEC). Ker mnogim škofom po svetu papeževa zamisel KA ni bila jasna, so spraševali v Rim, kaj in kako misli. V pismu brazilskim škofom je Pij XI. ponovno poudaril, da mora biti KA posebna organizacija. Ta odgovor brazilskim škofom je odstranil sleherni dvom, ali naj bo KA posebna organizacija ali ne. Škof Rožman je papežev naročilo že pred tem vzel resno: l. 1936 je potrdil nova pravila KA (s tem je prenehala prejšnja oblika KA, ki jo je uvedel škof Jeglič l. 1929), l. 1937 pa je izdal pravila „lastnih organizacij KA“. Večina mlajših duhovnikov, ki so imeli opraviti z mladimi ljudmi, je ta pravila vzela na znanje. Spomnim se pa iz tistih časov govorjenja, da bo s smrtjo Pija XI. prešla njegova zahteva po posebni organizaciji za KA. (Ne vem, kako je bilo na Hrvaškem. V Italiji so imeli posebno Azione Cattolica.)

Po zamisli Pija XI. se člani KA izobrazujejo za laiški apostolat pod vodstvom Cerkve in se temu posvetjijo, če ne vse življenje, vsaj nekaj let. (Danes se v Cerkvi manj govori o apostolatu, vse bolj pa pritegnitvi laikov k delu v cerkvenih ustanovah, zlasti pri farnih, delno tudi pri škofijskih: v raznih svetih, odborih in pododborih. Cela stran cerkvenega oznanila je bila potrebna, da je tukajšnja jezuitska fara naštelala vse odbore in pododbore. Committee-mania!)

Predvsem po prizadevanju prof. Tomca je bil za dijaško KA sprejet sklep, da srednješolci pa tudi študentje na univerzi pred končanim študijem ne sodelujejo v političnih organizacijah. Iz razloga, da prezgodnja politična zavzetost kaj rada odtrga mladega človeka od zbranega študija in apostolata. „Tako je začel prof. Tomec že pred mnogimi leti pri mladcih terjati čim daljšo razdaljo od politike, dokler nazadnje ni segel celo po ostrejših ukrepih proti tistim, ki so hoteli v politiko, vsaj dnevno. Pri dr. Korošcu je to izzvalo obsodbo: Tomčeve mladce je proglasil za impertinentne smrkvavce.“ (Ruda Jurčec, Skozi luči in sence III., str. 129. Na drugem mestu pravi Jurčec, da je ta Tomčeva prepoved šla predaleč. Nekoč sem rekel prof. Tomcu, da ta prepoved ne bi smela veljati za juriste. Kmalu nato je diplomirane juriste odvezal od omenjenega sklepa. J. G.)

V letih 1924-1935 so škof Jeglič in škof Rožman ter mnogi duhovniki med njimi Ušeničnik, dr. Ehrlich, kanonika Kraljič in Zupan ter starejši katoliški laiki začutili, da križarska generacija študentov in mladih starešin poudarja le duhovno rast, pri tem pa je bila njihova teologija močno subjektivistična, in da z nekim prezirom v nič devajo disciplino v katoliških organizacijah, obenem pa samozavestno kažejo neposlušnost cerkvenemu učiteljstvu. In to v času, ko je komunistična partija zahtevala železno disciplino od svojih članov!!! Zato naj bi KA obnovila smisel za disciplino v katoliških vrstah in poslušnost cerkvenemu učiteljstvu, predvsem pape-

ževim okrožnicam. To naj bi bile najnujnejše naloge KA v tistem času. Zato je bil pri mladih često poudarjan pomen izreka „sentire cum Ecclesia“ pa tudi „ubi Petrus, ibi Ecclesia“. Skof Rožman in duhovniki v delavskih farah ter nekateri laiki so zaskrbljeni opazovali tudi proces v delavskem sindikatu krščanskih socialistov (JSZ), ki so se pod vplivom enega dela križarjev in komunistične infiltracije vedno bolj odmikali od Cerkve. L. 1932 so zavrgli papeževo socialno okrožnico „Quadragesimo Anno“. In v juniju 1940 so njihovi delegati v Celju sprejeli načelo razrednega boja, s čimer so si zavestno ustvarili bazo za sodelovanje s komunisti.

Da se vrnem k Cerarju. Kot se bere njegova pripoved o trenju med mladci in omenjenima dvema skupinama v Novem mestu, bi rekel, da je njegova kritika do neke mere sprejemljiva, čeprav je treba nekaj Cerarju nesimpatičnih mladčevskih lastnosti pripisati na rovaš mladostne zagnanosti. Neko tekmovanje je pri mladih ljudeh vedno bilo, hitro najdejo priložnost zanj. Do neke mere je to marsikdaj koristno. (A kje postaviti mejo, v danem primeru ni vedno lahko.) — Čudi pa me, da Cerar ni odkril — morda je? —, da je KA precej več zahtevala od svojih članov kot pa kongregacija. In SDZ je zahtevala še manj kot kongregacija.

Cerar je dal poseben poudarek temu trenju s tem, da mu je nadejal okvir tedanjih mednarodnih dogodkov. „To je bilo v letih, ko je Hitler osvajal Evropo, ko so padale Avstrija, Češkoslovaška, Poljska, Francija, ko so komunisti dvigali glave. Menda je bilo vsem vernim Slovincem zaradi te razcepljenosti težko. Izhoda iz nje pa ni videl nihče“ (str. 13). Zadnja dva stavka dokazujeta, da Cerar ni imel v mislih le trenje in razcepljenost v Novem mestu, ampak v vsej Sloveniji. Tako je to razumel tudi omenjeni urednik Celovškega zvona, ki je to trenje napihnil daleč čez mero. Naj citiram, kaj so koroški Slovenci brali: „Iz nestrpnosti med katoliškima organizacijama (Ehrlichovih „stražarjev“ in Tomčevih „mladcev“) pa iz nestrpnosti obojih do tretjih katoličanov, do Kocbekovih „križarjev“, si je mogoče izračunati, kolika je mogla biti nestrpnost do liberalnega, sokolskega, socialističnega in komunističnega tabora. Kali državljanske vojne so bile položene v pripravljeno zemljo...“ Zgodovinsko pretirana trditev, ki ni utemeljena. Dokazuje pa, da se Cerarjev prikaz trenja med mladci in kongregacija ter mladci in stražarji v Novem mestu bralcu močno vtisne v spomin. Zlasti še zaradi odstavkov o mladih v naslednjih poglavjih.

Cerar omenja, da s po njegovi vrnitvi iz italijanske internacije mladeci prevzeli vodstvo kongregacije in da je v njej nato „zavladal njihov duh, ki ni bil v prvi vrsti duh molitve, duh Marijinega češčenja, življenja po evangeliju“ (35). Nato zmanjšuje moč teh besed: „Ne trdim, da niso mogli, častili Marije in upoštevali nedelje — vse to so delali, toda to je bilo podrejeno njihovemu bojevitemu in osvajalnemu razpoloženju.“ In v takem nastrojenju niso čutili potrebe, da bi zavrnili bivšega kongreganista, ki je prišel na sestanek v uniformi vaškega stražarja s samokresom za pasom in se bahal, kako so postopali s tremi partizani in kako bodo še z

drugimi. Tu sem se vprašal, mar duhovni voditelj kongregacije res ni vedel nič reči k temu bahanju? Da ga je le Cerar zavrnil? (V knjigi tedanjega ravnatelja novomeške gimnazije prof. Ivana Dolenca „Moja rast“ je pred str. 65 fotografija novomeške dijaške kongregacije. Okrog 120 fantov in okrog 45 deklet. Za novomeško gimnazijo, morda vključno meščansko šolo, kar veliko število. Nekaj poguma pa tudi čuta za odgovornost je že bilo treba, da so prevzeli mladci tolikšno kongregacijo.)

Presenetljiva je Cerarjeva primerjava, da je bila po opravljenem partijskem tečaju notranja sprememba pri mladih partizanih podobna spremembi pri njegovih sošolcih, ki so postali mladci. (71/72). Ob tej primerjavi sem dobil vtis, da je Cerar iskal priliko za kritiko mladcev.

Četrtič omenja Cerar mladce na str. 173. Le na kratko. Pravi, da je bil dvakrat na njihovem sestanku in opazil njihovo prizadevnost, a premalo prostora za lastno razmišljanje in za samostojno kritično presojanje. To so besede 60-letnega Cerarja, ne sedmo. ali osmošolca Cerarja. Dopuščam pa, da med mladci in kongreganisti v Novem mestu ni bilo nobenega bolj zrelega dijaka, kot je bil Cerar.

V opombi na tej strani pove Cerar, da ima pri ponovnem omenjanju mladcev v mislih le novomeške, a kljub temu je čutiti, da svoje mnenje, izraženo v prejšnjem odstavku in zapisano v zadnjih treh ali štirih letih, obrača na vse mladce, na vso dijaško KA v Sloveniji. Tudi prof. Sruk je tako razumel, kot mi dokazuje njegov odstavek na zadnji strani. (K temu se povrnem.) In enako je razumel, kot že omenjeno, tudi urednik Celovškega zvona.

Pri 12. in 13. strani se nisem spraševal, zakaj se je jezuit France Cerar odločil, da nekaj širše prikaže trenje, ki so ga mladci povzročali v dveh smereh, proti kongregaciji in proti SDZ. Pri tej četrti omembi mladcev pa sem se vprašal: Mar ne omenja mladcev tolikokrat zato, ker slovenski jezuiti niso bili naklonjeni dijaški KA? Bili so mnenja, da bo s smrtjo Pija XI. prešla zahteva po posebni organizaciji za KA. Vsiljuje pa se mi tudi misel, da je Cerar po končani vojski zvedel od svojega sobrata Laura negativno mnenje o mladčevski KA. Med vojno je namreč p. Laura pisal sobratu Jauhu v Gorico, ki je tam ustanavljala KA, da mladci v svojih metodah niso žosisti, kot sami mislijo, ampak nekaj povsem drugega. (Ta dva patra Cerar omenja v 3. delu, ne pa seveda tega podatka.) Od Laura pa še od kakega drugega sobrata, recimo od p. Truhlarja, je Cerar verjetno zvedel o Ehrlichovih širših svetovljanskih metodah v rasprotju s Tomčevo ozkostjo, kot je omenjeno na 13. strani. Vsekakor ta trditev ne sloni na Cerarjevem izkustvu z mladci v Novem mestu. Tam Cerar ni imel priložnosti poslušati Ehrlicha in Tomca, da bi prišel do take sodbe. (Kot kaže, Cerar pri pisanju knjige še ni bral študije Jožka Pirca „Aleš Ušeničnik in znamenja časov“, recimo str. 237-242 in 258-273, kjer bi odkril, kako je Ušeničnik ocenjeval prof. Tomeca. In če bi bil Cerar malo bolj pregledoval zbirko „Naša pot“, ki je bila Tomčeva zamisel, bi se najbrž dvakrat premislil,

preden je omenil Tomčevo ozkost. Če pa bo kdaj bral že omenjene spomine Rude Jurčeca, bo v III. delu naletel na besede: „Spisi nemških filozofov so zagovarjali duhovni primat nemštva v Evropi na temelju Kantove filozofije. In slovenska svetovnonazorna razklanost je slonela na naukih dunajske in drugih nemških univerz. Tomec je prvi nastopil proti temu.“ In v I. delu Jurčec pove, da je Orlovska zveza na Tomčev predlog vključila izvedbo simbolične simfonije „Gor žez izaro“ Pina Mlakarja v program glavne orlovske vsakoletne akademije v Ljubljani. Da je Pinov uspeh bil Tomčevo delo, ki je Pinu odprl vse možnosti. Pa da je Pino vedel in drugim dijakom pravil, da sta Tomec in arhitekt Plečnik velika prijatelja — J. G.: Tole zadnje sem kasneje tudi sam odkril. In kasneje je znani prof. Sovre pritegnil Tomca k sestavljanju povsem nove latinske vadnice, za njen metodični del. Si ne znam predstavljati, da bi Sovre povabil kakšnega ozkornislečega profesorja za sodelovanje.)

Nadaljujem z jezuiti. Jezuiti niso bili naklonjeni dijaški KA tudi zato, ker so njih domena bile dijaške (Marijine) kongregacije. Te so jezuiti ustanavljali povsod, kjer so imeli svoje slavne kolegije in srednje šole. Kjer jezuitov ni bilo, so po njihovem zgledu kongregacije ustanavljali drugi duhovniki in redovniki. (Ko bodo v prihodnje kdaj, recimo leta 2007, v Sloveniji spet dovoljene dijaške kongregacije, bodo imele lastnosti Kato-liške akcije. Tako jim je priznal Pij XII. s svojo okrožnico 27. septembra 1948. Menda je tedaj obstajala samo ena slovenska dijaška kongregacija, dr. Vrečarjeva v Trstu. Morda tudi v Gorici? Ni izključeno, da so k tej pa-reževi odločitvi pripomogli tudi slovenski jezuiti. Zakaj ne bi? P. Preše-ren je bil v jezuitskem redu zelo vpliven in vedel je za trenje med kongre-gacijami in mladci ter med stražarji in mladci. V prihodnje torej dijaške kongregacije ne bodo več le „pomogne sile“ KA. In ko bo, recimo leta 2007, spet zrasla dijaška in študentovska KA, njeni člani ne bodo smeli hoditi h kongregacijam v zelnik po nove člane. Nobene nevarnosti ne bo, da bodo mladci po letu 2007 prevzeli kako kongregacijo. O felix aetas! Morda bo jezuit Cerar dočakal to srečno dobo. Ampak z gotovostjo ne smem napove-dati, da „mladci“, kakršnikoli že bodo, ne bodo posegli v kongregacije. Kot opazujem okrog sebe, so mladi ljudje vedno in povsod enaki, dinamični, podjetni, zagnani, nezadržljivi...)

Skoro ironično pa se sliši, da je bil prof. Tomec velik občudovalec je-zuitskega reda. Večkrat nam je omenjal, da so jezuiti za Cerkev „acies pri-ma ordinata“, prva urejena bojna vrsta. (Žal, da so danes marsikje precej „disordinata“.) Večkrat je poudarjal jezuitski ideal vzgoje, da se je treba vzgajati do 35. leta. V tem je bil skoro diametralno drugačen kot dr. Ehr-lich. Tomec je na primer priporočal branje knjige „Vaja v krščanski popol-nosti in kreposti“, ki jo je v španščini napisal jezuit Rodríguez okrog l. 1610; v njej je za čuda veliko psihologije in življenjske skušnje. Vendar Tomec ni iskal slovenskih jezuitov, pa tudi oni ne njega. (Na Tomčevi mizi sem večkrat opazil tudi knjigo nemškega jezuita Lindvorskega „Willens-

schule“ ter knjigo znanega pedagoga Foersterja „Schule und Charakter“. Pri njem sem tudi jaz dobil nekaj rešpeka do jezuitov. Zato sem nekoč nekemu fantu na vprašanje, katero vrsto duhovnika naj bi izbral, odgovoril: svetni duhovnik ali jezuit. Postal je jezuit. Ne mislim, da samo zaradi mojega nasveta.) Naj tu dodam, da je Tomec poudarjal pomen filozofije sv. Tomaža (v latinskem originalu jo je prebiral že na Dunaju kot študent) in je zato večkrat prosil tomista Ušeničnika za predavanja. Večkrat je omenil pomen Mahniča in pri tem opozarjal, da ga literarni zgodovinarji pristransko prikazujejo. In v tej zvezi je poudarjal pomen katoliških shodov in katoliškega gibanja sploh. Navezoval je torej na bližnjo katoliško preteklost. Ob vsem tem je stalno opozarjal na nevarnost komunizma in komunistične infiltracije v katoliška društva. A ne le opozarjal, ampak jo tudi sistematično zasledoval. Mirko Javornik je zapisal: „Tomec je prvo in edino, senzacionalno, dokumentarno razstavo o komunizmu ter njegovi revolucionarni in penetracijski taktiki organiziral že l. 1937 v Ljubljani“ (Vestnik, 1983, šte. 3, str. 192).

Nesimpatične lastnosti mladcev, ki jih Cerar navaja, ter na drugi strani Cerarjeve odlike so se prof. Sruku tako močno vtisnile v spomin, da je zapisal na rovaš mladcev besede o „povnanjenem aktivizmu“, do katerega da je bil Cerar zmeraj nezaupljiv; in besede o „nepoglobljenem površnem delovanju mladcev“, ki je Cerarja odbijalo že kot gimnazijca. Sam Bog ve, če se ni Cerar ob teh besedah uglednega filozofa Sruka malo prevzel? Vsekakor pa Srukove besede o mladcih odražajo Cerarjevo gledanje. Bo pa najbrž marsikak bralec v Sloveniji kljub omembi gimnazijca Srukove besede naobrnil na vse mladce, kjerkoli so obstajali. Tudi zato, ker je na koncu odstavka beseda „mladcev“ v debelem tisku, kot je na začetku odstavka „Partizan nekoliko drugače“, torej Cerar, v debelem tisku. Po Srukovih besedah diametralna razlika med Cerarjem in mladci. (Dr. Vlado Sruk, ugledni profesor filozofije v Mariboru, agnostik, sestavljalca večjega in manjšega filozofskega leksikona, do Tomaža Akvinskega zelo skop. Skupno Cerarju in Sruku bi bilo: oba sta pacifista, oba omenjata pomen žlovekove osebnosti, sta za miselni pluralizem in v tem smislu oba demokrata. In partizanstvo je obema „prava stran“.)

Kot navedeno spredaj, pravi Cerar, da iz tedanje študentske razcepljenosti ni nihče videl izhoda. To dokazuje, da pri tem ni mislil samo na Novo mesto, ampak tudi na Ljubljano in druga mesta, kar je pač zvedel šele po končani vojni. Kdo bi omenjal neko trenje v provincialnem Novem mestu, če bi ga sicer drugod ne bilo?

Ali je bil možen kakšen izhod? Naj glede tega nanizam nekaj značilnih dejstev. V juniju 1934, po dveh semestrih odkar so prvi mladci prišli na univerzo, so trije teh v dogovoru s prof. Tomcem šli k škofu Rožmanu s predlogom, da naj razpusti študentsko (njihovo) KA, da ne bi bili na univerzi dve KA, pa da bi se zmanjšalo trenje v študentskih društvih. In če bi škof želel, da se mladci vpišejo v Mihaelovo skupino KA, bodo to

storili, sicer ne. (V pojasnilo: „...krog študentov ki se je začel zbirati ob prof. Lambertu Ehrlichu..., se je sčasoma osnoval kot samostojna, vseučiliščna enota KA, takoimenovana Mihaelova skupina“, Ciril Žebot, Neminljiva Slovenija, 1988, str. 91.) Škof mladčevskega predloga ni sprejel. Še imam v spominu njegove besede: „Ne, to se ne bo zgodilo, mladci oskanejo KA za univerzo.“ Dve leti kasneje (morda tri) so zastopniki mladcev spet šli k škofu z istim predlogom, tokrat brez dogovora s prof. Tomcem. Škof tudi tedaj ni sprejel njihovega predloga. (Če bi ga bil, bi ne prišlo do poskusa reorganizacije katoliških študentskih društev na stanovski podlagi, to je po fakultetah. O tem kasneje.) Ker je škof odločil, da so KA za univerzo le mladci, je Mihaelova skupina prenehala obstajati. Člani te so nato šli v kongregacijo pri jezuitih. Glas je tedaj bil, da je bila samo za njih. To je bilo tudi jezuitom prav.

Zakaj škof Rožman ni sprejel Mihaelove skupine za študentovsko KA? Ena glavnih zahtev organizacije KA je bila, da njeni člani priznavajo hierarhičnost v Cerkvi, se pravi, da priznavajo cerkveno nadzorstvo nad seboj. Najprej vodstvo mladčevske KA, nato od škofa postavljeni Narodni odbor KA in v zadnji stopnji škofa. Glede omenjene Mihaelove skupine KA pa Žebot sam omenja, da „se ne bi v vsem podrejal njegovemu nadzorstvu“ (str. 91), namreč nadzorstvu Narodnega odbora KA. Verjetno je bil to eden glavnih razlogov, zakaj je škof Rožman potrdil le mladce za študentovsko KA.

Naj tu časovno posežem naprej v naše begunstvo. V jeseni 1945 so se študenti in abiturienti, ki so maja šli čez Ljubelj, vpisali na graško univerzo. Nato vsako leto tudi abiturienti slovenske begunske gimnazije v Lienzu in Spittalu. Stražarski študentje so v Gradcu nadaljevali s klubom „Straža“, kot je bil v Ljubljani. Mladci so imeli skupino KA. Tudi tam je prišlo do trenja med njimi. Na nasvet mladčevskega vodstva v taborišču (prof. Pavlovčič), naj bi mladci vstopili v Stražo, da bi se trenje zmanjšalo ali poleglo. Dva mladca, organizacijsko novince, sta s člani Straže spomladi l. 1946 sklenila sporazum, da mladci „pod gotovimi pogoji“ vstopijo v Stražo, nekateri Stražarji pa v KA. Tako se je zgodilo. (Ne vem, ali je bil vstop stražarjev v KA v soglasju z Narodnim odborom KA?) Po tem dogovoru šibko leto ni bilo večjega trenja. To graško sožitje so člani Straže celo priporočili slovenskim študentom v Italiji in Španiji, da naj bi ga posnemali. Toda graškega eksperimenta niso sprejeli tam doli ne mladci in ne stražarji. Zakaj so ga odklonili stražarji, ne vem. Mladci so ga zato, ker so ugotovili, da gre omenjeni sporazum v korist Straže in v škodo mladčevske KA. To je opazil tudi Narodni odbor KA in papežev delegat za Slovence dr. Jagodic. Zato sta hotela razčistiti položaj s študentoma, ki sta sporazum sklenila. Bili so trije precej vroči sestanki v spittalškem taborišču. (Pri drugem sem bil navzoč.) Rzsodbo delegata imenovana člana nista sprejela, ampak sta raje izstopila iz KA konec septembra 1948 in poslej bila le člana Straže. Dobra volja, ki jo je pokazalo mladčevsko vod-

stvo spomladi 1946, se je končala s krizo v mladčevski skupini sami. Nemajhno presenečenje pa je zame bilo, ko mi je čez pet ali šest let že tu v Združenih državah povedal bivši graški študent, ki je vsa leta stal zunaj obeh skupin, da mu je predstavnik Straže Rudolf Čuješ še v Gradcu dejal: „Stražarska zamisel študentske organizacije je povsem zmagala.“

Tudi v Madridu, kamor je iz Italije prišla študirat večja skupina študentov poleti 1947, je prišlo do medsebojnega trenja med mladci in stražarji. Vzrok zanj je bil, ker se je stražarska skupina predstavila univerzi kot predstavnica vseh slovenskih študentov. Ko so mladci to odkrili, je trenje izbruhnilo na dan. Ko sem v zgodnji jeseni 1947 obiskal škofa Rožmana v njegovi hišni internaciji v škofijski stavbi v Celovcu, mi je takoj po pozdravu rekel: „Tudi v Madridu je prišlo do trenja med mladci in stražarji.“ Odgovoril sem, da sem nekaj slišal o tem in mu navedel, kaj naj bi bil glavni vzrok. Na to mi je dejal: „Tako pa meni nišo sporočili.“ Mladci in njih simpatizerji so se končno predstavili univerzi kot svoja skupina. Razburkane vode so se nato precej umirile.

Različnost stališč in pogledov je bila tudi glede članstva v MIIC (Mouvement International des Intellectuels Catholique), ki je bil sekcija Pax Romane v švicarskem Fribourgu. Članstvo v MIIC so dosegli stražarski starešine, ko je to zborovalo v Rimu l. 1947, kot „diplomiranci SDZ“ (ta je bila članica Pax Romane) in s priporočilnim pismom p. Prešerna. Ko je dve leti kasneje SKAS (Slovensko katoliško akademsko starešinstvo) prosilo za sprejem v to mednarodno zvezo katoliških intelektualcev pri zborovanju v Luxemburgu (1949), je njen glavni tajnik odgovoril delegatu Janezu Arnežu, da je proti pravilom, da bi bili v njej dve organizaciji katoliških intelektualcev iste narodnosti. Arnež, ki je kot diplomiraneec nadaljeval študije v belgijskem Louvainu, je o tem napisal poročilo SKAS-u v Buenos Aires. Naj citiram iz njega:

„Ko je prišlo na red vprašanje naše organizacije, je generalni tajnik Sugranyes naredil kratek ekspozé problema in dejal, da je zelo zapleten; l. 1947 so se javili na 1. medfederalni skupščini MIIC v Rimu diplomiranci, izišli iz SDZ, in prosili za sprejem, in sicer kot sekcija diplomirancev SDZ kot narodne članice MIIC. Imeli so pismo č. p. Prešerna, generalnega asistenta in profesorja na Gregoriani. Ker je po pravilih Pax Romane treba dovoljenja oziroma priporočila narodne hierarhije, so dejali, da ima p. Prešeren jurisdikcijo za Italijo in da prevzvišeni dr. Rožman nima ničesar pri stvari. Dve organizaciji ne moreta biti sprejeti „a titre nationale“. Če hočejo sprejeti SKAS, morajo zbrisati sekcijo diplomirancev SDZ. Zato sta predsednik Millet in generalni tajnik Sugranyes sugerirala skupščini, da je bolje, da je vprašan Vatikan, v koliko more oziroma ne more govoriti o stvari prevzvišeni dr. Rožman, češ on danes ni več za begunce ordinarius loci, kajti begunci spadajo pod jurisdikcijo škofa in škofije, v kateri živijo.“

„Omenil sem, da akcija diplomirancev SDZ ni nič drugega kot korak

nekaterih preveč ambicioznih ljudi. Naša organizacija SKAS obstaja že 50 let! P. Prešeren ni član hierarhije, podpis oziroma priporočilo takih gospodov je zelo lahko dobiti in ne pomeni nikako pravno opravičilo za sprejetje SDZ. Prezvzišeni dr. Rožman sicer ni več na ordinarius loci, pač in še vedno edino pristojen v naših nacionalnih problemih. Sugestija predsednika in gen. tajnika je bila sprejeta, ker nihče drug ni oporekal; ni pa bila dana na glasovanje... Po mojem skromnem mnenju bi SKAS nikako ne smel dovoliti, da se osporava pristojnost našega prevzvišenega. Vprašanje sprejetja SKAS-a v MIIC je popolnoma narodna zadeva in nikakor podrejena pravilom kanonskega prava... Vprašanje je, ali je SDZ članica MIIC ali ne. Razdeljena nam je bila lista članov MIIC in Slovenija ni nikjer zastopana. Iz tega se lahko postavi vprašanje, kaj je bilo s SDZ?"

Po 40-tih letih naj k temu dodam: Inicijativa stražarskih starešin je bila na mestu. Zgrešeno in nesprejemljivo pa je bilo, da so šli mimo SKAS-a. V Rimu je bilo tedaj večje število SKAS-ovih članov, prav tako v Trstu in Gorici ter na Koroškem.

Ob teh petih primerih smem reči, da so mladci pokazali izhod iz razcepjenosti v ljubljanskem in graškem primeru, v madridskem so zastopali potrebo prehodne dogovorjenosti, v Luxemburgu pa je mladčevski starešina zagovarjal, da ima le SKAS pogoje za sprejem v MIIC, ker starešinstva SDZ v Sloveniji nismo imeli.

Da grem nazaj v Ljubljano. Za enotne nastope katoliških študentov na univerzi ni bilo večjih trenj. „V boju s komunisti na ljubljanski univerzi je vladala sloga med stražarji in mladci...“ („Stalinistična revolucija na Slovenskem“ I, str. 71). Tudi dr. Žebot pravi: „Mladci so v glavnem sprejeli stražarske izkušnje glede namenov in taktike podtalnega komunističnega delovanja na univerzi“ (str. 94). Morda ni bilo čisto tako, a dejansko ni bilo večjih nesporazumov glede borbe proti komunistom. Tudi znotraj katoliških študentskih društev smo bili mladci složni s stražarji proti levičarskim vplivom. Zarjani pa so pod vplivom Kocbeka in krščanskih socialistov „ponovno začeli sanjati, da je s tedaj izrazito stalinističnimi komunisti mogoče deliti pomembne družbene in politične poglede ter z njimi temu primerno sodelovati“ (Žebot, 94). Razcepljenost med katoliškimi študenti v času, „ko so komunisti dvigali glave“ (Cerar), gre torej na rovaš Kocbeka in tistih vodilnih Zarjanov, ki so bili za sodelovanje z levičarji (za to niso bili vsi Zarjani), ne pa na rovaš mladcev in stražarjev.

Najmočnejši vir trenja med mladci in stražarji je bil načrt in poskus Katoliške akcije reorganizirati študentska društva po fakultetah. Da je nekoč Danica na Dunaju bilo društvo za slovenske študente vseh fakultet, je bilo naravno. Isto naj rečem glede Zarje v Gradcu. Tradicija teh društev je bila po 1. svetovni vojni prenešana v Ljubljano. Prvotna narodna in psihološka potreba, da so ta društva odprta študentom vseh fakultet, je

v Ljubljani začela izgubljati svoj pomen. Vsaka fakulteta živi neko svoje življenje in študenti se srečavajo največ v prostorih in na zborovanjih iste fakultete. Tako je Cirilsko društvo bogoslovcev bilo le zanje zaradi njihovega semeniškega življenja in obiskovanja teološke fakultete. Zato je KA naredila načrt za reorganizacijo katoliških študentskih društev po fakultetah, torej po stanovskem vidiku. Izvedbo tega so seveda prevzeli mladi, člani teh društev. Za tehnike so ustanovili Kladivo (1936), Danica je postala društvo za juriste (1938), za filozofe je bila ustanovljena Veda in za medicinece Vir. Zaradi velikega števila juristov so l. 1940 ustanovili še društvo Pravda. (Člani teh društev seveda niso vsi bili mladi KA.) Toda načrt za reorganizacijo Zarje, da bi bila le za filozofe, ni uspel. Po takratnem prepričanju zato ne, ker so študentje iz Ehrlichove skupine izstopili iz Zarje, čeprav jim je škof Rožman to odsvetoval, in ustanovili svoj klub Straža (1937), ki je bil za študente vseh fakultet. V Zarji je nato začel prevladovati krščansko-socialistični vpliv. Še po letih sem prepričan, da je bil načrt za reorganizacijo pameten tudi zato, ker se je število študentov večalo z vsakim letom in univerzna poslopja so bila vedno bolj na raznih krajih mesta. Po tem načrtu bi se s potrebnimi in problemi, ki zadevajo vse fakultete in univerzo kot celoto, ukvarjala Akademska zveza. To bi bila najbolj ekonomična uporaba študentskih sil za delo v društvih.

V svoji knjigi posveča pok. dr. Žebot Katoliški akciji 15 strani (87-103). Na str. 92 pravi, da so se mladi pri poskusu reorganizacije katoliških akademskih društev po fakultetah sklicevali na okrožnico Quadragesimo anno, nato pa da je okrožnica svetovala stanovsko združenje za gospodarska podjetja, za delavske organizacije in za svobodne poklice. Da pa stanovski princip za študentske organizacije ni bil uporaben. Tako je razumel okrožnico dr. Žebot! Škof Rožman, ob njem odlični cerkveni jurist Odar, kanonika Kraljič in Zupan, tudi Ušeničnik in še drugi pa so stanovski nasvet okrožnice razumeli tako, da naj bi se katoliški študentje že za časa študija na univerzi oblikovali v stanovskem smislu. To gledanje je našlo svojo pravno obliko v pravilih „lastnih organizacij KA“ l. 1937. Ta pravila je l. 1940 škofijska sinoda sprejela tudi za druge stanove.

Kako zelo je bil škof Rožman predan reorganizaciji akademskih društev, dokazuje naslednje: Njegov spovednik in duhovni voditelj je bil jezuit p. Remšak, dr. Ehrlich pa kot koroški rojak njegov intimen prijatelj. Ta dva sta napisala vsak svojo kratko razpravo v smislu, da naj bi akademska društva ostala kot so. Kljub omenjenemu razmerju do teh dveh mož je škof bil za načrt, da naj se katoliška akademska društva reorganizirajo po fakultetah. Torej to ni bila zamisel le mladcev.

V odklanjanju stanovskega principa za reorganizacijo katoliških študentskih društev in v obrambi njih, da naj bi ostala kot so bila, pravi dr. Žebot (str. 93): „Pojem univerze pomeni ustvarjalno in posredovalno skupnost znanosti in višje kulture, fakultetno navidez — ‘stanovstvo’ (sic!) pa teži k drobljenju akademskega občestva, kakor da bi to bilo samo skupek

posameznih strok.“ Ne uvidim, zakaj bi študentska društva, organizirana po fakultetah, razbijala to občestvo. Dalje pravi Žebot: „Kot nazorsko in življenjsko oblikovalne skupnosti študentov morajo njihova društva sloneti na skupnih življenjskih načelih in na pojmovni celotnosti univerze.“ Tudi stanovska društva po fakultetah so bila nazorsko in življenjsko oblikovana, v nekem smislu celo lažje uspešna. Kar pa zadeva celotnost univerze in zanimanje za narodno-politične in družbene probleme, bi to bila, kot že omenjeno, naloga Akademske zveze. Žebot sam omenja Akademsko zvezo, kot eno izmed alternativ za to nalogo.

K temu naj pripomnim, da so v letih pred 2. svetovno vojno slovenski študentje imeli možnost ustanavljati posebna društva, klube in skupnosti za razne namene in za vse študente neglede na fakulteto, ki jih ni bilo treba registrirati pri univerzi. Mladci kot veja KA niso imeli lastnega registriranega akademskega društva. Do l. 1937 tudi stražarska skupina ne. Tega leta je ta skupina ustanovila akademski klub Straža in ga registrirala pri univerzi. Člani te skupine so se zbirali v tem klubu in v kongregaciji pri jezuitih. Poleg Straže so bila registrirana društva Danica, Zarja, Šavica, Kladivo, Vera, Vir in Pravda. (Registrirana društva so imela pravico izraziti svoje predloge pri univerzitetnih oblasteh, v danem primeru pa jih je univerza ščitila pred oblastjo.)

Še en vir trenja med mladci in stražarji naj omenim, namreč med mladci in SDZ. To so vodili stražarski starešine in študentje. Cerar pravi: „Če je hotel dr. Ehrlich, da bo Straža živela, je moral skrbeti za njen pomladek na gimnaziji.“ Ker so bili mladci srednješolci tudi člani SDZ (prav tako so tudi kongreganisti bili njeni člani) in so na primer klasično gimnazijo v Ljubljani povsem obvladovali, so imeli v rokah tudi SDZ. Po mnenju glavnega odbora SDZ se zato ta podružnica ni razvijala tako, kot bi se morala. Drugačen je bil primer na škofijski gimnaziji v št. Vidu, kjer je bila samo jata mladcev, ne pa krožek SDZ. V Kranju so bili oboji, v Kočevju le SDZ. Kako je bilo v Novem mestu, pove Cerar. Če se prav spomnim, v Celju dr. Hanželič ni bil naklonjen dijaški KA, menda pa je tam obstajala skupina mladcev. Večje število mladcev je bilo na klasični gimnaziji v Mariboru, a tamkajšnjega razmerja med mladci in SDZ se ne spomnim. Zaradi dvojnega članstva je bil pri seji SDZ izrečen predlog, naj bi mladci ne bili člani SDZ, ali pa naj ne bi sprejemali odborniških mest. O tem je bilo razpravljanja na več sejah. Izražena je bila razlika med KA kot cerkveno in SDZ kot kulturno-vzgojno katoliško usmerjeno organizacijo. Pripomnim pa, da občni zbor SDZ oktobra 1939 v Mariboru ni razpravljal o tem viru trenja, namreč o dvojnem članstvu. Ostalo je pri sejnem predlogu do začetka vojne. (Da bi se trenje med mladci in člani SDZ na srednjih šolah zmanjšalo, so na omenjenem občnem zboru vstopili v njen glavni odbor trije člani iz mladčevske KA. Kot se spomnim, v dogovoru s prof. Tomcem. Tako sem postal v SDZ drugi podpredsednik,

prvi podpredsednik je bil dr. Žebot in predsednik inž. Anton Tepež. A dvojno članstvo je na nekaterih šolah tudi poslej bilo vir trenja.)

Naj o tem trenju navedem značilne oznake nekaterih tistih, ki so se zanimali in se še vedno za predvojne razmere med katoliškimi študenti. Dekan Škerbec pravi v „Spominih in reminiscencah“, da „je šla borba proti KA in proti prof. Tomcu“ (pri čemer je imel v mislih stražarsko skupino). Stražar Maks Loh je zapisal v domobranskem Vestniku 1968, št. 1, da je prišlo med dijaško KA in Stražo „do ostrih notranjih diferenc“. Levičar in partijec Slavko Kremenšek pravi v „Slovenskem študentskem gibanju 1919-1941“, da „je mladčevska skupina, ki je razvijala stanovsko idejo, prihajala v spore s stražarji“ (241). Jožko Pirc v knjigi v Ušeničniku omenja v opombi na str. 262 „stalne hude zdrahe med katoličani, zlasti med mladci in stražarji“. Cerar pravi, da je bilo trenje med mladci in stražarji krivo razcepljenosti v katoliških dijaških vrstah. Urednik Celovškega zvo- na Ošlak označuje to trenje, kot že omenjeno, kot „klince državljanske vojne“. Dr. Žebot omenja na str. 90, da so se obnovljene podružnice SDZ na srednjih šolah po l. 1935 „znašle v sporih“ s člani KA zaradi novih pravil KA. Vendar pa v opombi na str. 93 Žebot označuje poskus ustanovitve akademskega društva kot „nadvse živahno in pomebno kresanje duhov med Stražarji in Mladci v zvezi s hotenji KA, da bi „postanovili“ krščansko-socialno usmerjena študentska društva“. Zdi se, da je do te umerjene sodbe Žebot prišel po 40-tih letih opazovanja ameriškega političnega življenja v Washingtonu. Občutek imam, da je ta oznaka iz zadnjega obdobja njegovega življenja.

O razmerju med stražarji in mladci najde bralec dodatno sliko v Kolaričevem „Škofu Rožmanu II“ na str. 201-213. Marsikaj tudi v dveh daljših dr. Žakljevih člankih o dr. Ehrlichu in prof. Tomcu v Koledarju Svobodne Slovenije 1962. O KA na splošno in Tomcu bo veliko odkril v omejeni Pirčevi knjigi, str. 237-242 in 263-270. (Ob Pirčevi knjigi je član nekdanjih študentskih društev, živeč v Sloveniji dejal, da „Pirc daje preveč koncesij tretji skupini“. Kot zbirka gradija zbuja knjiga občudovanje, a Pirčevim sodbam večkrat ni mogoče pritrditi. Na primer na str. 47, da je ločitev duhov na Slovenskem... sčasoma postala cokla v razvoju in uveljavljanju slovenskega naroda“. Iste besede najdem na koncu D. Klemenčičevega članka o škofu Mahničju v „Primorskem slovenskem biografskem leksikonu“. Le namesto „rodovitnega pluralizma“ ima Pirc „plodonosnega“. Sicer pa Pirc sam pravi, da je v nekem smislu njegova knjiga nadaljevanje Klemenčičeve disertacije o Mahničju, še tako marljivemu raziskovalcu preteklosti pa se dogodi, da mu uide kak značilen podatek. Tako pri križarstvu v Pirčevi knjigi ne najdem, da je Kocbekov zglednik francoski personalistični filozof Emmanuel Mounier bil poslušen cerkvenemu učiteljstvu, kot pove Ruda Jurčec, ni pa bil poslušen Kocbek, ki je iskal spopad s Cerkvijo.)

Naj omenim tudi odstavek o Tomcu in odstavek o Ehrlichu, ki ju je

Žalostinka 1942

Ne morem vas prešteti, ki trohnite,
o klena sémena bodočega rodu.

Ne morem vas oteti, ki strmite,
obsojeni, na ono stran od tu.

Med zvezdami potuje mesec ko nekoč
in veter bega čez kopnine zdihujoč.

Ne vidim zore, srce je ne sluti,
preubog sem, dragi, da bi vam tolažbe dal —
ko človek, ki mu je nenadno spluti
na reko večnosti... za tabo, Jaroslav...

Iz pesniške zbirke Vinka Beličiča

„Pesem je spomin“,
ki je izšla septembra 1988 v Trstu

Visokošolec Jaroslav Kikelj je bil likvidiran v Ljubljani 18. marca 1942. (Dva dni prej je pod streli padel visokošolec Franc Župec..)

zapisal France Koblar v „Mojem obračunu“ (132/133). Koblarjeva trditve, da je Tomec včasih uporabljal brezobzirna sredstva, ni sprejemljiva. Najhujše sredstvo je pač bila izključitev, a vsakdo je bil svoboden izstopiti iz KA. Kot znano jih je neko število res izstopilo. Je pa včasih precej trdo zahteval logičnost v govorjenju in v izvajanjih. Koblar omenja Tomčevo ozko in neprepričljivo mišljenje, zaradi česar sta se včasih udarila. In v vzgoji za boj proti komunizmu in liberalizmu, da je Tomec večkrat videl strahove obeh struj tam, kjer jih ni bilo. Toda zli sadovi staliniistične revolucije potrjujejo, da je Tomec pravilno ocenjeval neodporni slovenski liberalizem in revolucionarni komunizem. In isto je treba priznati Ehrlichu. (Se večkrat spomnim obeh, a z različnih vidikov.) — Ker je bil Koblar za OF, je kot viden kulturni delavec po končani vojski imel čast biti v ožji družbi s Titom, ko je ta obiskal Ljubljano. To dokazujejo slike, sledeči 176. strani. Sliki silita k razmišljanju. Ne spomnim se, da bi kdaj videl sliko, da je elita slovenskih kulturnih delavcev, kot so bili Župančič, Fr. Kidrič, F. Kozak, Golja, Koblar in drugi, bila kdaj v intimni družbi z dr. Korošcem, ki je kot ministrski podpredsednik sopolpisal dekret o ustanovitvi slovenske Akademije znanosti in umetnosti ter Glasbene akademije l. 1938. Toda omenjena elita ni imela pomislekov biti v intimni družbi z brezobzirnim revolucionarjem in diktatorjem Titom v maršalski uniformi, kot pričujeta sliki. S katoliške strani je na teh le Koblar. (Tvarina za žgočo satiro! —

Koblarjevemu „Obračunu“ se pozna, da je bil pisan v začetku l. 1945 v pričakovanju partizanske zmage in komunističnega prevzema oblasti.)

Komunistična propaganda je že med vojsko, še bolj pa po njej, označevala mladce kot zagrizene nasprotnike OF. Medtem ko ima F. Saje (menda nekdanji kongreganist v Novem mestu) v Belogardizmu posebno poglavje „Skupina kaplana Glavača“ (zvečina bivši mladci) in posebno poglavje „Katoliška akcija“, pa Mikuž v svojih Pregledih NOB ne razlikuje med tema skupinama. Omenja le mladce in KA vključno Glavačevo dejavnost. Kot znano, je tedanji duhovnik Mikuž pred odhodom v partizane bil arhivar na škofiji, zato je poznal delovanje vseh vej KA in vedel je tudi, da je škof Rožman duhovnikom ukazal ustanavljati KA in sodelovati z njo. Več starejših duhovnikov škofovega ukaza ni jemalo resno, mlajši na deželi pa so ga zvečine sprejeli. Ti duhovniki in člani KA so znatno pripomogli k miselni enotnosti v protikomunističnem taboru. To so komunisti vedeli tudi od Mikuža. Medtem ko je bila organizacijska plat, zlasti pod italijansko okupacijo precej daleč od popolnosti, je ideološka enotnost bila skoraj popolna. To je bil glavni vzrok in je še sedaj, da partijski zgodovinarji in časnikarji še udarjajo po mladcih in KA. Prav tako tudi po stražarjih.

Naj omenim še knjigo „Svobodna republika pod Gorjanci“ (1982), ki jo je napisal šentjernejski komunist Ivo Pirkovič. Na več mestih krepko udarja po KA, npr. na str. 98 tako, da povsem preobrne namen tečaja KA za kmečke fante: „Z marcem (1942) je Katoliška akcija končala v Križankah v Ljubljani šolanje oficirjev in političnih voditeljev.“

Dodatek

Vodstvo mladčevske KA je v jeseni 1942 sklenilo — pol leta po Tomčevi smrti — da mladci ne gredo v Vaške straže. Ni mi znano, kako so na seji argumentirali, tudi nisem nikoli vpraševal po tem. Morda je zmagalo evangeljsko gledanje, da naj verniki ne primejo za meč. Vendar so nekateri redki mladci bili v Vaških stražah v počitnicah 1943, saj se na deželi skoro niso mogli ogniti temu. Eden mladcev je že septembra 1944 postal poveljnik Vaške straže, ker je bil rezervni oficir. Ker se je pregrešil proti omenjenemu sklepu, je dobil consilium abeundi. Moj primer! Izključitev sem mirno vzel na znanje. Da pa mi jo je sporočil mladeč, ki sem mu pomagal priti v KA, nad tem sem bil precej presenečen. No, sredi l. 1944 me je isti povabil na dr. Odarjeva predavanja za mladčevske starešine. Stražarji pa so takoj vstopili v Vaške straže, večinoma so šli v Dobropolje.

V jeseni 1943 je vodstvo KA odločilo (ne vem, ali le mladčevsko ali tudi Narodni odbor KA, verjetno oboji), da mladci gredo v domobrance. Pri tem jim je bil dan nasvet, naj se porazdele po čimveč četah in naj ostanejo navadni vojaki, kar se je tudi zgodilo. (Tri ali štiri mladce je v jeseni 1944 domobrantsko poveljstvo pozvalo v oficirski tečaj. V tem pri-

meru so seveda to morali sprejeti). Stražarji so bili v domobranstvu redki ker so po porazu Vaških straž na Turjaku izgubili 16 svojih članov, študentov in starešin. Kot domobranci so bili večinoma v štabih in v pisarnah v Ljubljani, deloma po naklonjenosti načelnika štaba podpol. Peterlina. Oficirska mesta so prevzeli, če se prav spomnim, le v dveh četah na Tolminskem, torej v primorskem domobranstvu, in tam izgubili uglednega starešina inž. Simčiča.

Mladi v domobrantskih četah, okrog 150 jih je bilo, so bili z drugimi domobranci iz Vetrinja vrnjeni — v smrt.

Dve značilni sodbi o mladih. Domobrantski stotnik B. Ilvar, ki je imel na skrbi zunanjo in notranjo obveščevalno službo pri domobranstvu, mi je v začetku novembra 1944 pripovedoval, da ima v mladih zanesljive in resnicoljubne obveščevalce (kar je na svoj način preveril), ki veliko pripomorejo k notranji disciplini in poštenosti med domobranci. — Nekdanji domobranec, ki je študiral v Avstriji, je povedal takole: Kadar je komandir naše čete poslal ven patrolo in je bil v njej eden od dveh fantov (članov KA), smo vedeli, da patrola ne bo delala neumnosti v gostilnah, ne bo nadležno vsovala, ne bo jemala, kjer se ne sme. — Nek evropski duhovnik pa mi je omenil, da so v tistih hudih letih po končani vojni najbolj znali „skup držati“ tisti duhovniki, ki so bili pri mladih. Da je tako izjavil škof Lenič. (V letih pred drugo svetovno vojno je v ljubljansko bogoslovje vstopalo enako število mladcev iz klasične in drugih gimnazij kot abiturientov iz škofove gimnazije.)

Marsikak bralec Vestnika najbrž ne ve, zakaj sta se srednješolska in študentovska (akademska) KA imenovali mladi ali mladčevska KA. Ime je bilo vzeto od nekdanje katoliške telovadne organizacije Orel, imenovane Orlovska zveza. Njeni mladostni člani do 17. ali 18. leta so se imenovali mladi. Ker je Aleksandrova diktatura Orla razpustila decembra 1929, so voditelji prejšnjih orlovskih mladcev v Ljubljani, prof. Vladimir Žitko, njegov brat in škofov tajnik Lojze Žitko in še nekateri, v počitnicah 1930 in 1931 na tihem zbrali približno 25-30 mladcev iz ljubljanskih družin, pa tudi nekaj zunanjih, ter šli taborit v Stari trg ob Kolpi. (Tam so leto ali dve prej taborili člani akademskega Orla.) Tja jih je prišel obiskat prof. Tomec, ki je bil pri Orlu podpredsednik in po mnenju mnogih ideološko najmočnejši. Iz te skupine je v oktobru 1931 Tomec izbral šest ali sedem fantov, vsi so bili sedmošolci, ki so nato vsak teden prihajali k njemu na razgovore. Čeprav v Starem trgu nisem taboril, sem bil k tej skupini povabljen tudi jaz — po Francetu Dolinarju. S tem oktobrom je Tomec začel graditi dijaško KA, ki je hitro rasla. Njeni člani so se tudi poslej med seboj imenovali mladi in tako so jih tudi drugi. In ime „mladi“ se je obdržalo.

Janez Grum

Odstrite zavese

Znani režimski pisec Ivan Jan je v prispevku, ki ga je objavil pod zgornjim naslovom v Delu, označil mojega očeta Valentina Markeža, zadnjega predvojnega jeseniškega župana, za narodnega izdajalca.

Na to obtožbo je odgovoril 26-letni vnuk obtoženčevega brata, Janez Markeš. Ovrigel je Janove trditve in podal stvarno podobo o osebnosti in delovanju svojega starega strica. Na koncu odgovora je pa imenoval Jana in njegovega kolega Jožeta Vidica „fosila in delomrzneža“,* na kar sta prizadeta takoj odgovorila z dolgimi pismi, v katerih sta poleg grožnje s sodiščem dodala še nekaj citatov o medvojnem zadržanju V. M. in pa o občinskih volitvah, na katerih je bil izvoljen za župana. Seveda vse to poleg slavošpevov zaslugam, ki sta jih doprinesla k razčiščenju medvojnega obdobja, k ohranitvi živega spomina na takoimenovano NOB in k sranoti takoimenovanih narodnih izdajalcev. Poleg teh dveh (Jan celo večkrat), se je oglasil še neki A. Kirn iz Ljubljane in pa predsedstvo OO ZZ B NOV Jesenice — neke vrste zveza borcev.

Ne bom pisal tukaj v obrambo svojega očeta.. Prvič, ker je med nami ne potrebuje, in drugič, ker je sorodnik Janez Markeš to že storil v dveh odgovorih, opirajoč se na dokumentirana dejstva. Poleg tega bi se moja — sinova — pričevanja o medvojnih dogodkih lahko imela za pristranska in pa za nezanesljiva, saj mi je bilo le 8 let, ko se je vojna končala.

Bil sem pa že v zrelih letih, ko je oče leta 1972 umrl in sem večino tega časa preživel ob njem. Kot pristni Gorenjec je bil trdega značaja in za nas otroke v svoji resnosti precej nedostopen. A vzbujal je v nas globoko spoštovanje in pravo občudovanje, ker nismo nikoli zasledili v njegovem obnašanju in ravnanju najmanjše nedoslednosti ali nepoštenega dejanja. Pristnost in čut za pravičnost sta bila sestavna dela njegove osebnosti. Zato si ga niti predstavljati ne morem kot zahrbtnega in izdajalca, kakor ga nazivajo. Še bolj žalostno, — če že ne kar smešno — pa je, da ga tožijo taki ljudje, ki mu v poštenosti niti do gležnjev ne sežejo.

Sicer pa ne vem, koliko je sploh vredno povojnim režimcem dokazovati resnico.

Današnji oblastniki sami dobro vedo, zakaj so se borili in zahrbtno morili z njihovim terorjem neupogljive nasprotnike. Da je bil to le boj za oblast in za vzpostavitev komunističnega režima. Okupacija jim je samo nudila priliko, da so ta boj sploh lahko začeli. Javno priznanje tega dejstva bi pa spremenilo njihovo „veliko epopejo“ (glej Slovar slovenskega

* Za tako žalitev, ki niti ne vemo, če ne odgovarja dejanskemu stvarju, se prizadeta „zgodovinarja“ vznemirjata in pretita s tožbo, da se ji ma povrne okrnjena čast, medtem ko pa sama dva brezvestno in cinično, navkljub očitnim dejstvom, pripenjata oznako narodnega izdajalca enemu najzavednejših Slovencev na Jesenicah med vojsko. Dva sramotilna vzdevala, ki se ju po njuni pomembnosti komaj da primerjati! — Op. ured.

knjižnega jezika — I — str. 598) v zločin proti narodu in človeštvu sploh in zato ne bodo tega nikoli priznali. Zakaj je doma še vedno taka poplava pisanja in skoraj boleznega „iskanja resnice“ o medvojnem dogajanju? Za narode, ki gredo s časom naprej in si grade bodočnost, je ta doba že postala predmet zgodovine in nje raziskovalcev. To pisanje je le samoprepičevanje in izraz notranje potrebe po samoopravičevanju in opravičevanju metod, ki so jih uporabljali v bratomorilski vojni, zato, da so si zagotovili zmago. Metod, ki jih etično in moralno nikakor ni mogoče opravičiti.

Tudi ni čudno, da se to podrobno in ponavljalno opisovanje dogodkov izpred pol stoletja, prežeto še sedaj z značilnim povojnim frazarjenjem, zdi mlademu človeku, kompromitiranemu s problematiko sedanjega časa, res kot brskanje po predpotopni dobi.

Če pogledamo pravzaprav maloštevilne obtožbe, ki jih je bil moj oče po vojni deležen in ki so bile v različnih spisih objavljene — in seveda tudi namenom piscev prilagojene — ne bomo našli nič pomembnega, sploh pa ne konkretnega ali dokumentiranega primera sodelovanja z Nemci in še manj pregreška, ki bi opravičil njegov „pobeg“ v tujino. Pa kljub temu jim je beseda „izdajalec“ stalno pod peresom.

Ker pa je bil V. M. vplivna osebnost v jeseniški okolici, a odločen nasprotnik komunizma, je bilo za K. P. nujno, da ga očrni pred ljudmi, da tako nevtralizira njegov vpliv. V tem je vzrok gonje, ki je nastala proti njemu in ki je morala biti toliko hujša, ker so vsi takratni Jeseničani dobro vedeli, da je naziv „izdajalec“ brez podlage in neresničen.

Med odlikami mojega očeta Janez Markež tudi navaja, da se ni včlanil v Volksbund. To je bilo takrat na Jesenicah junaško dejanje, katerega so tvegali le on, njegov brat Jože in družina Maršič. Jeseniški partijci so se pa kar prerivali pred vpisovalnim uradom in s tem pokazali, če že ne lojalnost, pa vsaj strah pred nemškimi Rajhom. Očetu pa narodni ponos in pristen odpor do Nemcev nista dopustila, da bi klonil pred to zahtevo. S tem se je izpostavil zavojevalčevim represalijam in vsa družina je živela v stalnem strahu. Poleg drugega, so nas otroke vrgli iz šole — starejši so se potem pretihotapili v Ljubljano — jaz sem se pa moral učiti prvih črk pri privatni učiteljici in ne v nemški šoli na Jesenicah, kot marsikateri poznejši partijski veljak. Seveda pa o teh dejstvih režimski pisci bolj neradi razpravljajo.

Nekaj besed še o očetovem bratu Jožetu, ki še živi in je v 98 letu starosti. Po vojni je bil zaprt in mučen, skupaj s starejšimi sinovi, ki so bili takrat 15 do 18-letni. Domov se je vrnil tako sestradan in izmučen, da ga še žena ni spoznala. Stražili in pretepali so ga pa isti fantje, katere je nekaj let preje metal iz hiše, ker so hodili njegove sinove vabit v Hitlerjugend. Po vojski ni njegova 9-članska družina dobivala živilskih kart in še leta 1952 je bil izgnan iz Jesenic, za kar so partijci naščuvali Bosance in druge priseljence.

Vsekakor pa moramo biti veseli dejstva, da je Delo omenjeno debato objavilo. In veseli poguma naših mladeničev, ki so se naveličali pokorno sprejemati uradne laži in pretvarjanja resnice in je končno iz njih bruhnil odpor proti temu duševnemu posiljevanju. Bog daj, da bi se pojavilo še veliko mladih J. M., ki bi se javno postavili v bran svojih, z lažmi oblatenih sorodnikov!

Veliko se sedaj govori o SPRAVI. Pot do nje bo vodila skozi obojestransko pozabljanje ali medsebojno odpuščanje. Takrat, ko se bo lahko povedala vsa resnica in bo vsakdo prevzel polno odgovornost za svoja dejanja in nehanja, bo sprava sama tu.

(Napisano na obletnico atove smrti, 29. 6. 1989, kot spoštljiv spomin nanje.)

Franci Markež

Nekaj pojasnil k zgoraj objavljenem odzivu lic. Francija Markeža na sramotilno pisanje avtorja Odstrih zaves. V tem podlistku, ki je začel izhajati v Delu že lansko leto in je letošnjega januarja dosegel že 30. nadaljevanje, Ivan Jan (s Partizanske 10/c, 64000 Kranj) odgrinja zaveso, ki da navkljub v 40-letih že nagrmdeni oferski literaturi (=leposlovju) o izdajstvu cele množice belih in plavih kvizlingov na Slovenskem, še vedno estajajo zastrte in to predvsem na Gorenjskem. „V tekstu za izjemno občutljivo tematiko, pa seveda brez navedb nekaterih imen ni šlo,“ se je branil Jan, potem ko je bila reakcija na njegove spodrsrljaje tako huda kot verjetno tudi nepričakovana. Seveda, časi se spreminjajo — tudi pod Stolom in Triglavom.

V obrambo svojega starega strica se je junaško oglasil Janez Markeš z Jesenic in je na koncu svojega protesta v Delu, 21. 1. 89, Ivana Jana in Jožeta Vidica označil za tipična primera delomrznega sloja ljudi. Res, da je bil pred vojno „vox populi“, da ima komunizem najstrastnejše pristaše med takim slojem ljudi, pa bi morala povojna množica partijskih aktivistov Janezu Markešu dati misliti, da ne bi izustil take lahkomiselnosti.

Kmalu potem se Jan oglasi v Delu in med drugim očita jeseniškemu županu tak javen pritisk pri volitvah leta 1936, da njegov nasprotni kandidat, krščanski socialist dr. Aleš Stanovnik, ni mogel zmagati. Jan se v resnici lahko nad tem zgraža, posebno še, ko vemo, kakšne svobodne „volitve“ uživajo v zdajšnji Jugoslaviji. Tudi sklic žalne seje za pokojnim dr. Antonom Korččcem očita Janu Valentinu Markežu, saj se ve, (to je pa naša misel) kakšen zagrizen nasprotnik komunistične mafije je bil pokojni voditelj. Po teh, za smeh poskrbljenih argumentih, ki naj pokažejo pravo podobo V. M., pa Ivan Jan Janezu Markešu „zatržno zagotavlja“ da so bili procesi „proti domobranskim in gestapovskim organizatorjem, kot so bili Mirko Bitenc, Slavko Krek, Janko Soklič in drugi, pravi, pošteni,

a ne kaki dachauski procesi“. K temu samo tole vprašanje: kaj bi trdil Jan za dachauske procese takrat in ne samo danes?

V isti številki Dela pa protestira tudi Jože Vidic (iz Ljubljane), ker da ga Markeš razglaša za lenuha, kljub temu da je trikrat dobil Kajuhovo nagrado, neko Prešernovo nagrado, priznanje vseh občinskih odborov ZZB NOV Gorenjske, Čafarjevo plaketo, priznanje občine Ljubljana-Vič Rudnik. In kot najtežji argument pa citira iz svoje knjige Po sledovih črne roke omembo župana Markeža s strani 154. Po poročilu njihovega špijona, pove, da je bil „v hiši bivšega klerikalnega župana Valentina Markeža“ sestanek, katerega so se udeležili tudi dr. Albin Šmajd, Peter Arnež, Ivan Petkoš, Maks Sodja in Ludvik Ravnik. Tako naj bi bil župan Markež dokončno ocrnjen in to danes, ko že jelendolski, roški, teharski, škofjeloški, šentviški, pohorski pokoli in drugi umori že niso več skrivnost. Vidic, ki je strokovnjak za natančne opise tolikih tragičnih dogodkov, bo vedel tudi za posamezne primere ubitih Bertoncija in Petkoša ter izginulega, pred desetletji že, dr. Albina Šmajda?

Janu, Vidicu pa še Kirnu se je Janez Markeš primerno oddolžil s komentarji objavljenimi v Delu od 18. marca/89, kar mu seveda ni bilo težko, če upoštevamo dediščino, s katero so obremenjeni pristaši „NOB-eja“. Še prej pa je v polemiko poseglo tudi predsedstvo (vrsta kratic) Gorenjske, ki ugotavlja, da je bil „Valentin Markež vključen v dejavnosti, ki so bile v nasprotju s cilji NOB-ej“. To pa je vse, kljub gostobesednosti takih komunikejev. Če vzamemo, da ti strokonjaki stereotipno istovetijo komunistično mafijo z narodnoosvobodilno borbo in s slovenskim narodom, je njihov poseg komaj omembe vreden.

V naslednjem pismu od 25. marca pa Ivan Jan ve povedati, da se nahaja Šmajdov arhiv v sekretariatu RSNZ, ne pove pa, kje se nahaja Šmajd oz. kakšna usoda ga je doletela, zakaj in po kakšnem „pravem in poštenem“ procesu. Sicer pa še čaka, da se J. M. opraviči za hudo žalitev, ko je govoril o fosilu in delomrznežu.

Janez Markeš s svoje strani 8. aprila zaključuje polemiko z Janom, rekoč, da v resnici ni bilo dialoga (ker ni bilo dokazov za še hujše žaljivke z Janove strani) in zahteva, da morajo biti vrnjeni V. Markežu pošteno ime in tudi zasežena (mi bi rekli oropana) imovina.

V zadnjem odgovoru (Delo, 15. aprila/89) pa Jan ugotovi, „da mora pred dejstvi kloniti vsako trmoglavljenje (s strani Markeževega sorodnika namreč) in da to, kar on, Jan, čustveno počne, je zgolj zaradi tolikšnih žrtev in trpljenja v zadnji vojni, „ki še ni zadosti raziskana in opisana“, čemur tudi mi prepričano pritrdimo.

Velja pripomniti, da Ivan Jan obljublja vse te podlistke povzeti v knjigi, kjer bo prišlo do nekaterih sprememb, ker „se je pokazalo, da bo nekatere podatke v knjigi treba popraviti, dopolniti in celo spustiti.“ (sic!) Iz tega bi se dalo sklepati, da so bili Janovi zapiski v Odstrtih zavesah do sedaj le plod njegove nespretnosti in več desetletne zaverovanosti, ne pa

načrtna produkcija podlih izmišljotin? Če je tako, mu bomo morali priznati neko osnovno „bona fides“, a za neke vrste mentalno higijeno bi mu priporočili, preden zastavi pero za napovedano novo knjigo, branje Zavadlavovih izpovedi prav v tej naši številki. — Ured.

Ivan Jan tudi v polemiki z Ivom Žajdelom

V daljšo polemiko z Ivanom Janom se je z ozirom na njegove Odstrte zavese zapletel tudi našim bravcem že znani Ivo Žajdela.

Tekst, ki ga je namenil Delu, mu je Delo vrnilo s prošnjo, da ga skrajša. Kljub temu, da je to storil, potem ni prišlo do objave. Pač pa mu je le-tega priobčila TRIBUNA od 1. junija letos. V tem prodirnem, sicer kratkem, ekspoziju, Žajdela pouči Jana z neke višje ravni in je upati, da bo Jan ta nauk asimiliriral.

Pomanjkanje prostora nam brani, da bi ponatisnili celotni Žajdelaov zapis, ampak prinašamo samo nekatere krajše ali daljše odlomke:

Ivan Jan zapiše kategorično trditev, ki jo sicer uporablja klasični partizanski publicizem po slovenskem časopisju, „da je največ zla in žrtv povzročilo izdajstvo (osebno, narodno ali kakešno drugo)“.

Učinki in rezultati stanja, ko se ni odgovarjalo na te tekste, so porazni. Indoktrinacija je strahotna, tako da celo pri sposobnejših slovenskih poznavalcih, analitikih vsega, kar se dogaja okrog nas pušča osupljive vrzeli. Zadnji tak tipičen primer tega „pojava“ je Mladinino pisanje o Vinku Levstiku (ne pa Levsteku, s čimer se tako zagnano ukvarja Tone Kebe v Nedeljskem dnevniku), češ, kaj pa če je na osnovi „čudnih“ okoliščin, ki ga obdajajo, sodelavec SDV. Rezultati paranoje, indoktrinacije!

Ker Jan že toliko in s tako lahkoto govori o „izdajstvih“, „zločincah“, „sodelavcih okupatorja in njihovih žrtvah“, mu je enkrat že potrebno povedati ter nato, če bo potrebno, ponavljati še naprej, da so te uničujoče kategorije: prvič, izredno relativne, odvisno pač s kakšno tendenco hočeš nekoga onemogočiti, sebe pa povzdigniti; ter drugič, protirevolucija se je začela, razplamtevala ter nato temeljila na točno določenih lastnostih ter početjih komunistov. Vsi tisti, ki so do leta 1941 brali takrat najbolj brana slovenska časopisa Slovenca in Jutro, so vedeli o naravi komunizma ter Stalinovih čistkah, ki iz tega komunizma izhajajo, prav vse. Leta 1941 se je začel ter razplamtel krvavi vosovski teror. KP pa je preko OF izdala zahtevo, da se izven OF ne sme organizirati proti okupatorju nobena politična skupina — monopol nad NOB ter nastavek za revolucijo, oziroma državljansko vojno. Na tri, v tistih časih uničujoča dejstva (predvsem še na vosovski terorizem ter „vojvodsko“ pustošenje), res ni bilo mogoče reagirati drugače kot samoobrambno — z vaškimi stražami.

Bučar v Usodnih odločitvah na moje veliko presenečenje celo piše,

da leta 1941 Slovenci niso kaj prida vedeli o dogajanjih v Sovjetski zvezi. Vse, ki to trdijo ne vem na osnovi česar sicer (retorično vprašanje?), pozivam, naj prelistajo samo Slovenca in Jutro iz 30-ih let ali pa vzamejo v roke knjigo Marka Jenšterleta Pogledi na Sovjetsko zvezo, ki je pred leti izšla pri založbi Krt.

Začetki, oziroma vzroki državljanske vojne na Slovenskem, so ključni elementi za vsakega resnega pisca o kakršnokoli medvojni situaciji. Prav o absolutnem zamolčevanju teh treh naštetih korenin, podobnih pa je še več (naštel sem morda le bistvene), lahko vsak poljubno govoriči kot o „sodelovanju z okupatorjem“, „narodnem izdajstvu“, pa tudi o „zločinstvih“.

Še ne vem kolikokrat se bo Janu moralo javno povedati: Ja, še naprej pišimo o „izdajstvih in nasilju belogardistov in domobrancev“, če vse to seveda obstaja. Kajti početje, ki ga Jan imenuje s temi in podobnimi sintagmami, je v nekem realnem zgodovinskem okviru izredno relativna zadeva. Prav zato na drugi strani pišimo tudi o nasilju in zločinih vosovcev in partizanov! Zapisal bom še drugače. Janu osebno morda bolj razumljivo. Če že tako vztraja na izključnem „izdajstvu in nasilju“ druge strani, naj piše, vedno znova naj piše o tem, kako je bilo z mučenji in nasilju v njihovih, partizanskih vrstah. Danes je namreč povsem jasno ob vsem vedenju o medvojnih tragičnih dogodkih, da partizanski pisci toliko pišejo o „zločinih“ na drugi strani predvsem zato, da tako lažje zakrijejo lastne ter „opravičijo“ privilegije, ki jih imajo.

Kolikor mi je znano, Jan sicer zelo rad ljudi nasprotnega mnenja preganja po sodiščih, vendar javni nastop je pač javni nastop. Tvegan je in hkrati prav zato odgovoren, zato naj Ivan Jan pove kaj več o pošastnem mučenju ter usmrtitvi Petra Stareta. Pa ne samo tega, kaj da je Stare bil, ampak to, kako so ga mučili in usmrtili!

— — —
Naj Janu še prišepnema, da OF ni bila ustanovljena 27. 4. 1941, kot piše v Gorenjskem glasu (7. 3. 89).

Ljubljana, 18. 3. 1989.

Ivo Žajdela

Tiskovni sklad Karla Mauzerja

	USA dol.		Avstrali
Vinko Levstik	500	Fr. Lobnik	1.000
A. Meglič	50	Fr. Fajfar	500
	Kanad. dol.	R. Ribnikar	100
F. Hočevar	30	Ga. A. Loh	140
J. Marentič	30	Janko Bradač, S. M. de los	
I. Marn	20	Andes	1.500
J. Turk	10		

O FRANCOSKI REVOLUCIJI

Francosko revolucijo označuje v bistvu to, da je meščanstvo spodrinilo drugi stan — plemstvo; ekonomija politiko; to, kar je pod človeško vršino, je spodrinilo človeške vrednote; to, kar je na živalski vršini, je spodrinilo razumske vrednote; romantika je spodrinila klasiko; demokracija absolutizem.*

200-letnica francoske revolucije (1789-1989) je poziv k objektivnemu presojanju takratnih dogodkov in posledic. Uradno slavljenje gre mimo tega.

Položaj pred revolucijo

Nemiri niso prišli nepričakovano. Absolutna monarhija je propadala. Zahteve po drugačni vladavini so bile vedno glasnejše. Tretji stan — meščanstvo — je težil po večji politični moči. Ugovarjal je oprostitev davkov, ki sta je bila deležna privilegirana stanova duhovščine in plemstva. Rastel je upor proti ostankom fevdalizma in z njimi združenimi neenakostmi. Razne posebne pravice so zavirale razvoj poljedelstva, trgovine, industrije. Državno vodstvo so vznemirjale finančne težave — Francija je podpirala severnoameriško osamosvojitvev od Anglije.

Položaj je zahteval reforme. Zoper evolucijo in za revolucijo pa so neutrudno rovarili framasoni, katerih prevladujoča miselnost je bil iluminizem. Joseph de Maistre, sam nekdaj pripadnik iluminizma, je napisal v Petersburgskih večerih (1816), da je namen framasonov „popolno izginotje krščanstva in monarhije ter v ta namen načrtujejo in organizirajo najbolj kriminalno družino, kar si jih je mogoče zamisliti.“

Ustavodajni zbor

Za 1. maja 1789 je kralj Ludvik XVI. sklical stanove na posvetovanje. (Takega posvetovanja ni bilo več od l. 1614). Na njem so dobili premoč meščani in se oklicalj za državni ustavodajni zbor. Odpor duhovščine in plemstva do sprememb, še bolj pa revolucionarni agitatorji so razdražili množice. 14. julija 1789 so osvojili trdnjavo Bastiljo.** Nastop množic je poučil duhovščino in plemstvo. Na seji 4. avgusta so se njuni predstavniki odrekli vseh privilegijev. Izginili so torej zadnji sledovi fevdali-

* Julio Meinvielle, El comunismo en la revolución anticristiana, Buenos Aires 1961, str. 37.

** To imenujejo nekateri začetek sodobnega sveta in neodvisnosti človeštva! Povedati je treba, da prekueuhi niso osvobodili ne vem koliko stotin ujetnikov, kakor je revolucionarni mit. V Bastilji je bilo takrat sedem zaprtih ljudi: dva goljufa, dva norca in sadični razvratnež de Solages. Glavni namen prevratnežev pa je bil polastiti se v Bastilji uskladiščenega orožja.

zina, padla je razlika med plemiči in plebejci, prenehala je stara vladavina (ancien régime). Revolucija ni imela več smisla. To pa ni šlo v račun tajnih družb.

Ustava duhovskega stanu

Da je ustavodajni zbor protikatoliško razpoložen, je razvidno iz vrste njegovih odlokov. 2. novembra 1789 je nacionaliziral cerkveno premoženje. 13. februarja 1790 je „razveljavil“ redovniške zaobljube. Najdalje pa so njega člani šli, ko so 12. julija 1790 nasproti določbam konkordata iz l. 1516 sprejeli „civilno ustavo duhovskega stanu“, čemur naj bi sledila nacionalna Cerkev. Papež Pij VI. je to ustavo obsodil kot „krivoversko, razkolniško in bogoskrunsko“. 12. marca 1791 je v posebnem brevu označeval kot namen te ustave „uničiti katoliško vero in z njo dolžno pokorščino kraljem“. Rotil je Ludvika XVI., naj je ne potrdi, a kralj se je čutil prisiljenega, da jo popiše. Ustavodajni zbor je zahteval, naj duhovniki na to ustavo prisežejo. Večina duhovnikov je to odbila („uporni duhovniki“), manjšino so imenovali „zaprisežene“. Uporne so takoj začeli preganjati.

Ustava l. 1791

Po dveh letih je ustavodajni zbor sestavil ustavo. V nji so pod laiciističnim vodilom „svoboda, enakost, bratstvo“ skušali uresničiti Rousseaujeve nauke in zahteve enciklopedistov. S to ustavo se je absolutna monarhija spremenila v konstitucionalno. Upravna oblast se je ločila od zakonodajne in sodne. Uvod v ustavo je bila Deklaracija pravic človeka in državljanja. 17 členov le-te slavé kot uvod v novo dobo demokracije. Papež jih je označil s kratkimi besedami: „Jura illa religioni et societati adversantia.“ (V brevu 23. IV. 91. „Te pravice so nasprotné veri in družbi.“)

Zakonodajni zbor. Konvencija

Za ustavodajnim zborom je dogajanje eno leto vodil zakonodajni zbor. Septembra 1. 1792 ga je nadomestila državna ustavna konvencija. Odpravila je monarhijo, razglasila republiko in kralja obsodila na smrt. Umrtili so ga 21. januarja 1793, kar je povežalo proti Franciji Avstrijo, Prusijo in neke druge države.

Konvencija se je držala tri leta. Pod njo so gospodovali v medsebojnem boju revolucionarni klubi, med njimi skrajnostni klub jakobincev. Notranjost države je vrela v uporih in nasilju, preganjanju in zaplembah. V Francijo so prodirale armade Avstrije, kateri so revolucionarji napovedali vojsko. Oblasti so odredile poboj sumljivih ljudi. Od 2. do 5. septembra 1792 je tako padlo okoli 2000 oseb, med njimi več škofov, mnogi duhovniki, vojaki, žene in celo otroci.

Teror

Maja 1. 1793 so uvedli strahoviti režim terorja ter postavili revolucionarno vlado. Vso oblast si je pridobil Odbor javne varnosti (pod vod-

stvom Maksimilijana Robespierrea) z revolucionarnim sodiščem. Na podlagi zakona o sumljivih so pozaprli množice ljudi ter jih pošiljali pod giljotino. Med njimi so bili kraljica Marija Antonieta, sestra avstrijskega cesarja Jožefa II., sloviti kemik Lavoisier, pesnik André Chénier, mnogi člani ustavodajnega zbora. Vseh žrtev terorja je bilo ok. 2 milijona.

Resnica nasproti mitu,* da so bili večina žrtev giljotine plemiči, je ta: samo 10% giljotiniranih so bili plemiči, ostalih 25.000 so bili duhovniki in laični državljani.

Versko preganjanje

Med notranjimi boji je bil najhujši ustanek prebivavcev pokrajine Vandée; bojevali so se za monarhijo in Cerkev. Ustanek je bil zatrt v krvi. Padlo je najmanj 300.000 ljudi.

Versko preganjanje je bilo strašno. Našli so se duhovniki, ki so pri tem sodelovali, tako pariški škof Gobel, odpadli škof Talleyrand, oratorianec Fouché, župnik Lebon. Cerkev je doslej razglasila za blažene 374 žrtev, pomorjenih iz „sovraštva do vere“.

2. septembra 1792 so v karmelski ječi giljotinirali 191 mučencev. Med oktobrom 1793 in oktobrom 1794 je šlo v smrt 99 mučencev iz Angersa (12 duhovnikov, 3 redovnice, 80 žena in 4 moški). 21. januarja 1794 so dali pod giljotino 19 mučencev iz Laval. 26. junija 1794 15 redovnic iz Valenciennesa. 17. julija 1794 16 karmeličank iz Compiegna; Cerkev jih je beatificirala l. 1906, Bernanos je napisal o njih Pogovore karmeličank. Z giljotino so med 6. in 26. avgustom 1794 usmrtili 32 redovnic iz Bollene. Postopek beatifikacije je v teku za 493 drugih mučencev.

Protiverski divjaki so uničevali križe in svete podobe, so kradli posvečene kelihe in zvonove. 22. septembra 1792 so uvedli republikanski kalendar s štetjem let po tem datumu. Med neštetimi svetoskrunstvi je morda najogabnejše tisto, ko so na oltar v pariški stolnici postavili na pol golo žensko, ki naj bi predstavljala boginjo Pamet. Za nekaj časa so zaprli vse cerkve. Robespierre se je zavzel za uradno bogočastje Najvišjemu Bitju in se sam postavil za vélikega svečenika. Z njegovo usmrtitvijo 28. julija 1794 so morije in svetoskrustva počasi pojenjala. Nova ustava l. 1795 je uvedla svobodo bogoslužja, a s hudimi omejitvami.

Direktorij

Z omenjeno ustavo l. III (27. oktobra 1795) se je začela vladavina Direktorija. Oblast je formalno prešla v roke petih direktorjev. Spopadali so se jakobinci in realisti. Kar naprej je vladal nravni nered. Novi bogataši so se predajali razvratu in razkošju, množice pa so životarile v pomanjkanju.

L. 1797 so v Parizu skušali organizirati koncil „zaprišežene Cerkve“

* Še nekaj o mitu, da je bila smrt pod giljotino nagla in lahka: tilnik kralja Ludvika XVII. je bil tako rejen, da so morali nadenj spustiti rezilo po večkrat.

s 27 škofi in 45 duhovniki. Zaprisežena Cerkev naj bi postala narodna Cerkev. „Koncil“ ni uspel. Pa so poskusili novo vero teofilantropov, katerim so dali na razpolago notredamsko cerkev v Parizu. Nova vera naj bi bila naturalna, brez pravega bogoslužja. Drug poskus nove vere je bila decadi — praznovanje zadnjega dne 10-dnevnega tedna.

Proti papežu

Medtem ko so tako rušili Cerkev doma, so republikanske čete l. 1796 vdrle v papeško državo. Naslednjega leta so zasedle Rim in ga razglasile za republiko. Papež Pij VI. je postal ujetnik in l. 1799 umrl v Valence. Razmerje s Cerkvijo se je kolikor toliko uredilo šele s konkordatom, ki ga je s sv. stolico podpisal Napoleon I. 1802.

Konec revolucije — cesarstvo

Za direktorijem je ustava iz l. VIII (1800) vzpostavila konzulat. Dve leti kasneje so dali Napoleonu dosmrtno čast konzula. Čez drugi dve leti je postal cesar (1804). Z njegovimi vojskami so se ideje revolucije širile po vsej Evropi.

Preobrat

Véliká francoska revolucija pomeni preobrat v življenju francoskega naroda, pozneje pa prevrat v življenju evropskih narodov, v zahodni civilizaciji sploh. Stari režim je nabiral pregrehe in krivice, tako da je zanj prišla ura plačila. To, kar je ljudstvo najbolj stiskalo, je odpravila „božanska“ nočna seja ustavodajnega zbora 4. avgusta 1789. Zgodovinar dr. Josip Mal: „Odrpala se je prosta pot vsakomur, da si je svobodno volil svoje delo in svoj poklic. Ni bilo več odločilno, ali si bil rojen plemič ali meščan; s svojim delom in z lastno zmožnostjo so ti bila odprta vrata do vseh poklicev. Res da so bile vse te pridobitve v viharjih naslednjih let po zablodah nekaterih, ki jih je naklonjenost množic proglasila namah za svoje voditelje, s prelito krvjo drago odkupljene.“ (Zgodovina slovenskega naroda. Najnovejša doba, str. 11). Dejstva so kmalu dokazala, da je nova vladavina liberalizma z geslom „svoboda, enakost, bratstvo“ mnogo več obljubljala, kot more dati. To geslo so namreč revolucionarji in za njim liberalci pahnili iz nadnaravnega področja krščanstva — krščanstvo je te velike vrednote razglašalo od vsega početka — v naturalistično pojmovano „filozofijo“. Še več: voditeljem revolucije je bilo to geslo, zlasti svoboda, vaba za množice.

Francoska revolucija je bila velik uspeh temnih sil v večstoletni protikrščanski Revoluciji.

Protikrščanska revolucija

Ta Revolucija se je začela z renesanso in humanizmom in dosegla prvi vrh v Lutrovi reformaciji. Rušila je srednjeveško civilizacijo, ki je bila teocentrična, nadnaravno usmerjena in duhovniška. Vodstvo je pripadalo

Cerkvi. Reformacija je naperila najhujše udarce proti papeški avtoriteti. Namesto harmonije med cerkveno in svetno oblastjo se je začela doba absolutne monarhije. Plemstvo stopa na mesto duhovščine, politika na mesto teologije. Razumarstvo zapira teženje v nadnaravni svet.

Framasoni

Sredi 18. stoletja prevzame vodstvo protikrščanske Revolucije framasonstvo. V neverjetno kratkem času se njihove ideje razširijo ter postanejo temelj novega prava in revolucionarne dejavnosti.

L. 1789 je bilo v Franciji 620 framasonskih lož z ok. 30.000 vpisanimi člani. Na zborovanjih l. 1785 in 1787 so sklenili, da se izvede revolucija v Franciji, nato pa po vsem svetu. 70% poslancev tretjega stanu na zborovanju stanov l. 1789 je bilo framasonov. Pripadala jim je večina voditeljev revolucije.

Enciklopedisti, Voltaire, Rousseau

Nova načela — Leon XIII. jih naziva „načela razuzdane svobode“ — je s framasoni širila vélika Enciklopedija (17 knjig besedila med 1751 in 1772). Ta načela izhajajo iz del F. M. A. Voltaira in J. J. Rousseauja. Voltaira lahko imenujemo očeta moderne nevere. Iz njegovih satiričnih spisov diha smrtno sovraštvo do Cerkve. Rousseauja, „boga revolucije“, „učenika človeštva“, mojstrsko riše Maritain kot neodgovornega nevrotika. „Zanj je v spekulativnem redu strašna muka vsak napor logične in dosledne zgradbe in v praktičnem redu mu popolnoma manjka volja kot umska sposobnost. Veliko manj nizkoten in zaničevanja vreden od Voltaira je v resnici bolj škodljiv kot ta; ljudem je namreč ponudil ne le zanikavanje, marveč verstvo izven nedeljive Resnice. Moderno misel je vedel v peklenko parodijo krščanstva in vse zablode in odpade, ki odtod izhajajo.“ (Trois réformateurs), Njegova knjiga Contrat social je veljala za revolucionarni evangelij.

Vodilna načela francoske revolucije

Načela „novega prava“, ki so jih vsiljevali framasoni in njih sodelavci, je papež Leon XIII. takole povzel: „Naturalisti trdijo, da imajo vsi ljudje enake pravice in so v vsem enake vrste; da so vsi po naravi svobodni; da nihče nima pravice vladati drugemu; in hoteti, da ljudje slušajo katero koli avtoriteto, ki ne izhaja iz njih samih, se pravi delati jim nasilje. Vse je torej v rokah svobodnega ljudstva; avtoriteta obstaja po nalogu ali dopustitvi ljudstva, tako da je dovoljeno, ako se volja ljudstva spremeni, vreči vladarje tudi s silo. Vir vseh pravic in dolžnosti je v množici ali v državni vladi, seveda urejeni po novih načelih. Razen tega je prav, da bodi država brezbožna; ni razloga, da se da prednost eni ali drugi med različnimi veroizpovedmi, marveč je vse vrednotiti enako.“ (Humanum genus proti framasonom, 1884).

Zmaga teh načel

Ustava iz l. 1791 — in sledeče — je z uvodno Deklaracijo pravic človeka in državljana zgrajena na teh načelih. Prav tako Ustava duhovščine, ki je hotela izločiti rimsko katoliško Cerkev iz Francije. Prvikrat se je s francosko revolucijo uveljavila — in vprav v narodu, ki velja za prvorojeno hčer krščanstva — protikrščanska civilizacija. Po Franciji so jo drug za drugim sprejeli ostali narodi. Vodilo sodobne zahodne civilizacije je torej protikrščanski ideal!

Obsodba

Cerkev francosko revolucijo strogo obsoja. Navajam sodbo Benedikta XV. iz l. 1917: „Po tistih prvih treh stoletjih, v katerih je svet pojila kri kristjanov, Cerkev ni bila nikoli v tolikšni nevarnosti, kot je od konca 18. stoletja. Zakaj um ljudi je nespametna filozofija, porojena iz krivoverstva in upora novotarjev, popačila in stvari so se silovito spremenile tako da so se premaknili temelji krščanske družbe ne le v Franciji, temveč polagoma po vseh ljudstvih. Javno so zavrgli cerkveno avtoriteto, menjali so imeti vero za varuhinjo in poroštvo prava, dolžnosti in reda.“

Dediščina francoske revolucije

Ker je zahodni svet sprejel brezbožne ideje francoske revolucije sta v njem zmagoslavno nastopila liberalizem in socializem, so ga pretresle revolucije 19. in 20. stoletja, med njimi najstrahotnejše: komunistične revolucije v Rusiji, v španiji, na Slovenskem.

„Od Turjaka do Siska - turjaški konj vriska...“

KAKO JE ANDREJ TURJAŠKI PREMAGAL TURKE PRI SISKU IN OČUVAL EVROPSKO KULTURO

Leta 1593 je imel Turek v svojih rokah skoraj ves Balkanski polotok, od šiptarskih gora do srbskih gričev in bosanskih planin. Pred sam Sisek je že prijahal bosanski paša Hasan, strašni turški krvolok. Vzel je Turek v teh letih glavo hrvaškemu grofu Nikolaju Zrinjskemu in najslavnejšemu kranjskemu vitezu Herbertu Turjaškemu. Tega glava je končala prav posebej klavrno, zakaj Turki so z nje potegnili kožo in jo nagačeno poslali sultanu v Carigrad. Vsa Ljubljana je tedaj točila solze nad to nagačeno glavo in Turjaški grofje so bili ob velike denarje, ko so glavo odkupili od Turkov. Leto 1592 pa je bilo še posebej žalostno za kristjane. Hasan paša je osvojil močno trdnjavo Bihač, pri Petrinji pa je porazil krščansko vojsko: štiri tisoč mrtvecev je prekrivalo karlovško polje.

Po slovenskih deželah sta se razširila strah in groza, toliko molitev

Bogu, da bi jih odrešil Turkov, na Slovenskem še ni bilo izmoljenih. Malodušje prebivalstva prikaže tale ljudska pesem:

Da je prišel turški blisek,	Korošci z enim glasom djali
Da nam hoče vzeti Sisek.	Turk ima velike hlače,
Štajerci so list prebrali,	Dolge, dolge pa mustače,
Tresli vsi se omagvali,	Bi vratove naše v gledal
Ker Turčina so se bali.	Kdo ve, kaj bi nam povedal.

V takem defetističnem vzdušju sta se namerila v vojno proti Hasan paši baron Andrej Turjaški, imenovan krščanski Ahil, in slavni kranjski vitez Adam plemeniti Ravbar. Medtem ko je Ravbar nabiral slovenske junake, je naletel na pacifizem ljubljanskih dam. Takole se je to dogajalo:

Pa za Ravbarjem hodile,	Zdaj ni časa podkupvati,
So Ljubljanke ga prosile,	Sila se je vojskovati.
Srebra, zlata, ponujale,	Meji žuga turški blisek,
Družeta si odkupvale.	Hoče nam požreti Sisek;
Ravbar: „Gospe tih in mamke,	Turk če vzel nam Sisek bode,
Potrpite malo samke!	Nam narobe, vse, vse pojde!“

Junija 1593 je Hasan paša pripeljal pred Sisek 40.000 vojakov, z ladjami pa je po Savi pripeljal topove za obleganje, med njimi tudi slovito „Kacijanarico“, na kateri so vzeli glavo Herbertu Turjaškemu. Čez Kolpo je dal narediti tako širok most, da je lahko jezdilo hkrati po šest konjenikov. 15. junija so začeli streljati na trdnjavo Sisek s treh strani in pri obstreljevanju je poveljnika Fintića zadel kos železa, ki ga je krogla izbila iz vrat in pri priči je bil mrtev. Turške krogle so padale na Sisek kakor toča in prekipela je do vrha nevarnost, da pade trdnjava. Toda proti Sisku je že 23. maja iz Krumperka oddirjal s svojimi strelci plemeniti Ravbar in 21. junija se je pri mestecu Novemgradu, le nekaj ur od Siska, že utaborila krščanska vojska, ki so jo sestavljali Andrej Turjaški s 300 lahkimi konjeniki, Adam Ravbar s 500 kranjskimi piemiškimi konjeniki, ban Tomaž Erdoedi s 400 hrvaškimi konjeniki, plemeniti Rudolf Eggenberg s 500 možmi, Melhijor pl. Roedern baron v Friedlandu s 500 šlezjskimi konjeniki, Štefan Grasswein s 300 slavonskimi konjeniki in pešci, Krištof pl. Obračan s Starega Grada s 100 koroškimi konjeniki, grof Štefan Blagaj s 150 lahko oboženimi vojaki, glavar Jurij Žiga s 160 karlovškimi in koroškimi vojaki za težko metalno orožje, glavar Jakob Prank s 150 lahkimi konjeniki, baron Peter Erdoedi z 200 Uskoki, Štefan Taji s 100 huzarji, glavar Martin Pečnik in Alfonz Montecuculi s 150 belo in zeleno oblečenimi vojaki.

Pred bitko je velika skrb navdajala krščanske vojskovodje. Število njihovih vojakov je znašalo okoli 4000 mož, medtem ko je bilo sovražnikov med 30—40.000. V vojnem svetu je ban Erdoedi predlagal, da naj se vojska ne spusti s sovražnikom v boj, temveč naj se združi z mestno posadko. Isto so svetovali tudi drugi vojskovodje, poraz pri Karlovcu jih je napravil oprezne. Tedaj vstane Andrej Turjaški in spregovori znamenite besede: „Ni se

treba ozirati na število sovražnikov, temveč Boga je treba v tej sili prositi zmage.“ Junaške besede so ostale navdale s pogumom in sklenili so napasti zarana...

Na praznik svetega Ahaca, 22. junija ob devetih zjutraj, se je začela razporejati krščanska vojska. Ban Erdoedi je zaradi svojega dostojanstva vodil prvo krdelo, 1200 konjenikov in pešcev, sledila sta mu Andrej Turjaški in Adam Ravbar z jedrom armade, kranjskim plemstvom in 300 izbranimi strelci; Eggenberg (17 let se je učil vojaških veščin na holandskem dvoru) in pl. Roedern z 800 strelci in konjeniki, štajerski in koroški plemetitaši so bili na koncu te maloštevilne, a junaške vojske. Med bučanjem trobelj in ropotanjem bobnov se je vzdignila vsa vojska z zastavami proti turškemu taboru.

Hasan paša je usodno jutro mirno sedel v svojem šotoru in obedoval. Njegova vojska je bila desetkrat številnejša od krščanske, zato ni pričakoval te pretkane strategije Andreja Turjaškega. Najprej je bil začuden nad trobljenjem, toda so mu le dopovedali, da gre nadenj krščanska vojska. Opit od premnogih zmag nad krščanskimi vitezi, je poslal preko mostu na Kolpi tri vojske s po 6.000 najhrabrejšimi vojaki. Ostalih 22.000 vojakov je pustil v taboru, Kurt-begu in Operi-begu pa je zapovedal, naj neprenehoma streljata s topovi na mestno trdnjavo. Poseben oddelek svojih konjenikov pa je poslal izza hriba, da naj prodirajoče kristjane udari v hrbet.

Med deseto in enajsto uro sta se udarili hrvatska in turška vojska. Toda pred množico besnečih Turkov se je morala hrvatska vojska umakniti in poslala je sla po pomoč k Andreju Turjaškemu. Slovenci pod poveljstvom Andreja Turjaškega so udarili na levem krilu. Turjaški izdre samokres in da s strelom znamenje za operacijo trojna falanga. Njegovi mušketerji so postavljeni v treh vrstah in s tremi zaporednimi salvami v treh momentih zdesetkajo levo krilo turške vojske, v naslednjem trenutku pa se v presenečeno - prestrašene Turke zažene s svojimi konjeniki Andrej „kranjski Gideon“ in Ravbar ter z golim mečem mahata po turških glavah. Valvasor je ta odločilni moment opisal takole: „Kakor oster blisk predere oblake in jih razžene, tako se je Turjaški zagnal v turke vrste, razpršil jih je in zapodil v beg. In četudi je imel le šesto vojniov, sovražnikov pa je bilo pred njim kakor oblakov, vendar je šel tako pogumno in junaško v boj, da se mu Turki niso mogli ustavljati, kakor se ne more več držati hrast, če ga zažene ognjena strela.“ Turki so se na presenečenje začeli umikati, toda iz tabora se je že začela valiti nova turška vojska. Tedaj nov pogum navda Hrvate, ki se z vso silo zaženejo nazaj v Turke, z desnega krila pa trčeči v Turke tretji oddelek krščanske vojske pod vodstvom Eggenberga. Ker so se Turki valili čez most na bojišče, je poslal Turjaški stotnika štefana Plagaja in Jakoba Pranka, da s svojimi arkebuzirji zasledeta most. Trume Turkov se udarijo na mostu z arkebuzirji, toda ti se junaško bore in v množičnem klanju se zruši most. Turška vojska je ostala tako odrezana in v boj je tedaj prispela še truma kristjanov iz siške utrdbe, tako da so se

v splošnem kaosu in ob smrti Hasan paše Turki pognali v beg v reko Kolpo. Toda reka je bila narasla in kar jih niso pokosile kranjske sablje, jih je utonilo v vodi. Od 18.000 Hasanovih vojakov jih je uteklo le dobrih dva tisoč. Ko je preostala turška vojska videla ta poraz, se je pognala še sama v beg.

Med mrtvimi Turki je ležal tudi Hasan paša, njegov brat Sefer beg, Mehmed beg Hercegovski, sin sultanove sestre, beg iz Orehovice, beg iz Požege, Memi beg iz Zvornika, njegov sin Ibrahim beg iz Like in še osem drugih begov, štirideset alajbegov, štiristo odličnih konjenikov ter Vojin Belojević, izdajalec kristjanov. Prebogati so bili tudi plen. V kopih pred Siskom so dobili devetintrideset topov, deset zastav, mnogo čelad, sabelj in pušk ter vse brodovje z majhnimi šajkami vred. Najdragocenejši pa je bil Hasanov plašč, narejen iz močne temno rdeče svile, ki je cikala že v vijoličasto, tkanina je bila prevezena z zlatom in vezanjem v svetlo višnjevi in rumeno-zeleni barvi. Z grofom Erdoedijem je Andrej Turjaški pokopal Hasanovo truplo na lepem kraju pri Sisku, a ponoči so prišli Turki, izkopali truplo in ga prepeljali v Banjaluko.

Okoli dveh popoldne je bil krvavi ples končan in Turek poražen. Andrej Turjaški je tedaj poslal poročilo cesarju: „Vsemogočni Bog je tukaj pokazal svojo moč in se sam boril za svoje uboge kristjane.“

Ko je prišlo sporočilo do cesarja Rudolfa, je ta takoj odhitel v dvor-no kapelo in ukazal zapeti slovesni: „Te Deum“, Andreju Turjaškemu pa poslal zlato verižico; papež Klemen VIII. je pisal Andreju Turjaškemu lastnoročno pohvalno pismo, španski kralj Filip II. pa je imenoval Erdoedija za viteza reda Odrešenikovega. Kako izjemnega pomena je bila ta bitka za Evropo, priča tudi dejstvo, da je že leta 1598, le nekaj let po bitki, v Parizu izšla knjiga Martina Fumeeja z naslovom *Histoire generale des troubles de Hongrie*, v kateri avtor na 350. strani opisuje veliko zmago Andreja Turjaškega: „La victoire obtenue come par miracles, les nostres ne manquerent d'en rendre graces a Dieu. C'etoit bien la justice qu'il fut honore, puis q'seul il avoit vaincu.“

Slavili so katoliški duhovni, iz katerih se je norčeval Hasan paša, ko je na njihovo molitev „Mea culpa“ (Moja krivda) zbudljivo odgovarjal „Mea Kulpa“ (Moja Kolpa). Po vseh slovenskih deželah je ljudstvo prepevalo pesem junaku Ravbarju v čast:

„Meji žuga turški blisek,	„Turka bomo pozobali,
Hoče nam požreti Sisek.	kakor da bi črešnje brali;
Ravbar si vojakov zbere,	Pred miru ne bomo dali,
Dol pod Sisek ž njimi dere.	Kakor ga ob tla ne dali.“
Toljk je Turka ne terišču,	Tako Turka so zobali,
Koljkor mravelj na mravljišču.	De so vsega posablali.

Najbolj slikovito pa je opisal zmago nad Turki na veliki proslavi nje-ne 350-letnice poročnik prof. Felicijan na domobranskem zboru na Orlah 1944

RAZGLEDI z naših postojank:

S PROSTAŠKIM NASLOVOM (K...e auf, k.....j gori!) je TRIBUNA opremila svoj uvodnik za majsko številko (1989).

Ni odveč — saj je kratek, pa nabit — če ga v celoti posredujemo svojim bralcem:

Dva zanimiva datuma križata tale uvodnik.

Na današnji dan, pred devetimi leti, tudi naj sodobnejši stroji niso več zadoščali, da bi Titovo pot nategnili še za kakšen dan ali dva. Zato danes žaluje, uradno seveda, celotno podjetje z nesrečno usodo. Tribuna, maršalu v spomin in komu na znanje, objavlja intervju z „rdečim monarhom“ iz daljnega 1972.

„Po Titovi poti!“ vpijejo danes naši vladarji in drviijo z nami vred v dokončno pogubo. Titova pot? Goli otok, Kočevski Rog, tisočprocentna inflacija, kupljena priznanja, neuvrščeni s svojimi vojniki, Srbi, ki vpijejo „Druže Tito, mi ti se kunemo“ z refrenom „Dajte nam orožje“, ter policija, ki s strojnici opravi z nezadovoljno rajo?

Če je to tista pot, je zadnji čas, da na prvem križišču zavijemo desno.

Tribuna izide 8. maja, na dan, ko dobimo Slovenci novega političnega arestanta. Dosledno „po Titovi poti!“

V Ljubljani, 4. maja 1989

Hamfri Bogart

Emigrantska literatura, katere uvoz je prepovedan, si pa dosedaj tako elementarnega poziva in tako zadete definicije za titovino, kot je zgoščena v naslovu, še ni dovolj!

TRDILI SMO IN ŠE BOMO, da je sramota za slovensko univerzo v Ljubljani poimenovanje, ki ga ji je komunistična mafija nadelala kmalu po rdeči okupaciji naše dežele.

Ob 70-letnici njene ustanovitve — torej še pred „osvoboditvijo“ — se njen nekdanji slušatelj, Gregor Anzelj, obrača na tovariše, ki sede v predsedstvu univerzitetne konference (nam vsi ti odbori, pododbori, konference,

(domobranci v vojni zmešnjavi niso opazili, da v bistvu praznujejo 351-in ne 350-letnico).

„Od usode izbrani, so bili naši dedje poslani posest deželo, kamor udarjajo zadnji valovi daljnega vzhoda. Najlepšo deželjo so dobili — sebi in poznim vnukom v last. Usoda ni radodarna in najlepše je mogoče dobiti v last le za najdragocenejši odkup. In usojeno nam je bilo, da zakoreninjeni v deželi čudovite lepote postanemo Slovenci predzidje krščanstva, branik Evrope in zahodne kulture. V usodni borbi dveh svetov je na sv. Ahaca dan leta 1593 slovenski narod izvojeval odločilno zmago nad Turki, rešil sebe in očeval evropsko kulturo.“

(Bernard Nežmah v MLADINI, junij/89)

komiteji itd. itd. — govore le o neki skrajni birokraciji, ali če hočete, labirintu s težavnim izhodom) — in jih vprašuje in zahteva javen odgovor ter odločno poziva na to in takole:

Ali veste, da je bila v spomin zaslužnim za našo univerzo, namreč za njeno ustanovitev vzdana v avli univerze, na steni desno od vhoda, velika marmorna plošča, da bi se njihovih zaslug vedno spominjali s hvaležnostjo za prizadevanja, da smo dobili svojo „almo mater“.

Ta velika spominska plošča je bila vzdana leta pred drugo svetovno vojno in ves čas do njene odstranitve ni bilo moč spremeniti dejstva, da so na njej napisana imena mož, ki so za našo univerzo zaslužna. Bodoči rodovi naj vedo, kaj moramo ohraniti v svojem zgodovinskem spominu.

Toda tu je vstopila nestrpnost, nekultura, primitivizem. Ploščo so odstranili, ne vem sicer kdaj, zakaj in po čigavem nalogu (slutiti se da!). To sem že enkrat vprašal tov. šetinca preko OBRAMBE, pa ni dal nobenega odgovora.

V avlo univerze pa so kot v nekak „panteon“ postavili spominske portrete za „revolucijo“ res zaslužnima možema, ki sta svoji ideji žrtvovala svoji življenji, ki zaslužita vse spoštovanje, čast in spomin. Toda za univerzo nista bila — za njeno ustanovitev — prav nič zaslužna, bila pa sta njena slušateljca.

Vprašam vas in zahtevam javen odgovor, zakaj je bila spominska plošča zaslužnim ustanoviteljem univerze odstranjena, po čigavem nalogu in zakaj. Naj se pojasni to nekulturno dejanje in zgodovinska krivica popravi! In plošča, če je niso zdobili, vrne na svoje prvotno zaslužno mesto! Treba je narediti konec kulturnemu vandalizmu!

V Sovjetski zvezi so že pred časom začeli razbijati Stalinove laične ikone; ne dolgo tega so postavili pod vprašaj umestnost Leninovega mavzoleja. V Titovini je družo Tito z zapuščino „svojih“ fevdalnih posestev in različnih „trofej“ v umetninah, draguljih in drugih premičninah že izpolnil pogoje za radikalen zgodovinski revizionizem, tako da ne dvomimo, da se bo tudi obema zgoraj omenjenima „zaslužnima možema“ kmalu zaslužno iztek čas slave in slavošpevov.

KDO JE ADIL ZULFIKARPAŠIĆ, ki je v imenu bosanskih muslimanov leta 1963 v Stanstedu podpisal znano DEMOKRATIČNO ALTERNATIVO? V intervjuju z MLADINO (maj/89) je o sebi med drugim povedal tole:

Doma sem bil deležen temeljite verske vzgoje, pri petnajstih letih pa sem pristopil k „napredni mladini“; leta 1936 sem postal član SKOJ. Kot levičarja in aktivnega komunista so me večkrat vrgli iz šole. Veliko sedanjih ministrov, generalov, partijskih voditeljev in dva narodna heroja sem sprejel v SKOJ ali partijo. Ne hvalim se s tem, le konstatiram dejstva.

Med vojno sem ilegalno deloval v Foči in Sarajevu. 1941. leta sem odšel v partizane, bil sem v glavnem štabu Bosne in Hercegovine in v štabu Kalinoviškega odreda. Januarja 1942 med maršem na Igman smo na Crnem

vrhu pri Sarajevu izvedeli, da so uničili sarajevsko partijsko organizacijo in sekretar Pokrajinskega komiteja Iso Jovanović me je poslal v Sarajevo. V začetku februarja so me ujeli ustaši in me obsodili na smrt s streljanjem. Starejšega brata so v Foči zaklali četniki, za mene pa so v Zagrebu intervenirali ugledni bosanski muslimani, zato so mi kazen zmanjšali na 20 let zapora, ki sem jo prestajal v Zenici in kasneje v Sremski Mitrovici. Potem so me premestili v Lepoglavo, partijska organizacija v Zagrebu pa je zame organizirala pobeg med transportom v zagrebški Djordjevičevi ulici.

Po kratkem ilegalnem postanku v Zagrebu so me premestili v Topusko, potem v Cazinsko krajino, kasneje v Jajce, od tam v Mostar in na koncu v Sarajevo. Ko sem se odločil zapustil domovino, sem bil poleg drugih dolžnosti tudi pomočnik ministra za trgovino. Ta minister je bil pristojen tudi za vse židovske trgovine in tovarne, „ustaške“ trgovine, zaloge iz zapuščenih tovarn, trgovin in stanovanj, itd. Težko si je predstavljati, kakšna hajka je nastala na pohištvo, preproge, klavirje in ostalo. Žene mojih prijateljev, partijskih funkcionarjev, so grabile in enostavno kradle ena drugo. Moral sem jih razganjati, poskušal sem uvesti nekakšen red.

Najbolj sem se s partijo in novo vlado spopadel zaradi fizičnih likvidacij nedolžnih ljudi. Že v Jajcu sem bil proti likvidaciji dvanajstih višjih domobranskih oficirjev muslimanov, ki so prostovoljno pristopili k nam, vendar so jih v OZNI označili kot anglofile in naše potencialne sovražnike.

Težko sem prenesel tudi likvidacijo dvestotih trgovcev iz Sandžaka. V glavnem so bili poštene ljudje, ki niso sodelovali z ustaškimi oblastmi ne z okupatorjem. Zbežali so pred Djurišićevimi klavci, ki so „čistili“ muslimane iz Sandžaka. Čakali so na konec vojne, da bi se vrnili domov. Sarajevska OZNA jih je pobrala v Zagrebu, podpolkovnik Stole Kovačević, Srb, pa me je prosil, naj poskušam prepričati likvidacijo teh nedolžnih ljudi. Nekje na bosanskem ozemlju, na poti proti Sarajevu, so jih pobili.

Pozimi 1945 so me postavili za predsednika sodišča, ki bi moralo soditi beograjskim taksistom zaradi sabotaže. Taksiste so mobilizirali in poslali v Bosno, da bi prevažali material UNRA pomoči iz Dalmacije, zaradi velikih temperaturnih razlik pa so se avtomobili kvarili. Prinesli so mi že določene kazni, torej bi si moral šteti v čast, da domnevne saboterje obsodim na smrt. To sem enostavno zavrnil in rekel, da so po mojem mnenju nedolžni. To je bil še eden v vrsti nesporazumov, navajam pa le nekatere razloge v kompleksu razočaranj, zaradi katerih sem zapustil domovino.

Februarja 1946 sem prestopil v Italijo in zahteval politični azil. Čez osem mesecev sem odšel v Avstrijo, kjer sem se vpisal na univerzo in začel študirati. Star sem bil 25 let.

Politika je moja usoda, zato se nisem mogel odreči zbiranju z bosanskimi muslimani in razpravljanju o naših problemih. O tem sem začel pisati in objavljati v tisku Hrvatske seljačke stranke, moje članke pa so objavljala tudi glasila Slovencev in Srbov, ker sem se zavzemal za sodelovanje demokratov različnih ver in narodov. Od leta 1945 sem v Švici.

Nekaj je Zulfikarpašić povedal o sebi, še več pa o raju, katerega toliki in tako radi zapuščajo. Vendar se še najdejo (ne vemo, kako bi jih imenovali!), ki govorijo o nekih pridobitvah že več kot 40 let.

JOŽE VIDIC — bo to pisec pamfletne knjige „Po sledovih črne roke?“ — pa vendarle le nekam kritično gleda na novi družbeni sistem, ki ga uživa od 1945 naprej. V nekem dopisu, objavljenem v Nedeljskem dnevniku proti koncu preteklega leta, je iz njegovih besed čutiti že dokaj zaznavno razočaranje. Morda bo sčasoma Vidic le uvidel, da je istovetenje partijske mafije z domovino velik intelektualen greh in da „sovražna emigracija“ ne sovraži slovenske domovine, ampak res, z vso dušo, uzurpatorski, nasilni in kerumptirani režim, o katerem ve on sam povedati tole:

V TV-15 — naš tovariš z dne 29. septembra letos je politkomisar Sime objavil podatek, da ima nekaj v vsej državi proslavljeni najuspešnejši jugoslovanski rudar Alija Sirotanović samo 439.152 dinarjev pokojnine. Njegov lik je upodobljen na nekdanjem tisočaku, papirnatem denarju, na katerem sedaj piše 10 din. In temu rudarju nikoli niso podelili reda junaka socialističnega dela, dobil pa ga je sedanji član predsedstva SFRJ in nekdanji predsednik ZIS Veselin Djuranović. Ugledni hrvaški ekonomist dr. Franko Horvat pa je ugotovil, da je za popolen nered, nedisciplino in nestrokovno vodenje financ neposredno odgovoren prav ta, predhodnik Milke Planinc, Veselin Djuranović.

Od vseh Jugoslovanov, ki so doslej dobili red junaka socialističnega dela, je, če verjamete ali ne, 90 odstotkov politikov, med njimi tudi pokojni Hamdija Pozderac.

Tako v delavski državi najmanj cenimo delavce. Vsi, ki so že prek 30 let na položajih blizu državnega krmila, bi morali oditi v pokoj, še prej pa podati obračun za svoje delo. Nekje sem prebral, da nismo na robu prepada, ampak v prepadu, kajti če so že vrste za najcenejši kruh, če se čakalci od živčnosti za vsako malenkost celo stepejo med seboj, potem se to lahko godi le v prepadu.

Med vojno in po njej ni bilo govornika, vojaške ali civilne osebe, ki ne bi omenila, da smo se in se še borimo za lepše življenje mladine in bodočih rodov. Moj vnuk Tadej je star tri leta. Na srečo še ne ve, da smo z nekaterimi bančniki v tujini podpisali sporazum o odlogu odplačila prejšnjega dela dolga za celih 18 let, najemamo ga pa še in še.

Ubogi Tadej! Jaz sem v uniformi stopil leta 1945 v svobodno domovino star 18 let, nova oblast pa je črtala vse dolgove. In zakorakal sem v domovino brez dolgov, naša mladina, pionirji in pionirke pa živijo v obljudenem „raju“, ko nam Mednarodni monetarni sklad diktira pogoje gospodarjenja, gospodarsko politiko z vsemi pravicami kontrole. To ni skrivnost, to beremo v časopisih, to slišimo na radiu in televiziji.

Nekoč pa so naši voditelji govorili, da si nikoli ne bomo najemali kre-

ditov, ki bodo povezani s kakimi pogoji. Zdaj pa skoraj padamo na kolena, da le kaj dobimo.

Zakaj noben star politik v nobenem javnem nastopu več ne izjavi, da se je vse življenje boril „za lepše življenje mlade generacije“.

NI TEŽKO PRITI NA OBLAST Z NASILJEM. Zadeve se morajo urediti, edina pot iz krize pa je v demokracijo. Vse drugo bi bila poguba, ki bi nas vrnila daleč nazaj. Ni težko priti na oblast z nasiljem, težko si je potem „umiti“ krvave roke.

Če je res, kar piše Nedeljski dnevnik (še od oktobra/88), je vse to dobesedno izpovedal Franc Šetinc v intervjuju z Nikolom Damjaničem.

Neverjetno! Ali bomo Slovenci dobili enega disidenta več. Škoda, da je že „sestopil“ z oblasti.

NOTRANJI PROBLEM MED NAMI PRI „VESTNIKU“ — V resnici ni čisto tako. Tak naslov je le vaba, da bodo tele vrstice vsi prebrali. Eden izmed naših dolgoletnih sodelavcev nam piše o upadu naših naročnikov zaradi smrtnih primerov. Najžji svojci, da takoj po upadu družinskega stebra v onostranstvo odpovedo naš list, čeprav imajo lepe hiše, avtomobile, potem še dvojno, izdatno pokojnino itd. Potem pa, da hodijo časopise brat k sosedu.

No ja, našega zvestega naročnika taka lakomnost, kot pravi, močno jezi.

Vemo, da je treba računati tudi s takimi redkimi dezertjerji, ki pa ne bodo omajali tistih, ki nam že leta in leta krepko stojijo ob strani in nam z „močnimi“ devizami omogočijo kolikor toliko redno izhajanje.

PO NJIH DEJANJIH JIH BOSTE SPOZNALI je svetopisemsko opozorilo. Pa tudi prave besede, izrečene na pravem mestu in ob pravem času, so lahko junaško dejanje. Če ne to, pa vsaj še v današnjem času prava redkost.

Zato nam je ljubo poudariti zahtevo slovenskega poslanca v avstrijskem parlamentu, Karla Smolleta, naslovljeno na ljubljanskega policijskega ministra, Tomaža Ertla, ki jo takole predstavi:

Zaprepaščeni smo koroški Slovenci zvedeli o aretaciji novinarja Janeza Janše. Iz vseh informacij, ki smo jih prijeli že med sodno obravnavo, močno dvomimo — tako kot velika večina Slovencev v SR Sloveniji — sploh o ustavnosti pravnega postopka proti četverici, ki so jim sredi slovenske republike sodili povrh še v jeziku, ki ni njihov materin.

Predlagam, da v skladu z ustavnimi določili SR Slovenije nemudoma povrnemo Janši svobodo, ustavite proces proti četverici in ukrepate tako, kot predvideva vaša ustava.

Tako kot sem v dunajskem parlamentu sprožil vseavstrijsko solidarnostno iniciativo v prid Vaclavu Havelu, imam namen, da tudi osebno podpiram vse iniciative, ki na osnovi nedeljivih človekovih pravic merijo v to, da se četverici v Ljubljani vrnejo vse pravice, ki jim gredo.

Prosimo Vas, da pismo ne pojmuje kot vmešavanje v interne zadeve druge države, ampak kot izraz pripadnika enega slovenskega naroda, ter kot iniciativo poslanca, ki si še posebno zavzema za uresničitev človekovih pravic.

MITJA RIBIČIČ JE EDEN TAKIH! Se pravi, pogumen človek z visoko rodoljubno zavestjo, pripravljen boriti se za svobodo svojega naroda, slovenski in jugoslovanski komunist, partizanski bojevnik, brigadni komisar, priznani politični delavec in državni funkcionar. Predsednik predsedstva SFRJ dr. Janez Drnovšek je tako voščil Ribičiču za njegov 70. rojstni dan in je svoje čestitke zaključil z dolgoveznim stavkom, katerega smisla nismo mogli razrešiti. Govori nekaj o sprejetih težnjah „naše družbe za razvoj ter okrepitev svobod in demokracije“.

V Mladini nekje je nedavno nekdo tješko zapisal: nas imajo za norce! Res, imajo jih za norce!

ZORAN POLIČ V URI PRAVLJIC, ali bolje rečeno, Zoran Polič na rešetih. REŠETO se poimenuje rubrika v MLADINI, kjer je Poliča januarja letos takole preresetala:

Dne 10. januarja 1989 je bila ob 21.10 na TV - Ljubljana 1 oddaja z naslovom Omizje. Vsebina oddaje je bila: Politični pluralizem — stranke „da“ ali „ne“.

Ko sem poslušal diskusijo Zorana Poliča, sem se nehote spomnil na Ivana Cankarja, ki je v eni svojih ertic napisal tudi tole misel: „Noge so mu shodile, pamet pa nikoli!“ — Ko je namreč Polič govoril o svobodi v Jugoslaviji že od leta 1941 dalje — zlasti pa od ustanovitve OF 27. aprila 1941 — in posebno od Dolomitske izjave naprej, sem imel občutek, da je Zoran Polič leta 1941 zaspal in se zbudil šele 10. januarja 1989 ob 21.10.

V tem obdobju spanja je sanjal samo o zlati svobodi v SFRJ, ne vedoč, da so v Jugoslaviji bili dachauski procesi, nadalje mučenja in umiranja prvoborcev, komunistov, španskih borcev in drugih na zloglasnem Golem otoku, in to vse v imenu „svobode“, da si dobil dobro službo le s pozitivno moralno-politično oznako itd. itd.! Polič tudi ne ve za zgrešene dolarske milijardne investicije raznih Fenijev, Obrovcev in drugih, ki so delavskemu razredu Jugoslavije prinašale samo izgubo in realsocialistično izgubo! In ta izkoriščani delavec ni imel toliko svobode, da bi preprečil takšno gospodarjenje!

Zasmilil se mi je Polič, ko je v tem spanju sanjal in bil tudi prepričan, kako delavca na Zahodu izkorišča kapitalist, da taisti delavec tam tudi danes nima nobene svobode, slabo živi — životari, medtem ko pri nas naš delavec uživa pravo socialistično svobodo in primeren standard: Spričo vsega povedanega bi svetoval Zoranu Poliču, naj si dobi dobro podkovano (v zgodovini) instruktorico Spomenko Hribar, ki mu bo samo na osnovi zgodovinskih dokumentov NOB razložila situacijo v NOB in tudi prikazala pobijanje vojakov-domobrancev (ustreljenih je bilo okoli 12.000) v Kočevskem

rogu! Skratka — mesec dni po osvoboditvi l. 1945 je bila pri nas tolikšna „svoboda“, da so lahko vojne ujetnike masovno streljali brez slehernega zasliševanja — tudi to je svojevrstna socialistična „svoboda“!

Namesto da bi Zoran Polič izjecljal „mea culpa“, mea maxima culpa“ (moj greh, moj največji greh) pa pripoveduje pravljice.

Mi bi se vprašali po argentinsko: ali je, ali se dela?

PRIZNANJE ŠOLSKIM SESTRAM IZ ILIRSKE BISTRICE — V 4. zvezku Spominov na partizanska leta, ki jih je leta 1950 zbral in uredil Fran. ce Bevk, je Marica Čepetova, s partizanskim imenom Eva, poročala o tem, kako je organizirala takoimenovane „partizanske šole“ v Slovenskem Primorju leta 1944. Učiteljice in nadzornike naj bi izbiralo „ljudstvo“, pa zdi se, da ne vedno, in zdi se tudi, da nikoli.

V Ilirski Bistrici se je Evi, poznejši sekretarki AFŽ pri PO OF za Slovensko Primorje (kdor bi mislil, da je bilo za tako mesto potrebno članstvo v KPS ali KPI, se ne bi motil), zgodil tale nevšečen primer, ki ga takole opiše:

Marca ali prve dni aprila so nam poslale šolske sestre iz Ilirske Bistrice poročilo, da štejejo svojo šolo za partizansko šolo in da prosijo navodil. Takoj sem se odpravila k njim. Obiskala sem vse razrede, pa razen v enem ni bilo niti najmanjšega sledu o tem, da bi bila šola „partizanska“. S šolskimi sestrami sem imela dolg sestanek, pa nismo mogle doseči soglasja. Nune so trdile, da je šola „partizanska“, ker je za razliko od okupatorjevih nemških ali italijanskih šol slovenska. O domobrancih so bile mnenja, da ne morejo biti slabi ljudje, ker so vendar Slovenci. Še enkrat pozneje sem bila pri njih, a tudi takrat so stale na istem stališču, predvsem prednica sestra Tereza. Kljub temu so se trdovratno imenoval „partizanske učiteljice“. Ko sva bili sami, mi je sestra Terezija celo pokazala novo partizansko pesem, ki jo je imela skrito v gubah svojega pasu. Ne vem, zakaj sem imela takrat občutek, da ima verjetno v drugi gubi skrito drugo pesem. — Kmalu potem, ko se je v Ilirski Bistrici ustanovila domobranska postojanka, so šle nune z vsemi svojimi učenci pod senco zastav na kolodvor pozdravit novodošle domobrance. Šola je postala „domobranska šola“. In še malo pozneje, ko so domobranci skupaj z Nemci požigali naše vasi, je našel pokrajski župnik, imenovan „gospod Milan“, pri njih svoje zveste pomočnice, ko je ustanavljal domobranske šole v Vrbovem, Vrbici, Zemunu, Pograjah in drugod.

Ne vemo, kaj se je zgodilo s tistimi šolskimi sestrami ob „osvoboditvi“. Eva tega ne pove. Ne pove tudi, v čem je bila razlika med domobranskimi in partijskimi šolami. Ali je bilo v domobranskih premalo govora o „fratelanzij“ in o „velikem“ očetu Stalinu?

Pa najsibho, kar je pač bilo; namen tegale zapisa je štati javno priznanje šolskim sestram iz Ilirske Bistrice, ki so takrat pogumno „našle svojo dušo!“

STANE KAVČIČ O TITU — V oktobru 1977 je Stane Kavčič o takratnem dosmrtnem predsedniku Titovine med drugimi v svoj dnevnik zapisal naslednjo presojo:

Tito je preživel samega sebe. Zato ostaja na stara leta čaščen kot bog in osamljen kot puščavnik. On je porok ravnotežja danes in vzrok eksplozije jutri. Ene družbene silnice hočejo ob njem in z njim zabetonirati večne temeljne in nauke politiki, ideologiji, morali, hočejo ob njem in z njim vsiliti sedanosti in bodočnosti nesprenemljiva merila za vse vrednosti in nevrednosti, katerim naj služijo ali jih prezirajo člani naše družbe.

...

Na vrhu imamo paradoksalno situacijo. Vodeča skupina kandidatov za nasledstvo, bolje rečeno za čimveč oblasti, je odstranila Jovanko kot enega od vplivnih ljudi Titove bližine. Ta skupina je tako nestrpna, nesigurna in končno tudi preplašena, da ni mogla trpeti neke žene, partizanke, ki sploh ni bila funkcionar, ampak je kot Titova soproga imela nek vpliv in verjetno tudi ambicijo, da po svoji zdravi presoji in intuiciji Titu svetuje z željo, da bi mu pomagala kot tovariš in njegov intimni človek. Torej povsem normalen človeško intimen odnos, brez katerega si sploh ni mogoče predstavljati zakona med moškim in žensko. Vendar je tudi to bilo preveč tistim, ki so vzeli v zakup manipuliranje s Titom in ki računajo na čimveč oblasti po njegovi smrti. Brutalno so izkoristili nerazsodno Titovo starost in odstranili Jovanko, tako da so jo javno ponižali na raven navadne protokolarne lutke.

....

S tem je nastal bedast položaj. Tito ima formalno ženo, dejansko je brez nje. ZIS bi rad videl predsednikovo ženo (samo) v protokolarnem siju, sicer pa človeško brez veljave. Ona pa živi prostovoljno v hišnem zaporu in pridobiva na svojem človeškem in moralnem ugledu.

....

Pravi Titovi prijatelji bi morali storiti vse, da bi morebiten udarec in nevarnost za Tita preprečili.

To bi narekoval človeški odnos do njega, to bi zahtevala njegova osebna sreča in njegova zadnja leta življenja. Toda takih človeških obzirov na vrhu ni več. Bili so nekoč in odšli v preteklost. Tudi Tito ima zasluge za to. Kar je sejal nekoč, sedaj žanje. Na žalost se je ujel v svoje lastne mreže nezaupanja in stalnega obračunavanja med svojimi najbližnjimi. Sedaj je ostal človeško resnično sam in osamljen. Vsi, ki so okrog njega, čakajo na njegovo smrt, pripravljeni na tisto, kar bo prišlo, ko bo utihnil odmev pogrebnihih salv. Nekaj je gnilega v deželi Danski!

Stane dixit!

TUDI PO TITU? — To je vprašanje, na katerega ni z tvo krutostjo odgovoril kak (celó po domačih oporečnikih) takoiimenovani „zadržt emi-

grant“, ampak Robert Botteri, glavni urednik MLADINE, v njihovi majski številki.

Njemu prepuščamo vso in edino besedo; saj nimamo kaj dodati:

Demistificiranje vloge Velikega Vodje je danes, kljub že splošno manj prizanesljivemu mnenju o njegovi odgovornosti za naše sedanje težave, še vedno tista naloga, ki bi jo rajši prepisali, kot pa se z njo spopadli. Ne toliko zaradi tega, ker bi bil to tisti poslednji tabu, ki še ne sme pasti (konoc koncev je že sama praksa revalorizirala njegovo vrednost, temveč zato, ker z razgaljanjem tega mita pade tudi sedanja oblast. Ravno zato je kljub vsem pikanterijam, pomembnejši odgovor na vprašanje, kako se je vse skupaj sploh lahko zgodilo, ko pa bi nam moralo biti že takrat povsem jasno, da oblast, ki je osredotočena v eni sami figuri, ne more k splošnemu in dolgoročnemu blagru družbe prispevati nič dobrega. Ravno nasprotno. Po vseh Velikih Vodjih je vedno nastopil veliki propad. In vendar bi bilo apriorno pripisovanje hlapčevstva celotni takratni generaciji izredno licemersko. Tragičnost tega pogubnega anahronizma lahko pripišemo zgolj tistim, ki so vedeli, kam vse skupaj pelje, pa niso storili ničesar, da bi to preprečili. Žal je že tako, da so včasih potrebne tragične posledice, da bi sploh dojeli lastne zmote. Zaradi vsega tega in predvsem zaradi poizkusov reinkarnacije Velikega Vodje, je naloga sedanje generacije preprečiti, da bi se kaj podobnega še kdaj zgodilo. V tem in v ničemer drugem tiči tudi edini razlog, čemu sploh brskati po preteklosti, pa čeravno so rezultati večkrat na meji dobrega okusa. Kajti z razgaljenjem fantazme Velikega Vodje lahko spoznamo celotno farsičnost zahteve, naj tudi po Vodji ostane Vodja.

Robert Botteri

DIPLOMACIJA V GOZDU je naslov prispevka, ki je bil objavljen v Borcu št. 5-6, s podpisom Zdenka Zavavlava. Avtor članka potrjuje pisanje emigrantskega tiska, predvsem našega VESTNIKA, že izpred desetletij in pozneje, o pogajanjih takoimenovane OF z Nemci na Goriškem že leta 1944.

Zob časa je torej zdaj načel tudi okle teh „verno“ varovanih skrivnosti v matični domovini, da se bodo lahko še zadnjim lahkovernežem v NOB odprle oči.

K Zavavlavovem zapisu se bomo še povrnili; zdaj ga samo najjavljamo. Sicer pa: že od nekdanj svojim bravcem priporočamo, naj segajo po partijski literaturi (saj je ne hranimo pod ključem!), ker še najbolj zgovorno priča — čeprav v hieroglifih — kdo je bil kdo med revolucijo in kaj je počel.

Ob tej priliki nam pride na misel — v funkciji asociacije idej — sporočilo Ivana Malnarja v TV-15 od 13. aprila letos o končnih bojih pri Ilirski Bitrici leta 1945, samo nekaj dni pred koncem vojne. Medtem ko govori o hudih bojih in tudi o hudih izgubah na svoji strani (zadnje dni aprila 45! — Kakšna neodgovorna, da, kriminalna pustolovščina torej tkim. upori v letih 41 in 42) — pa omenja tudi poskus za premirje. Tako le pravi:

V oceni položaja pa drugače odločitve ni moglo biti. Tako je nemški general predlagal pogovore enoti, ki mu je preprečila umik proti Postojni in Ljubljani — torej štabu 8. divizije. Naši so pogovore sprejeli.

Bil sem oddaljen približno 150 metrov od ceste in sem radovedno opazoval majhen osebni avtomobil z belo zastavo, ki je vozil proti štabu osme divizije, ki se je nahajal takoj za našimi položaji. Trije nemški štabni oficirji so od naše komande zahtevali, naj jim omogoči nemoten umik po cesti v smeri Postojne in Ljubljane. Odgovor je bil: „Da pustili vas bomo, vendar brez orožja.“

Vse tisto medvojno govorjenje o sojenju nacističnih in fašističnih — nemških in italijanskih okupatorjev — je bilo le pesek v oči. Saj so že po 8. septembru 43 spuščali domov cele kolone italijanskih vojakov, ki so imeli na vesti požig tolikih vasi na Dolenjskem in tudi streljanje talcev.

ZDRAVLJICE NIKAR! — Nikar „pohimniti“ Prešernove „Zdravljice“, kar naj bi bila domala evforično „službena“ težnja zdaj doma, zakliče Zvone Kržišnik v zagovor stare, častitljive „Naprej zastava slave!“ Svoj zagovor si med drugim takole omisli:

Če bi kdo Francozom predlagal, naj opustijo Marsejezo, ali Angležem, naj zavržejo svojo Bog varuj kralja, bi zanesljivo porekli, da se takemu revotarju blede. Narod, ki menja svoje himne kot srajce, pač ne sme upati, da bi veljal za notranje svobodnega, častivrednega in suverenega. Nedopustno je takole ravnati s svojim izročilom! ...

Zavezujejo nas neki višji zakoni. To so zakoni zvestobe sebi, svoji človeški in narodni tradiciji, svojemu slovenskemu nadaljevanju v času. Ali smemo verjeti, da bodo naši zanamci ohranili tisto, kar jim sporočamo, če mi ne bomo ohranjali simbolov in svetinj, ki so jih naši predniki izročili nam? Naprej zastava slave je nastala l. 1860, torej komaj dvanajst let po marčni revoluciji, ko je bil slovenski narod komaj krščen in še niti prav shodil ni! Zdržala je 130 let; z njo na ustih smo Slovenci premagali germanizacijo in rane izseljenstva, prebili dve svetovni vojski; ni je zatrl pri- mež Karadjordjevičev; celo na vidovdanskih proslavah je Bože pravde ni izrinila, podobno kakor ni mogla izrinuti Lepe naše demovine; ohranjala se je v osvobodilni fronti. Brez nje tudi ni minila nobena partizanska priredit- ev, pa naj jo je skušala zatirati tako jugounitarna kot kominternska mo- da; tudi vseskozi po letu 1945 se ni pustila vreči v pozabo, čeravno ni manjkalo takih bolj ali manj sramežljivih poskusov. Zaman so ji stregli po življenju tako unitaristični nasilniki kot le-tem ustrežljivi domači hlapeci.

Storili bi grdo krivico Simonu in Davorinu Jenku, če bi zavrgli njuno skladbo, ki ji kaže pripisati prav toliko zaslug, da smo se ohranili in utr- dili kot državotvoren narod, kakor naši belo-modro-rdeči zastavi. ...

Nimamo pravice ubiti Zdravljico! Da pa bi z njenim „pohimljenjem“ kmalu storili prav to, je razvidno že iz razpasene navade, da jemljemo iz

nje — kot bi ji s kleščami trgali živo meso — zdaj te zdaj one „prikladne“ kitice, jo po potrebi cenzuriramo in falzificiramo, skratka, prav pregrešno mrevarimo. Če smo še vedno prav po boljševisko netankovestni tako do družbene kot do osebne materialne lastnine, spoštujmo vsaj duhovno premoženje, kakršno predstavlja intimen pesniški umotvor; še zlasti, če ga njegov lastnik ne more braniti.

Pisec teh vrstic mora priznati, da je Kržišnik v obrambi naše himne — zdaj jo poje že tretji zdomski rod — prepričljiv in v svojem imenu popolnoma soglaša z njim in z vsemi njegovimi razlogi, katerih del smo tukaj izpisali iz TV-15 od 22. junija letos.

DRAGO BRAČO SLOVENC! — Tako se začinja pismo, ki ga tukaj v celoti ponatiskujemo iz Tribunine majske številke in je vredno ponatisa. Zakaj, bo vsakemu bravcu jasno takoj, ko ga prebere:

Draga bračo Slovenci,

kada bih verovao srpskim novinama, verovatno nikada ne bih napisao ovo pismo. U njima se pljuje po vama, kao i po drugim narodima i narodnostima ove zemlje. Da ne čitam te, srpske, novine, ne bih znao da vi Slovenci mrzite nas Srbe, da nas isto tako mrze i Hrvati, i Albanci, i Vojvodjansko, Crnogorsko i Bosansko-Hercegovnačko rukovodstvo, i Zapad i Istok nas takodje mrze, maltene nas mrzi ceo svet. Svi nas mrze, samo nas voli naše divno rukovodstvo koje je dovelo ovu zemlju u napetu i izgublenu situaciju koja bi mogla kulminirati opštim kaosom, što oni valjda i žele, kako bi mogli da uključe vojni faktori koji podršku nalazi samo kod srpskih rukovodioca. Kada smo već kod vojske, želeo bih da vam izrazim podnšku u vašim nastojanjima da unesete demokratiju u celu zemlju, pa i u JNA. Ja sam Srbin, služio sam vojni rok u Hrvatskoj, na srpsko-hrvatskom jeziku, i kažem vam da NIPOŠTO ne bih služio vojni rok na nekom drugom jeziku, a to rade svi narodi i narodnosti na tudjem jeziku. Vaše je osnovno ljudsko i gradjansko pravo da služite vojni rok na svom maternem jeziku.

Što se tiče vaše ideje o konfederativnoj formi Jugoslavije, mogu reći da je to jedino razumno rešenje, ali pod uslovom da većina stanovništva jedne republike to želi. Ako je takvo raspoloženje većine kod vas, a niste u mogućnosti da to ostvarite, onda ste vi okupiran i porobljen narod od stožera nasilne i brutalne politike saveza komunista, JNA!

Mogu vam reći da niste jedini koji trpe ovu diktatorsku politiku od saveza komunista, i srpski narod je u istom položaju kao i slovenački, čak i u gorem! Šta bi jedna Srbija dala za jednog Rupela ili jednu Hrišćansku Zvezu?!!!

Vaša štampa poistovećuje srpski narod sa srpskim rukovodstvom, što bi bilo isto poistovećivanju slovenačkog naroda sa Kardeljom ili Ribičičem! Svima je jasno da srpsko rukovodstvo ni u ludilu ne bi napustilo svoje pozicije zato što se na njih nikada ne bi vratilo, srpski narod ih ni u pi-

janstvu ne bi izabrao za svoje predstavnike. Ti su neljudi upropastili ne samo Srbiju, nego i celu Jugoslaviju svojom imbecilnom politikom. Već 40. godina isti ljudi vode Srbiju, u propast, žrtvujući pione u toj partiji šaha, a kolovodje ostaju. Zato ste i vi i drugi ožmanuti verovanjem da je Milošević čelni čovek u srpskom rukovodstvu, a on je takodje pion, koji je počeo kroz prepreke i postao Dama. Kada su videli da više ne mogu da obmanjuju narod, srpsko komunističko rukovodstvo je zaigralo na svoju zadnju kartu: nacionalna osećanja, koja su veoma jaka kod Srba. Posvajali su Srbe sa svima i poturili jadnog Slobu da nas spašava. Pošto su Srbi narod bez političke kulture i sličnih iskustava, naseo je na ovu provokaciju i pošao da se spašava. I dok se Srbi mrznu po mitinzima, srpski komunisti primaju astronomske plate i šalju decu u inostranstvo na studije, a valjda zbog lične sigurnosti. Ovim pismom sam želeo da skrenem pažnju svim Slovincima na drastičnu razliku između Srba i srpskih komunista, tj. rukovodioca, pa vas molim da ih ubuduće ne stavljate u isti koš. Time biste najmanje uvredili častan i pošten srpski narod.

Želim, takodje, da pozdravim sve demokratske i napredne stranke u Sloveniji, sem one ilegalne, komunističke, i poželim vam oslobodjenje od okupatorske sile u što skorije vreme. Svi napredni i progresivni Srbi su uz vas! Slovenački i Srbski narod je potlačen od istog neprijatelja, i samim slogom ih možemo pobediti!

Puno pozdrava od vašeg brata iz Srbije.

S poštovanjem, Dejan Andrić

NAELEKTRENO ZBOROVANJE V ŠENTJOŠTU je hotel ironično prikazati neki Branko Vrhovec in pripisovati zborovalcem zadostno mero sovrašstva, s katerim da ne bo možno doseči sprave. Vendar v svoj zapis napokipi toliko bridkih resnic, ki so jih sicer povedali drugi, da nas pusti v dvomih o svojih resničnih namenih in mislimo, da mu bo marsikdo mlajših bralcev hvaležen.

Poročilo je vzeto iz Nedeljskega dnevnika od 22. januarja in se glasi:

Vse skupaj je potekalo po že znanem scenariju: zveneče parole, razvneti možje, naelektreno, eksplozivno ozračje, ki je kar klicalo po dokončnem obračunu z nevidnim ideološkim (béri: režimskim) peklenščkom, ki je grozeče visel nekje v zraku. Manjkal je le govorniški oder, odkoder bi pravičniki precizneje usmerjali svoje puščice na rogatega rdečega zloдея in mu dali vedeti, da je treba marsikaj iz preteklosti še razčistiti.

Vse to in še kaj so na sv. treh kraljev večer v svoji kulturni dvorani doživeli krajani malega šentjošta nad Horjulom, ki so jim kdove zakaj vaprtili najbridkejše breme žalostnih medvojnih dni. Prav tu je namreč med zadnjo vojno najodločneje gospodarila bela garda, zdaj pa žalostna etiketa kar noče in noče s kraja, pa čeprav je vse skupaj, kot tu zatrjujejo, nastalo zgolj po sili razmer...

Nič čudnega torej, da je srečanje prav tu potekalo predvsem v zna-

menju **narodne sprave**. Šest uglednih gostov, za nekatere pa nepoboljšljivih oporečnikov, je javno razglabljal o zablodah naše medvojne in povojne (partijske), politike, ki da ni kriva le za tragični razkol med vojno, ampak tudi za zdajšnje gospodarsko in politično polomijo.

„Bistvo naše partije je bilo priti na oblast in ne boj proti sovražniku,“ je bil najglasnejši **France Bučar**, ki si je pridobil ime zlasti z znano 57. številko Nove revije. „...To, da se je partija borila za monopolno oblast, je leglo vsega zlo... 40 let indoktrinacije je rujno pustilo posledice. Kdor je danes še za socializem, ne ve, kaj govori... To je ideja o propadanju, ki propada... po vsem svetu. Sprejeto je splošno spoznanje, da ta socializem ni rešitev. Tržno gospodarstvo zahteva svobodo, znanstveni socializem pa monopol. To je osnovni problem.“

France Bučar se je skliceval na osnovno družbeno ureditev, podrezal pa je tudi naše politike, češ da vse preveč popuščajo Beogradu. „Če se podrediš takšnemu imperativu,“ je dejal, „si ujetnik.“

Spomenka Hribar je prenatrpanemu šentjoškemu odru „zaupala“, kako je „vrgla“ v javnost vprašanje o narodni spravi: „Bilo mi je štiriintrideset let, ko sem prvič zvedela za tragični poboj domobrancev v Rogu... To me je tako pretreslo, da se je od takrat moje življenje do temeljev spremenilo. Začela sem brskati po papirjih in izvedela toliko, da še danes komajda nosim vse s sabo...“

Neugnana bojevnica za narodno spravo, ki se je pri svojih trditvah opirala tudi na nekatere zgodovinske dokumente, je skušala prikazati „boljševizem“ kot izključno monopolno gibanje, ki ni trpelo ob sebi nobenega drugega gibanja, hkrati pa opozorila tudi na nesmiselno pobijanje ljudi zaradi „razredne krivde“.

Že hip nato pa je skorajda apostolsko vrgla med zborovalce: „Velika nevarnost je, da se bo v vse hujši krizi, ki smo ji priča danes, sovraštvo še poglobilo... Vsaka stvar, ki je potlačena v podzavest, se lahko znova dvigne...“

Pri tem ni bilo čisto jasno, ali misli na razmere v Sloveniji (in v slovenskem narodu, o katerem tako zaskrbljeno razglablja) ali v drugem okolju, ki sicer ni imelo „tragičnih pobojev domobrancev“, imelo pa je tragične Jasenovce, Banjice in stotisoče žrtev, ki so jih poklali ustaški, četniški in drugi kvizlinški zavezniki domobrancev — da o okupatorju sploh ne govorimo... .

V podobnem tonu so razpravljali tudi drugi gostujoči protagonisti zborovanja, **Janez Janša**, ki je prisegel, da svojega lika nikakor ne misli izkoriščati v tržnokomercialne namene, ampak da bo z njim kvečjemu pomagal pri odpiranju našega političnega prostora, je povedal, da narodne sprave ni dosegel še noben narod, ki je bil med sabo generacijsko skregan.

„Razčiščevanje teh pogledov je eden temeljnih pogojev za demokratizacijo življenja. Morajo se dopustiti različne interpretacije. Ne bi smeli zatirati tisti, ki drugače gleda na NOB. To je temeljni pogoj za narod-“

no spravo... To, kar smo se do zdaj učili iz žolskih učbenikov, sploh ni zgodovina, ampak ideologija..."

Ivan Borštner, ki se kot pravi — v šentjoštu počuti že skoraj kot domačin, ni mogel mimo občudovanja do krajanov te hribovske vasice, ki je kljub nenehnim pritiskom uspelo ohraniti izvirne običaje, prepričanje, identiteto.

Jože Snoj je povedal, da prav iz naše revolucije črpa največ snovi za svoje romane („to je bila zame revolucija in ne NOB“) pa čeprav je bil tedaj le „otroški opazovalec“. Vendar pa po njegovem ni bil samo „boljševizem“ kriv za vse nasilje, enako agresivna je bila tudi Cerkev. „Oboje je treba jemati kot zgodovinsko tragiko,“ je dejal.

Dr. Ivan Urbančič je predstavil novo Slovensko demokratično zvezo, ki naj bi s svojimi radikalnimi programi hitreje pognala naš okorni voz demokracije. „Ali je to stranka?“ se je glasno vprašal. „Ne, ni, kajti v našem političnem prostoru ni institucionalnih možnosti, da bi se formirala kot taka. Smo bolj gibanje, ki naj bi odprlo slovenski politični prostor, da se formirajo svobodne grupacije, ki bi lahko nastopile tudi v bodočem parlamentu... Enopartijski totalitarni sistem je neučinkovit, zato je tudi nujno zašel v krizo...“

Takšnih ali podobnih misli je bilo slišati še več; argumentiranih in tehtnih, ali pa zgolj na hitrico skrpanih, nedomišljenih. Zborovanje o narodni spravi je pač imelo samo eno napako: ni potekalo v duhu narodne sprave. Gostujoči diskutanti so vse preveč žugali, bentili nad zakrnelim „rdečim“ zlodejem, ki da je kriv za vse današnje in prejšnje zdrahe, in terjali, da vendar že enkrat sprevidi svojo usodno zablodo in se kajpada sporkorno umakne.

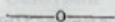
Sami pa niso v zameno ponujali praktično nič. Po že tolikanj znani formuli pač: ti meni roko, jaz tebi klofuto. Ali je mogoče doseči strpnost z nestrpnostjo? Protislovja so si kar podajala roko (...le kdo, zavruga, pa je nagnal okupatorja, če so se vsi topli le za oblast?), da ne govorimo o povsem zgrešeni smeri razprave. Čudežne formule za narodno spravo, ki jo je ponujal tolikanj obetavni naslov zborovanja, torej ni bilo od nikoder. Namesto tega smo dobili le novo pošiljko ideološke nestrpnosti in sovražstva...

TAKE SPRAVE NE MORE BITI — Take sprave, kot si jo zamišljata Viktor Blažič in Stanislav Klep (ki sta v Gorenjskem glasu vabila nekdanje borce NOV na žalno slovesnost v spomin na umrle domobrance) absolutno ne more biti. Tako je uradno stališče predsedstva občinskega odbora ZZB NOV občine Kranj. To svojo izjavo, objavljeno v Gorenjskem glasu od 27. 6. 89, je „podprlo“ z novimi presenetljivimi zgodovinskimi ugotovitvami. Na primer: Udeleženci NOB razumejo popolnoma naravno željo svojcev, da častijo spomin na umrle domobrance. „V tem jih doslej ni oviral nihče“, zapišejo dobesedno. O, Sancta simplicitas!

V tekstu štiridesetih let jim je tudi uspelo pomnožiti žrtve z Urha, Turjaka, Kozlerjeve gošče, jeseniškega pokola (!) in številnih (!) drugih krajev. Sprašujejo tovariša Klepa, bivšega partizana na štajerskem, kaj ga „vendar tako grize, od kod vsa ta frustracija, kako to, da se Vam je po tritiinštiridesetih letih nenadoma oglasila vest, da sedaj objokujete morilce (tistih) tisočeri (!) žrtev.“

Za konec mu prepovedó, tudi v imenu občinskih organizacij na Jesenicah, v Radovljici, Škofji Loki in Trziču, da bi „v imenu neke dejanske (!) ali namišljene skupine borcev NOB vabil ljudi k takim in podobnim (!) spominskim lipam.“

Branko Vrhovec bi zapisal (kot zgoraj?) ali pa tudi ne: dobili smo le novo pošiljko ideološke nestrpnosti in sovraštva.

VENDAR — ČASI SE SPREMINJAJO in „Delo“ z njimi. Kot poroča „Mladina“, je „iz glave nekega slovenskega časopisa izginilo trdó živó geslo Proletarci vseh dežel, združite se!

SOJENJE KOMUNISTOM

Prinašamo ponatis kratke, a vendar izčrpane razprave izpod peresa bistrovidnega pisca IVA ŽAJDELA, ki je bila pod zgor-njim naslovom objavljena v 14. številki TRIBUNE.

6. junija se bo v Londonu začelo sojenje proti političnemu zgodovinarju in publicistu, grofu Nikolaju Tolstoju. — Toži ga nekdanji brigadni general Toby Low — sedaj lord Aldington, ki je bil načelnik Keightleyevega štaba britanskega V. korpusa, ki je maja 1945 zasedel Koroško. Toby Low je eden redkih še živečih vodilnih akterjev, ki je neposredno sodeloval pri predaji slovenskih domobrancev maja 1945 iz begunskega taborišča Vetrinj pri Celovcu naravnost v partizanske roke. Velika večina od 12.000 vrnjenih je bila takoj po izročitvi pobita po raznih krajih Slovenije. Te dogodke je v knjigi *Minister in pokoli*, ki je izšla v Londonu 1986, podrobno opisal Nikolaj Tolstoj.

IV Med mnogimi reakcijami na Tolstojevo knjigo je bil tudi zapis britanskega podjetnika Nigela Wattsa v samozaložniški brošuri *Vojni zločini in uprava šole Winchester*, kjer je Tobyja Lova naravnost obsodil vojnega zločinstva zaradi neposrednega sodelovanja pri izročanju beguncev. Ker je pač moral Toby Low kot lord Aldington nekaj dati na svoj lordski naziv, je proti Nigelu Wattsu sprožil tožbo zaradi razžalitve.

Vendar je zadevo naknadno zapletel in popestril še sam Nikolaj Tolstoj. Ker je novinar Nigel Watts svojo obremenilno oznako dokumentiral iz Tolstojeve knjige *Minister in pokoli*, se je Tolstoj prostovoljno pridružil Wattsu na zatožni klopi.

Kot rečeno, sojenje Nikolaju Tolstoju in Niglu Wattsu, ki se neposredno tiče Slovencev, se pripravlja že več kot eno leto. V tem času se je intenzivno nabiral denar za najetje odvetnikov, pri čemer je slovenska politična emigracija angažirano sodelovala že od samega začetka. Na procesu bo zaslišanih okoli 300 prič in tudi zaradi tega bo ta proces trajal precej dolgo.

Kako se bo slovensko dnevno časopisje obneslo tokrat?

V primeru sojenja esdovejevskemu najetemu morilcu Sindičiču je bilo s svojim pragmatičnim apologetskim „praznim prostorom“ v nasprotju z Mladino popolnoma poraženo. Sojenje Tolstoju bo zato še kako indikativno.

MINISTER IN POKOLI

Nikolaj Tolstoj je dal konec aprila 1986 v Londonu v javnost obširno (442 str.) knjigo *The Minister and the Massacres (Minister in pokoli)*. Že leta 1977 je njegova knjiga *Victims of Yaita (Žrtve Jalte)*, ki obravnava ameriško in angleško izročanje ruskih vojnih ujetnikov v Nemčiji in Avstriji, povzročila veliko razburjenje v Angliji. Knjiga *Minister in pokoli* je povzročila še večjo nejevoljo, ker je v njej prikazan Harold Macmillan, angleški ministrski predsednik od leta 1957-1963, ki je takrat še živel. Po Tolstoju je Macmillan glavni krivec za predajo Ljotičevcev in domobrancev iz Vetrinja in Kozakov iz Lienza, na tudi za zavrnitev Hrvatov pri Pliberku.

Ker knjiga pomeni velik korak k spoznanju celotne resnice o vetrinjski tragediji, kakor tudi o kozaški in hrvaški, ne nazadnje pa bo tudi eden od glavnih elementov na bližnjem veleprocesu v Londonu, ki se bo začel 6. junija proti Nikolaju Tolstoju, bo koristno, da na kratko podam njeno vsebino. Mimogrede: knjiga je izšla v angleškem jeziku, zato jo revija slovenske politične emigracije *Tabor* iz Buenos Airesa že v več številkah objavlja v slovenskem prevodu. **Tabor se v Sloveniji ne sme brati!**

Zanimiv je Tolstojev uvod, kjer prikaže, kako je raslo njegovo poznavanje teh tragedij. Gradivo je zbiral 12 let.

V prvem poglavju *Srečanje na Dravi* prikaže prodiranje angleških armad v severovzhodno Italijo proti Vidmu in Trstu in kako so se tem četam — VI. oklopni diviziji — 3. maja pri Krminu predali srbski in slovenski četniki ter primorski domobrancevi. V naslednjih dneh je bila VI. divizija prestavljena na Koroško. General Murray je zapisal v svoj dnevnik, da je dobil dober vtis o četnikih, da so pošteni in odkriti. Izrečno jim je zagotovil varnost. Nato Tolstoj s poudarkom pove, da je bil tedaj sklep angleške in ameriške vlade, da morajo biti protikomunistične enote, ki se predajo, razorožene in poslane v begunska taborišča. Titovi predstavniki v Italiji pa da so zahtevali čimprejšnjo izročitev in da so temu bili naklonjeni tisti oficirji, ki so morali razmišljati o nalogah, ki jih bo imela vojaška vlada. Končno pove, da so dospele v Vetrinj slovenska, srbska, ruska in nemška skupina.

V drugem poglavju **Beg naroda** Tolstoj podrobno prikaže umik teh skupin iz Ljubljane, čez Ljubelj in čez Dravo. Pri tem širše opiše bitko pri Borovljah.

Tretje poglavje je posvečeno prihodu kozaške skupine, ki se je v zgodnji jeseni 1944 pomikala skozi Ljubljano, Postojno, Gorico proti Vidnu, zavila tam proti severu in se nastanila v Carniji, nedaleč od Tolmezza.

Zlasti spomladi 1945 so Kozaki tam imeli spopade z italijanskimi partizani. Nekaj dni pred prihodom angleških sil pa so se umaknili čez prelaz Plöcken v zgornjo Ziljsko dolino. Ko so Angleži prišli tja, so kozaško skupino odvedli v Peggez pri Lienzu.

Četrto poglavje pojasnjuje Macmillanov obisk v Celovcu — kar je jedro Tolstojeve prejšnje knjige **Celovška zarota** — in posledice njegovega razgovora s štabom V. korpusa. Macmillanov poseg v dogajanja na Koroškem je bil čez dva dni usoden za hrvaške begunce, ki so jih v Pliberku Angleži ustavili s silo, nekaj dni kasneje pa usoden za Srbe in Slovence v Vetrinju ter za Kozake v Lienzu.

V petem poglavju prikazuje Tolstoj **Strategijo prevare**, o načinu, kako predajati Titovim in sovjetskim silam vojaške in politične begunce.

Predaja in izročanje v Jugoslavijo je vsebina 6. poglavja. Na 36 straneh je razložen in osvetljen ta tragični dogodek slovenske in srbske zgodovine.

Sedmo poglavje **The Pit of Kočevje (Kočevsko brezno)** je posvečeno streljanju domobrancev v Kočevskem Rogu. V zgoščeni obliki na 32 straneh navaja Tolstoj zgodbe treh slovenskih domobrancev, ki so se rešili iz množičnih grobov.

Najdaljše v knjigi je 8. poglavje **Predaja Kozakov**. Več odstavkov poveseti dejstvu, da je bilo med njimi večje število carskih oficirjev, ki so med obema vojnama živeli v raznih evropskih deželah in niso bili sovjetski državljani. Angleži so najprej ločili vse oficirje od celotne skupine v Peggezu pod pretvezo, da gredo na važno „posvetovanje“ v Spittal na Dravi. Tam so jih obkolili in s silo natrpali na kamione, jih odpeljali v Judenburg in izročili Sovjetom. V naslednjih dneh so z zvijačo in grobo silo prepeljali v Judenburg Sovjetom v roke še ostale Kozake iz Lienza, vključno stare in mlade, družine in otroke.

Tragična usoda nekdanjih ruskih emigrantov iz prve svetovne vojne, ko so se v ruski državljanski vojni l. 1919-1920 borili proti Sovjetom, je izražena, v 9. poglavju **Stari emigranti se vračajo domov**. Na nekem mestu pove Tolstoj, da so se celo sovjetski oficirji čudili, da jim Angleži vračajo tudi te emigrante. Vračali so jih v gotovo smrt.

Pod naslovom **The Arrival of the Fieldmarshal** prikazuje 10. poglavje prihod feldmaršala Alexandra. Za Slovence je bil izredne važnosti, ker je Alexander z dekretom dokončno odredil, da slovenski civilni begunci ne bodo vrnjeni proti svoji volji. Za Kozake pa je bil ta dekret prepozen.

Že naslov sam — **Razplet dvojne zarote** — pove vsebino 11. poglavja;

kako je v teh 40 letih po končani drugi svetovni vojni prihajala na dan resnica o treh tragedijah izročanja in predajanja beguncev na Koroškem.

V zadnjem 12. poglavju **Vprašanje motiva** razčlenjuje Tolstoj motive in razloge, ki so Angleže privedli do usodnega izročanja in predajanja. Navedba vsebine dokazuje, da je srbska in slovenska vetrinjska tragedija obširen sestavni del Tolstojeve knjige.

IZROPANI ARHIVI

Že ob pisanju o dachauskih procesih, Golem otoku, Nagodetovem procesu in v podobnih primerih se je publicist znašel pred dilemo, kako se problematike lotiti. Ali se spustimo v sizifovo obleganje poslopij in se soočiti z zahrbtnimi pogledi uradnikov, pri katerih naj bi arhivirani dokumenti o določenem dogodku, ali pa se ob zavedanju sizifovstva naslanjati le na pričevanja in shematske kronologije?

Danes vemo, da je o dachauskih procesih na razpolago kar precej arhivskega gradiva, vendar je dostop do tega gradiva skrbno koordiniran v obliki posebnih pravno-zgodovinskih komisij (konec 60-ih t. im. Janžekovičeva komisija, danes pa Bavcon-Nečakova komisija).

Kako pa je z vračanjem Slovenske narodne vojske konec maja 1945 iz Vetrinja pri Celovcu? Kako je z ravnanjem te množice ljudi, ki so jih Angleži predali partizanom? Danes vemo, da je bilo takrat izročenihi ođ 11.000 do 12.000 vojnih ujetnikov — pripadnikov domobranske vojske in njihovih sorodnikov — civilistov. Ali obstajajo o tem dokumenti?

Medtem, ko so angleški arhivi glede tega dogodka zelo bogati, pa so slovenski arhivi na to temo „prazni“.

Iz pričevanj pobeglih iz taborišč in morišč je razvidno, da so delali takrat vsaj spiske z osnovnimi podatki o vrnjenih. Kje so ti spiski danes? Ali se nahajajo v kakšnem skrivnem arhivu, ali pa so uničeni?

Na vsa ta vprašanja je ta trenutek skorajda nemogoče odgovoriti. Če dokumenti obstajajo, bi morali biti v arhivu OZNE, tako slovenske kot jugoslovanske, ki sta takrat sprejeli vrnjene begunce ter tudi izvajali usmrtnice. Dokumenti slovenske OZNE se nahajajo v arhivu RSNZ (Slavija). Za ta arhiv je znano, da smejo vanj vstopiti le posvečenci in da ni udeležen pri popisu fondov.

Za zgodovinopisje in torej tudi za publicistiko pa velja, če ni neposrednih dokumentov iz „prve roke“, ki veljajo za primarne zgodovinopisne dokumentne vire, uporabljamo kot primarne vire tudi pričevanja in spomine. Ob opisovanju strahotne kalvarije vrnjenih, posebej pa še samih usmrtnic, smo prisiljeni posegati po bogatem pričevanjskem gradivu, ki ga je skozi desetletja izdajala slovenska politična emigracija. Nasprotno pa je sam delež Angležev pri izročanju skrbno dokumentiran in arhiviran ter po zaslugi političnega zgodovinarja in publicista Nikolaja Tolstoja kar dobro monografsko publiciran v več knjigah.

Svojevrsten kulturni barbarizem je, če nekdo (ne)primerne zgodov-

vinske dokumente načrtno uničuje, še posebej pa v času, ko ni več nobene nevarnosti, da bi se lahko „sovražnik“ dokopal do teh virov ter z njimi nekemu škodoval. V tej smeri je v javnosti kar precej govoric. V javnosti živi prepričanje, da vkolikor niso bili določeni „spiski“ oziroma dokumenti uničeni takoj ali hitro po nekem „eksczesnem dogodku“, je veliko dokumentarnega gradiva bilo osebno odtujenega ali po domače, ukradenega v „nadaljnji izgradnji socializma“. Določeni arhivski fondri z eventuelno zelo „obremenilnim“ materialom so bili skrbno pregledani in „počiščeni“. Dokumenti so izginili „neznankam“. Zato se je potrebno ravnati po načelu, če neko arhivsko gradivo ni dostopno, bodisi, da je pod političnim embargom, ali da je enostavno izginilo, kot da tega gradiva ni. Nasloniti se je torej treba na pričevanja in spomine preživelih, pa tudi eksekutorjev.

VETRINJSKA TRAGEDIJA

Da je na Slovenskem v letih okupacije 1941-45 divjala državljanska vojna, ni potrebno izgubljeni besed. Resda komunisti še danes ne priznavajo, da je šlo za državljansko vojno, vendar, ne vem, koga imajo za norca tisti, ki govorijo o **revoluciji**, hkrati pa trdijo, da državljanske vojne na Slovenskem ni bilo.

V začetku maja 1945 se je torej kot posledica končane državljanske vojne proti severu valila velikanska množica beguncev. Cilj je bila Koroška, ki so jo zasedli Angleži. Večje vojaške grupacije, ki so se valile proti severu, so poleg Nemcev sestavljali Kozaki, ustaši, ljotičevci in seveda Slovenska narodna vojska, oziroma domobranci, poleg teh pa še precej civilistov.

Slovenski domobranci so bili skupaj s civilisti nastanjeni v taborišču v Vetrinju pri Celovcu. Takoj za tem se je začela razvijati velika zarota in kupčija. Ker pri nas arhivskega gradiva o teh dogodkih ni, pišejo zgodovinske študije na osnovi arhivskega gradiva o tej tematiki tam, kjer so arhivi in nasploh odnos do arhivskih dokumentov na nekem civilizacijskem nivoju, to pa je Velika Britanija.

Do sedaj je najbolj poglobljeno o tem pisal britanski politični zgodovinar in publicist **Nikolaj Tolstoj**, pranečak slavnega romanopisca Leva Tolstoja. Že leta 1977 je izdal o tej problematiki knjigo **Victims of Yalta (Žrtve Jalte)**, ki na več kot 600 straneh obravnava ameriško in angleško nasilno izročanje vlasovcev in kozakov v Nemčiji in Avstriji, ter z njo povzročil veliko razburjenja v Angliji.

Ker se je **Tolstoj** v Žrtvah Jalte omejil le na izročanje ruskih vojnih ujetnikov, ki jih je zajel dogovor med Združenimi državami Amerike, Veliko Britanijo in Sovjetsko zvezo v Jalti februarja 1945, zato v njej ne omenja vetrinjske in pliberške tragedije. Ko pa je zvedel zanju, sta pritegnili vso njegovo pozornost. Po večletnem zbiranju in preverjanju podatkov je leta 1983 izdal v angleški kulturno-politični reviji **Encounter** v Londonu razpravo o tragičnih dogodkih na Koroškem v maju 1945 pod značil-

nim naslovom *The Klagenfurt Conspiracy (Celovška zarota)*, ki je zbudila začudenje in osuplost. Za Slovence, Hrvate in Srbe po svetu pa je bila in je moralno zadoščenje.

Tolstoj je v razpravi dokumentarno dokazal, da je poglavitni krivec za nasilno izročitev slovenskih domobrancev, srbskih prostovoljcev in četnikov iz Vetrinja ter za ustavitev in zavrnitev hrvaških begunskih množic pri Pliberku britanski konservativni politik **Harold Macmillan**.

Macmillan je bil od anglo-ameriškega vdora v severni Afriki (1942) pa do konca vojne britanski rezidenčni minister pri vrhovnem poveljstvu v malem mestecu Caserta pri Neaplju. Macmillan je kot opolnomočeni minister večkrat odločal v nasprotju s politiko vlade v Londonu. Po vojni je bil član raznih britanskih konservativnih vlad, tudi zunanji minister in končno celo premier (predsednik vlade).

Med drugim Tolstoj v *Celovški zaroti*, ki je izšla leta 1986 v slovenskem prevodu pri Mohorjevi družbi v Celovcu in velja za tipično „prepovedano“ literaturo, opisuje, kako so se spomladi 1945, ko so se Nemci umikali z Balkana, velike množice prestrašenega prebivalstva skušale prebiti v Italijo in (po 1. maju, ko je bil umik v Italijo onemogočen zaradi partizanskih divizij v Primorju) v Avstrijo. Med njimi so bili slovenski domobranci, srbski prostovoljci, črnogorci in hercegovski četniki ter ogromno število hrvaškega domobranstva in ustaši. Med temi slednjimi so vsekakor bili mnogi, ki so zagrešili vojna hudodelstva, ko so bili na oblasti. Pri Dravi na Koroškem je val beguncev zadel na prve oddelke britanske osme armade in bil odločen reko prekoračiti.

Krajevni britanski častniki so dobili zapoved, naj skušajo za vsako ceno preprečiti, da bi te množice prešle čez reko (to se nanaša na Hrvate pri Dravogradu). Pri Pliberku se je tem oficirjem posrečilo večino Hrvatov pregovoriti, da so se ustavili, čeprav bi si bili zlahka priborili prehod. Vendar je nekaterim močnim skupinam uspelo predreti redke britanske vrste in se jim vdati. To velja za manjše število Hrvatov, ki so prišli do Dravograda in še naprej pred 14. majem. Za tem omeni Tolstoj taborišče v Vetrinju, ki je bilo pred očmi poveljstva angleškega V. korpusa v Celovcu.

Vdaja jugoslovanskih beguncev Angležem in poznejša prisilna izročitev je od začetka do konca spadala britanskemu V. korpusu, ki je bil kot del 8. armade v zasedeni Avstriji (na Koroškem in na štajerskem). Njegov poveljnik je bil generalni poročnik **Charles Keightley** s sedežem v Celovcu. 6. oklopna divizija tega korpusa pod gen. Murrayem je zasedla ozemlje vzdolž jugoslovanske meje. Murray je 13. maja sprejel vdajo 12.000 beguncev, med katerimi je bilo večje število žensk in otrok. Ko jim je omenil, da bi jih rad premestil kam dlje od meje, so bili takoj za to.

Bali so se, da bi jih britanska vojska izročila Titu, ker so vedeli kaj jih v takem primeru čaka. Murray je bil obveščen, da je Tito večkrat poslal Britancem zahteve, naj mu izroče njegove nasprotnike, a si ni mogel misliti, da bi londonska vlada v kaj takega privolila.

Privočila resni, a je do nasilnega vračanja vendarle prišlo. Navzočnost slovenske manjšine na Koroškem je spodbujala Tita k novim ozemeljskim zahtevam. Močne skupine slabo discipliniranih partizanov so se vtihotapile na Koroškem in v Trst in povzročale britanski vojaški upravi resne težave.

KUPČIJA

17. maja 1945 je bila divizijskim poveljnikom izdana tajna zapoved V. korpusa, da morajo vse jugoslovanske državljane, ki so sedaj na njegovem področju, čimprej izročiti Titovim silam. Povelje je podpisal brigadni general Toby Low, načelnik Keightleyevega štaba. Dva dni kasneje, zvečer 19. maja, se je Low sešel s Titovim polkovnikom Ivanovičem, podpoveljnikom 3. jugoslovanske armade. Sporazumela sta se, da se bodo partizanski oddelki v prihodnjih dveh dneh umaknili južno od avstrijske meje; pa da bo V. korpus vrnil vse jugoslovanske državljane z zasedenega ozemlja, ki so se bojevali na strani Nemcev ter njihove somišljenike v taboriščih jugoslovanski armadi.

Še isti dan je bilo v Podroščici izročenih 1000 Hrvatov.

Vsekakor je glavna odločitev o predaji ujetnikov padla 13. maja, ko je britanski rezidenčni minister pri zavezniškem glavnem poveljstvu za Sredozemlje Macmillan precej skrivnostno pripotoval v Celovec h generalu Keightleyu. Kajti 14. maja 1945, dan po Macmillanovem odletu s Koroške, je gen. sir Brian Robertson, ki je bil glavni upravni častnik v zavezniškem poveljstvu v Caserti, dal 8. armadi zapoved, da je treba „vse ugotovljene jugoslovanske državljane, ki so se vdali in ki so služili v nemških oddelkih, razorožiti ter jih izročiti Titovim silam“. Ta zapoved je prevrgla vsa dotedanja navodila. 29. aprila 1945 je namreč angleški ministrski predsednik Winston Churchill svojemu zunanjemu ministru naročil, naj 15. armadna skupina „jugoslovanske protipartizanske sile razoroži in pošlje v begunska taborišča, ker je edino tako rešitev možna.“ Macmillan je izkoristil svojo avtoriteto v vrhovnem štabu za Sredozemlje in z njo od Robertsona izsilil tak ukrep.

Ker je Tolstojeva razprava zbudila pozornost v angleški javnosti, je druga londonska televizijska postaja BBC 4. januarja 1984 predvajala 23 minut trajajoč dokumentarni film *Celovška afera*, ki je poskušala s prikazom dokumentov na ekranu, s pričevanjem še živih angleških oficirjev, ki so morali sodelovati pri nasilnem izročanju in s pričevanjem treh rešenih srbskih prostovoljcev, ki živijo v Avstriji, osvetliti tragično dejanje izročanja jugoslovanskih beguncev Titovim silam.

Posebno pozornost je zbudil v tem dokumentarcu gen. Low (sedaj lord Aldington), ki se s Tolstojem za Celovško zaroto ni hotel pogovarjati. Priznal je, da je on kot načelnik štaba izdal povelje divizijskim poveljnikom V. korpusa za izročitev jugoslovanskih beguncev. Branil se je očitka, da je bila narejena politična kupčija s partizanskim poveljnikom v raz-

govoru 19. maja. A film nato pokaže dokument: prve štiri točke sporazuma obsegajo tehnično stran partizanskega umika s Koroške, peta točka pa organizacijo izročanja beguncev. Low je nato skušal sporazum opravičevati, češ da je bil za Angleže ugoden, saj so partizani prostovoljno odšli s Koroške in je bil s tem odstranjena nevarnost grozečega spopada. Vodja oddaje je nato takoj pristavil, da je bila pri tem narejena politična kupčija: za umik partizanov s Koroške — izročitev beguncev! Bivši oficir Nicholson je k temu pripomnil, da je ob izročanju beguncev imel močan občutek, da je šlo za politično kupčijo, ki je bila verjetno narejena v Beogradu.

Leta 1979 je Milovan Djilas za londonski Encounter dal med drugim dve zanimivi izjavi. Prva je v zvezi z usmrčitvami: „Ali je Tito izdal direktno povelje ali ne, ne ve nihče. Gotovo pa je bil naklonjen radikalni rešitvi — iz pragmatičnih razlogov, kot so tudi Angleži iz pragmatičnih razlogov vračali nesrečne begunce.“ In druga: „Mi (jugoslovanski komunisti) sploh nismo mogli razumeti, zakaj Britanci pritiskajo k izročanju beguncev.“

ŠTEVILKE

V Vetrinju je bilo z domobranci vred Slovencev več kot 20.000. S Srbi vred je bilo v Vetrinju ca. 25.000 do 26.000 beguncev. Od tega so v dneh od 27. do 31. maja 1945 Angleži z grožnjo in prevaro izročili Titovim oboroženim silam 10.000 do 11.000 slovenskih domobrancev in več stotin civilistov ter 3000 srbskih (Ljotičevih) prostovoljcev in 500 srbskih četnikov.

Deset dni prej so Angleži pri Pliberku ustavili in zavrnilo okrog 200.000 (dvesto tisoč) hrvaških beguncev redne hrvaške vojske domobrancev ter ustaških enot in 3000 črnogorskih in heregovskih četnikov in več deset tisoč civilnih beguncev.

Kaj jih je ob nasilni vrnitvi v domovino doletelo?

Danes lahko z gotovostjo trdimo, da je bila velika večina vseh malo prej naštetih usmrčena!

IVO ŽAJDELA

Harold Macmillan — njegov življenjepiš

V založbi Macmillan London Ltd. je izšel nekaj uradni življenjepiš Harolda Macmillana, enega glavnih krivcev za povojno nasilno vračanje slovenskih domobrancev in drugih protikomunističnih edinic v roke njihovih krvnikov. Ob priliki letošnjega procesa proti grofu Tolstoju so prišle in še prihajajo na dan mnogotere podrobnosti o teh strašnih dogodkih in vse kaže, da pred sodiščem Macmillanovi branilci ne bodo mogli oprati njegovega imena. Kot je znano, ni dolgo tega, kar je Macmillan umrl v visoki starosti.

Pisec njegovega življenjepisa je Anglež Alistair Horne, bivši mednarodni časnikar za Daily Telegraph, a samostojen pisec-zgodovinar od leta 1955 naprej. Ta knjiga se lahko razume kot poskus razbremeniti Macmillana zgoraj omenjenih hudih obtožb. Iz vsebine tega življenjepisa povzemamo nekaj podatkov, ob katerih smo prišli do gotovih opomb in zaključkov, ki jih tudi omenjamo.

Harold Macmillan je bil rojen v solidni meščanski družini, ki se je že tedaj bavila s tiskarno in založništvom. V prvi svetovni vojni se je povzpел do majorja (captain) in je bil petkrat ranjen. Pročil se je s hčerko iz neke angleške plemenite družine (duke). Kandidiral je v parlamentu (Stockton) in tako začel svojo politično kariero. Med zadnjo vojno je bil imenovan za ministra-zastopnika pri glavnem štabu zavezniške vojske v Caserti. To ga je postavilo, kot rečeno, v sredo dogajanj, ki so se končali s strahotnimi posledicami za tisoče Slovencev, Kozakov. Menda je bil slab govornik in povprečen politik, pa dober organizator in upravnik poslov, ki so mu bili zaupani. Kmalu po naši in drugih tragediji je v angleški politiki hitro rastel in napredoval. Vrhunec svoje kariere je dosegel, ko je postal angleški ministrski predsednik kot kandidat konzervativne stranke. Po angleško-francoskem polomu v Suezu je tudi on moral zapustiti vidna politična mesta.

O nameravane vračanju sovjetskih državljanov po končani vojni se je razvijala debata na treh vladnih sejah že v mesecih pred jaltško konferenco. Že tedaj, 24. avgusta 1944, je sir James Grigg, Churchillov minister za vojni resor, pisal Edenu, rekoč: ministri se zavedajo težkih posledic, do katerih lahko pride zaradi načrtovanih nasilnih vračanj in ker je „problem tako težak, želim imeti vladni odlok, kako ga rešiti. Ako bomo izročali ruske ujetnike in jih tako pošiljali v verjetno smrt, bodo ta posel opravljale enote po mojih ukazih in jaz imam pravico imeti za ta neprijeten položaj kritje celotne vlade“. Dne 4. septembra 1944 so mu na vladni seji izdali pooblastilo za vračanje vseh ruskih vojnih ujetnikov ne gledé na njihove želje.

V Jalti torej ni bilo govora o vračanju vojaških skupin, ki so se umaknile z jugoslovanskega področja. Keightleyje V. korpus (maja 1945 je bil K. v Celovcu) je dobil zadevna navodila že 6. in 15. marca 1945. Tam je bilo zapisano: „Vse osebe, ki imajo nedvomno sovjetsko državljanstvo, bodo ne gledé na njihove želje vrnjene Sovjetom. Nobena druga oseba, ki ni sovjetski državljan, ne bo poslana nazaj, razen če to sama želi.“

V definiciji sovjetskega državljanstva, ki jo priznava angleška zakonodaja, stoji, da so sovjetski državljani le tiste osebe, ki so prišle z ozemlja, ki ga je imela Sovjetska zveza pred izbruhom te druge svetovne vojne. Osebe, ki so se borile v rdeči armadi, pa so bile rojene na ozemlju zapadno od meja Sovjetske zveze iz leta 1939, ne bodo smatrane za sovjetske državljane. Namen te definicije (na strani 255) je bil očiten: izključiti Poljake in baltske narode iz odloka o nasilnem vračanju. Taka so bila navodila tudi

v posesti komande V. korpusa, preden se je Macmillan pojavil v Celovcu 13. maja 1945.

Na strani 259 prinaša pisec citat iz Macmillanovega dnevnika, kjer pravi: „Predati (Kozake in stare ruske emigrante z družinami vred) pomeni poslati jih v suženjstvo, mučenje in verjetno smrt. Če pa to izročitev odklonimo, se bomo Rusom močno zamerili in bi bila to kršitev jaltske pogodbe. Midva (Keightley in Macmillan, 13. 5. 45, ap. p.) sva odločila izvršiti predajo, jaz pa sem še predlagal, da nam Rusi vrnejo britanske ujetnike in ranjence, ki bi se mogli nahajati na tem ozemlju.“ Število teh je moralo biti skrajno nizko (op. p.).

Na strani 260 zatrdi pisec, da je V. korpus prosil glavni stan v Caserti za pooblastilo z ozirom na predajo kozakov.

Ko so Macmillana vpraševali 35 let pozneje o njegovem sestanku s Keightleyjem v Celovcu tistega 13. maja, pa se tega razgovora že ni dobro spominjal. Poudaril je le, da je šel tja le kot zastopnik maršala Alexandra s posvetovalnim glasom, ni pa bil opolnomočen dajati kakšnih ukazov vojaških oblastem. Dopusča, da je izrazil svoje mnenje, kot da bi bilo najbolje vse begunce poslati nazaj, možno je tudi, da so bili stari ruski emigranti poslani nazaj po kakšni pomoti. Rekel je: „Mene obdolže lahko samo tega, da sem slabo svetoval. Ne morem pa biti obtožen, da sem jaz dal povelje za akcijo nasi'nega vračanja in niti ne morem povedati, kdo bi mogel dati takšen ukaz.“

Iz tega lahko sklepamo, da gre tu za tajno vladno odločbo, katere tajnosti Macmillan ni smel prekršiti.

Ko je pozneje Washington ostro protestiral za izvršene predaje, avgusta 1945, je Alexandrov namestnik argumentiral pred ameriškim odposlancem Kirkom, da je bil Macmillan sporazumen z odlokom o prisilnem vračanju, po drugi strani pa da je glavni zavezniški poveljnik tako odločil, ker so begunci in vojni ujetniki ovirali promet, kar je on pač bolje vedel kot pa USA State Department. Pisec knjige, hoteč opravičiti Macmillanovo zadržanje, govori o strašnem neredu na Koroškem, kjer da je bilo na tisoče beguncev, nemških vojakov, ki da so oboroženi še vedno križarili tamkaj, razdrte da so bile železniške proge, primanjkovalo, da je tudi hrane, pa še to, da je grozil vojaški obračun s Titovo vojsko in se za tak primer hoteli imeti čisto ozemlje.

Ti argumenti pa seveda ne drže: proge na Koroškem so bile že vse popravljene, begunci so obstali natančno na določenih mestih, nemškim vojakom niti na um ni prišlo kakšno gverilsko vojskovanje, pa tudi hrana sama ni bila problem. Te protiargumente je zapisal v Ind. Magazin, Anglija, 22. aprila letos, Nigel Nicolson, oficir tajne službe, ki je bil soudeležen pri zločinu stoletja v Celovcu leta 1945.

Vloga, ki jo je odigral Macmillan v tej zadevi, ni prizadela niti njegovega prijateljstva z maršalom Alexandrom, kakor tudi ni padel ugled v očeh Churchilla. Pač pa so bili vsi glavni akterji, zapleteni v to prevaro

in izdajo, v prihodnjih letih počaščeni s plemiškimi naslovi ali pa z visokimi političnimi položaji. Težko je razumeti drugače kot pa to, da je pri vsem tem šlo za tajno odločanje angleške vlade, ki je vse kolesje izročanja poglalo v tek.

14. maja je general Robertson, glavni administrativni častnik pri AFHG (v glavnem zavezniškem štabu v Caserti) že izdal operativno odredbo 15. armadni grupi in osmi armadi, da se „...vsi Jugoslovani, ki so se predali in ostajajo v nemških vojnih formacijah predajo jugoslovanskim vojaškim oblastem.“

24 ur kasneje že je Alexander Kirk izročil oster protest zaradi vračanja jugoslovanskih protikomunistov, ki nikakor ne more biti opravičljivo z izgovorom neke lažje administracije.

Datum 15. maja 1945 pa nosi telegram poslan v zavezniški glavni štab (Eisenhower) in v britanski glavni stan v Londonu, v katerem maršal Alexander sprašuje, kaj napraviti s 50 tisoči kozakov, 35 tisoči četnikov in 25 tisoči Hrvatov, za katere bi povratak v njihovo deželo pomenil veliko nevarnost. Ta telegram torej popolnoma ignorira nalog prisilne predaje od dne 14. maja, ki ga je izdal Robertson prav iz njegovega, Alexandrovega štaba.

23. maja šele pa je Alexander dal jasna navodila glede tega vračanja svojim formacijam. „Noben Jugoslovan, ki je v naših rokah,“ jim sporoča, „ne bo prisilno vrnjen v Jugoslavijo.“ Ta časovni moment sovpada z vrnitvijo Macmillana iz Londona, z vladnih sej in srečanja s Churchillom. Kljub gornjemu navodilu, poudari pisec, pa je V. korpus nadaljeval z vračanjem. Tudi pri vračanju kozaških in drugih ruskih in narodnostno mešanih formacijah so bila kršena prejšnja jasna navodila z ozirom na stalež sovjetskega ali nesovjetskega državljanstva. Tako so na seji V. korpusa, ki je bila 21. maja in ji je predsedoval general Low, odločili, da ne bodo izvrševali selekcije z vidika državljanstva, ker bi zaradi tega lahko prišlo do neredov in bi bila repatriacija otežkočena. Po pričanju gen. C. E. Tryon Wilsona so bila zadevna navodila angleškim enotam dana le ustmeno. Pisec Macmillanovega življenjepisa pripominja v obrambo le-tega, da se je to odločalo in izvršilo brez Macmillanovega nasveta.

Iz vsega povedanega pridemo do naslednjih zaključkov:

- 1) Jugoslovanski begunci niso bili vključeni v jaltski dogovor o prisilnih vračanjih.
- 2) Angleške vojne oblasti (gen. Low-lard Aldington) so predale komunističnim oblastem na tisoče oseb, ki niso bile zajete v določbah jaltске pogodbe, samo zato, da so se izognile neprijetnostim, ki bi jih povzročila selekcija.
- 3) In končno, AFHQ v Caserti in vojno ministrstvo v Londonu, ki sta o vsem dobivala dnevna poročila, sta „mirno“ jemala na znanje masivna nasilna izročanja brez vsakršnega razlikovanja.

ZU

Kdo je Vinko Levstik?

Med mlajšimi bravci VESTNIKA (in verjetno tudi v domovini) zbuja pozornost intrigantsko pisanje režimskih in napolrežimskih listov o Vinku Levstiku, znanem podjetniku, zdaj v obmejni Gorici. Stari preživeli borci Vinka dobro poznajo! Bil je partizan — zakaj neki so bili nekdanji partizani pozneje najbolj zagrizeni domobranski borci? (to vprašanje zastavljamo slovenskim zgodovinopiscem — potem pa domobranec, svobodnjak in rodoljub; in tak bo ostal do smrti.

Več o svoji preteklosti pa naj mladim braycem pove kar Vinko sam in sicer v pismu, ki ga je za to priliko uredništvo odbralo in ga je naš soborec naslovil na Skrivnostni odbor skupnosti borcev X SNOUB (menda pomeni: udarne brigade) ljubljanske in se takole glasi:

V Nedeljskem dnevniku je bilo 30. aprila letos objavljeno „Sporočilo odbora skupnosti borcev X. SNOUB Ljubljanske“, ki je nosilo naslov „Resnica o Levstikovi partizanščini“.

Najprej seveda ne morem kaj, da ne bi zapisal, da so mi to res neki „unaki“, da se morajo pred „sovražnikom“ Levstikom skrivati pod nekakšnim fantomatičnim nazivom, kot je „Odbor skupnosti borcev X. SNOUB Ljubljanske“ (naprej „Odbor“). Uredništvo Nedeljskega dnevnika sem prosil, da mi pošlje konkretne primke in imena skrivnostnih piscev „Sporočila“.

Seveda čakam zaman. Gospod urednik Meden, je bil pri objavi „Sporočila“ tega „Odbora“, oziroma „uradnega dokumenta“, kot ga imenuje uredništvo samo v svojem „pojasnilu in popravku“, zelo nepreviden, saj bi morali vsaj v uredništvu imeti imena podpisnikov „Sporočila“, če že gredo z njim v objavo. Po tukajšnjih (italijanskih) zakonih se takšno pisanje, kot je „Sporočilo“ nepodpisanega „Odbora“, obravnava kot lažno hlatenje moje osebe ter ugleda. Zato sem pač prisiljen sprožiti postopek, ne nazadnje tudi zaradi mojih sorodnikov in prijateljev, ki jih imam v Sloveniji.

V nadaljevanju bom kar po „Odborovih“ točkah nanizal, v kakšna protislovja so se anonimneži tega „Odbora“ upali spustiti.

Najprej k točki ena. Ko sem se v živinskem vagonu vračal s prisilnega dela v italijanskem taborišču v Perugii, sem skupaj s še eno osebo izstopil na nabrežinski železniški postaji. Nato sem pri Vipavi vstopil v Gradnikovo brigado, ki pa so jo Nemci kmalu razbili na Razdrtem in Nanosu. Iz nekega mlina sem nato rešil nekaj razhajkanih partizanov. Spominjam se partizanke z imenom Jelka, ki je bila doma nekje pod Nanosom. Ob tem moram poudariti, da v Gradnikovo brigado nisem bil mobiliziran, temveč sem vanjo vstopil prostovoljno skupaj s še eno osebo, ki danes živi v Sloveniji. Trditev „Odbora“, da sem bil v (tisti) skupini „kakih 50 mož“, ni resnična. Res je da sem bil v 1. bataljonu Ljubljanske brigade, nisem pa bil v 2. četi, kot trdijo podpisniki „Sporočila“.

K 2. točki pa naslednje. Očitata mi samohvalo in laži. Vsekakor sem bil premalo časa v vaši „šoli“, da bi mi lahko to očitali. Tega mi v nadaljevanju ne bo težko dokazati.

Pisci „Sporočila“ imajo prav, ko pravijo, da ob neki uspeli akciji nisem dobil pergament, vendar sem bil pred postrojenim bataljonom ob razvitju zastave uradno pohvaljen in dan za vzgled borcem. Ta akcija je bilo miniranje proge pri Borovnici, ki se je izvajala tako blizu sovražnikovih utrd, da je bilo slišati rožljanje menažk, ko so večerjali. Preživeli borci in borke vedo za to dejanje.

Res je, da tam še nisem bil komandir, saj sem desetar postal čez nekaj dni. Vendar ne na Ljubljanskem vrhu. Da nisem bil dober borec — nepogumen in nediscipliniran, ne bo držalo, saj sem bil znan kot pogumen in discipliniran, predvsem pa kot dober in zvest. Te lastnosti sem dokazoval že pri partizanih, še bolj pa kasneje pri domobrancih, kjer se je moj pogum še stopnjeval, kajti takrat sem vsaj vedel, zakaj se borim. Jaz seveda nisem nikoli zaspal na straži, kot to trdi „Odbor“ v „uradnem dokumentu“, saj je politkomisar venomer opozarjal, če na straži koga dobe, da je zaspal, da bo ustreljen. „Odbor“ pravi, da sem celo dvakrat zaspal, kar pomeni, da bi moral biti celo dvakrat ustreljen. To bi pomenilo, da so bili do mene zelo milostni. Dobil pa sem le ukor ter premestitev v drugo četo. In to povsem iz drugih vzrokov.

Kriza idejne vesti:

Rad bi napisal nekaj doživetij. Za slovensko mladino, saj sem ta doživetja doživljal kot zelo mlad fant. S tem pa bo tudi pojasnjeno, zakaj sem dobil ukor ter premestitev v drugo četo. Začelo se je seveda s političnimi urami. Oseba, ki nam je takrat pri političnih urah predavala, še živi, vendar ga iz obzira ne bom imenoval in mu bom s tem prihranil sramoto, saj ga že tako dovolj tlači usoda, ki jo je doživel. Njegov govor se je vrtel okrog Stalina in njegovih neizmernih zaslug za raj v Rusiji, za vse socialne pridobitve, da v Rusiji ni revnih, da so vsi bogati, da tam vlada svoboda ipd. Govoril je o tem, da ko bomo obračunali z Nemci, nas čaka dokončni obračun, ki bo sicer mnogo težji, to bo neizprosni boj z imperia- listi — Američani, Angleži in Francozi. Da je treba čimprej vse „triglavke“, na katerih je bila slovenska zastava, zamenjati za „titovke“ z zvezdo, za tó, kar nosi naš veliki vodja Tito. Ko je končal, nas je povabil, da se opogumimo in začnemo postavljati vprašanja. Ker se nihče ni javil, sem se opogumil in vprašal, čigava bosta Trst in Gorica po vojni. Samozavestno je odgovoril, da ni važno čigava bosta, naša ali italijanska, važno je, da bosta komunistična, saj da se ne borimo za nacionalizem, temveč za mednarodni komunizem. Sam sem nato ugotavljal, da se po tem takem ne bomo rimo za svobodo slovenskega naroda, za priključitev sleherne pedi slovenske zemlje k Sloveniji, temveč za komunizem. To mi je takoj potrdil, vendar sem opazil, da z menoj ni bil preveč zadovoljen. Povedal sem mu še, da je bil moj oče 10 let v Ameriki, kjer sta ostala še dva brata, da imam jaz

tam bratranca (ki je bil polkovnik v ameriški vojski in je padel v Italiji pri Monte Casinu.) Odgovoril mi je, da ko bomo zmagali, bo pri nas takšno blagostanje, da bo boljše, kot v Ameriki in da se bodo vsi vrnil.

Ob neki drugi politični uri nam je predavatelj govoril, da se lahko zgodi, da bomo v bližnji prihodnosti šli na Primorsko, in da ja ne bi tam kaj govorili o komunizmu, da bomo tam morali iti celo v cerkev. Govoril je, da Primorci niso komunisti, da so k nam pristopili le iz nacionalnih razlogov. Na koncu sem predavatelja vprašal ali ima Primorce za nedorastle in za naivne otroke.

Kljub vsem mojim kritičnim pozicijam pri političnih urah, mi je mladi skojevec Stojan zaupal, da so se na eni od sej dogovarjali, da me bodo predlagali v SKOJ.

Ugotovil sem tudi, da imajo komunisti v nekem večjem šotoru večkrat skrivne sestanke. Kdo vse so bili komunisti, mi je takrat zaupal prav skojevec Stojan, ki je imel kakšno leto več kot jaz in je čutil do mene določeno simpatijo. Ponudbe za vstop v SKOJ sem se kar zelo ustrašil, saj pod nobenim pogojem nisem hotel postati komunist. In če bi do te situacije prišlo, nikakor nisem vedel, kako bi se izgovoril, da ne bi čutil za to posledice. Nato sem le Stojanu previdno uspel povedati, da naj tistim, ki so odločali, pove, da se zaenkrat še ne počutim vrednega za tako odgovorno nalogo.

Na eni politični uri je bilo ves čas govora o belogardizmu in četništvu. Tudi tu sem spregovoril. Rekel sem, da se ne strinjam z govornikom, da se nihče izven OF ne more boriti proti okupatorju, da obsojam bratomorno pobijanje, in da bi bilo treba vse storiti, da se to prepreči, saj ima od tega korist samo sovražnik.

Ob tej debati sem dobil dokončno črno piko. Kar naenkrat so me poklicali na poveljstvo in mi vzeli vse moje podatke, kje sem bil rojen, kje sem živel. Še danes ne vem, ali so se o meni pozanimali prav v moj kraj, ali pa je o meni kaj spregovorila oseba, ki je bila iz mojega kraja in me je vedno tako prezirljivo in oholo gledala, da sem se je skoraj bal. Ta oseba je vedela, da so bila moja rojstna Slemena, razen enega partizana, vsa belogardistična. Po vrhu vsega pa so ob razsulu fašizma še slovenski četniki zasedli položaje na ortneškem gradu, tik nad mojo rojstno vasjo Hudi konec. Tam jih je Dakijeva brigada napadla, vendar je pri tem utrpela hude izgube.

Dovolj je bilo torej, da sem bil iz tistega kraja in poleg tega na političnih urah še preveč kritičen za komuniste, in padel sem v popolno nemilost. Stojan me je opozoril, da so imeli poseben sestanek zaradi mene, na katerem so govorili, da sumijo, da imam veze s četniki in belogardisti in da se me morajo zato znebiti. Svetoval mi je, da naj pobegnem.

Opozorila nisem vzel tako kritično kot on, vendar sem hitro opazil, da ga ni za podcenjevati. Ko se je moja enota pripravljala na bojni pohod, so mene pustili doma, češ da bom moral iti zvečer na stražo. Enota je

nato po odhodu iz vasi Rakitna doživela tragedijo. Manjša patrola belogardistov iz Borovnice je prišla vse do Rakitne in opazovala bataljon v vasi. Ko je vod komaj zapustil vas, je zaradi občutka sigurnosti in taktične neprevidnosti bilo delo belogardistov zelo lahko. Takrat je padlo 5 borcev, 7 pa jih je bilo ranjenih. Zaradi tega poraza je bila atmosfera pri poveljstvu zelo moreča.

Ob priliki je Rupnikova štorclja, kakor so partizani klicali njegovo letalo, spuščala letake, na katerih je bil poziv partizanom, naj zapustijo komuniste ter se vrnejo na domove. Politikomisar je takoj sklical borce, ter jih „opozarjal“, naj teh letakov ne pobirajo, češ da so „zastrupljeni“. Prav takrat je pod streli belogardistov padla naša patrola. Ko je poveljstvo izvedelo za to, je takoj poslalo skojevca Stojana z nalogo, da trupla zmrcvari in v žepe vtakne tiste „zastrupljene“ letake, tako da bi le-ti še štreli iz njih. Ko se je Stojan vrnil, sem slišal, kako je poročal, da je delo opravil. Nato so na tisti kraj peljali partizane, predvsem Primorce, ki so jih imeli za paničarje, ter jih opozarjali, češ zdaj pa poglejte, kaj so belogardisti naredili s temi partizani potem, ko so se jim predali z letaki.

Kakor je bilo predvideno, sem neko noč moral na stražo. Bila je prijetna oktobrska noč z luno in niti ni bilo preveč hladno. Nekaj po polnoči, proti eni uri, sem opazil, da prihaja proti meni dežurni, ki je nosil čin. Takrat sem vedel samo njegovo ilegalno ime Krištof, medtem ko danes poznam tudi njegovo pravo ime, ki sem ga izvedel od, sedaj že pokojnega, Hinka Bratuža-Okija. Ko je prišel do mene, me je vprašal zakaj ga nisem zaustavil. Odgovoril sem mu, da zato ne, ker sem ga takoj prepoznal, s kričanjem pa bi morebitnem sovražniku izdal svoje stražarsko mesto. Ko me je vprašal, če sem opazil kaj sumljivega, se je malo obotavljal, nato pa mi je rekel, da naj mu pokažem, če imam v redu puško. Tu pa sem seveda naredil vojaško nedopustljivo napako. Pogledal je še, če je krogla v ležišču, nakar mi je ni več vrnil. Nato mi je rekel, naj grem z njim, češ da sem na straži spal. Zaman sem ga rotil, da se naj ne laže, ker mu je bilo povsem očitno, da nisem spal. Naperil je brzostrelko vame ter mi grozil, da bi me lahko takoj „kaznoval“ s smrtjo, vendar da bo to prepustil sodišču.

Zatem me je bataljonsko sodišče (beri: komunistično poveljstvo) obsodilo na smrt z ustrelitvijo. Takrat sem imel le 18 let. Bil sem zvezan in pod stražo. Iz Rakitne smo prišli do Metnaja pri Stični. Tam so me zaprli v svinjak, stražil pa me je skojevec Stojan. Ker sem poznal brigadnega obveščevalca Hinka Bratuža-Okija, sem Stojana naprosil, da bi rad govoril z njim. Prišel je pozno. Zaprt v svinjaku in čakajoč na usmrtitev, sem se mu med jokom spovedal, kakor bi se spovedal duhovniku, če bi ga imel pred seboj. Vodni pleoritis in akutni sklepni revmatizem, ki sem ju dobil na prisilnem delu pod fašizmom pri Perugii v Italiji, sta me naredila še bolj občutljivega. Ko je Oki zapuščal svinjak, sem vendarle opazil, da ga je moja življenjska zgodba prizadela. Nato je izgovoril odrešilno odločitev, da bo storil vse, da me ne ustrelijo.

Naslednji dan so me res izpustili, vendar pod pogojem, da če naredim le mali prekršek, me ima vsak borec pravico takoj ustreliti. Moral sem nositi strelivo za mitraljez.

Verjetno so me spustili tudi pod pritiskom nemške ofenzive, ki se je prav takrat začela. Prav takrat, ko sem bil zaprt v Metnjaku, so se Nemci iznenada spopadli z bataljonom in mu prizadejali hude izgube. Takrat je izgubila življenje tudi primorska partizanka Jelka. Da bi se komisar in poveljnik bataljona rešila pri poveljstvu brigade in pred sigurno degradacijo zaradi malomarne zaščitne varnosti, sta se z bataljonskim obveščevalcem dogovorila za krut scenarij, češ da je bilo vse skupaj izdano, in da sta dva kmeta pripeljala nemško vojsko do njih.

Bataljonski obveščevalec Savo in skojevec Stojan sta nato ta dva kmeta šla likvidirat.

V tretji točki „Sporočila“ „Odbor“ zapiše, da sem pred ofenzivo „samovoljno zapustil brigado“. Če kdo laže, potem to počno anonimni pisci „Sporočila“. Če imajo dokumente za svoje trditve, jih prosim, naj pridejo na dan z njimi.

Vsekakor sem na Ilovi gori. Do tja sem sicer prišel brez orožja samo z zabojem streliva za mitraljez. Ko je v boju na Ilovi gori padel moj mitraljezec, sem mitraljez seveda takoj pograbil jaz. Naenkrat smo se znašli brez brigadnega poveljstva, ki se je boju spretno izmuznilo. Enako je z malo izjemo naredilo tudi bataljonsko poveljstvo.

Ko smo videli, da imamo nekaj padlih in okoli 12 ranjenih, smo, pa čeprav brez poveljstva, v brezupnem položaju šli v brezupen juriš na življenje in smrt. Drli smo se hura, ter se z divjim streljanjem prebijali po grmičevnatem terenu. Znašel sem se na razdalji kakih trideset metrov pred prodirajočimi Nemci in takrat sem prvič s take bližne podrl prve Nemce. Začeli so bežati. Prav dobro se spomnim, da je bežeči Nemeč odrgel usnje ni zavoj, v katerem so bile škarje za žico.

Vrnili smo se nazaj k našim ranjencem in takrat sem opazil, da je bil težko ranjen v glavo tudi moj prijatelj skojevec Stojan, kar me je seveda zelo prizadelo.

No, pri Micki F. se ne bom več trudil z dokazovanjem, kako smo jo rešili. Kot sekretarka SKOJ-a me je vedno gledala zviška pa čeprav je bila majhna in doma iz bližnje Sodražice.

Tudi ni res, da so nemški vojaki metali v ogenj ujete ter ranjene partizane, kot trdi Micka F., ker smo vse ranjence — okoli 12 jih je bilo — odnesli s seboj, ujet pa ni bil nihče. Naj Micka F. že enkrat pokaže dokument, koliko okostnjakov so kasneje našli v tisti hiši. Če sem, kot piše „Odbor“, Micko F. užalil s „herojstvom“, naj povem, da to nikakor ni bil moj namen, temveč sem se hotel na nek način le distancirati od tistih, ki so podeljevali te nazive. Zaradi mene je pač lahko še naprej mirne duše heroina komunizma.

Torej, če se povrnem, umik ter prenašanje ranjencev sta organizirala

namestnik komandanta bataljona Jelko, ki je bil izredno pogumen in politkomisarka Milka, ki je bila prav tako zelo pogumna in veščja vojne strategije. Ranjence smo nosili mimo Škocjana, Turjaka v Iški Vintgar. Pot je bila brez hrane ter z ranjenci izredno težka. Ranjence smo pustili v bolnišnici, nato pa nadaljevali pot v Purkače nad Robom. Tam me je na srečo prepoznala gospodinja neke hiše, tako da smo po dolgem času lahko malo prespali.

Vendar smo bili kaj hitro obkoljeni od Nemcev. Takrat je Jelko, ki je dejansko še vodil bataljon, zaklical, da me imenuje za komandirja čete, in da naj organiziram preboj iz vasi. Preboj nam je uspel in rešila se je tudi ostala glavnina.

To je bil moj zadnji juriš v partizanskih vrstah, s tem, da sem bil dva dni tudi imenovan komandir čete. Upam, da prijatelj Jelko še živi, in da to lahko potrdi. Vsekakor sem ga v tistih težkih trenutkih zelo cenil, kot polveljnika in kot človeka.

Šele sedaj razumem, zakaj borci X. SNUOB Ljubljanske niso napisali monografije. Kako bi jo le, ko pa posedujejo tako slabo dokumentacijo. Tudi g. Meden pri Nedeljskem dnevniku se je počteno zmotil, ko je to skrupucalo od „Sporočila“ „Odbora“ poimenoval kot „dokument“.

„Odbor skupnosti borecev X. SNUOB Ljubljanske“ bi naredil veliko boljše, če se ne bi oglasil s tem „Sporočilom“, sedaj pa je pred menoj njihova „resnica“, na katero pač moram odgovarjati. Res bi rad spoznal tistega „genija“, ki je pisal to „Sporočilo“. Sam bi svoj čas vsekakor raje porabil za koristnejše stvari kot pa za to povsem anahronistično polemiko. Obžalujem, da sem Micko F. sploh kdajkoli omenjal.

S tem, kljub vsemu, dragi moji nekdanji soborci, tudi jaz to polemiko zaključujem in svoj čas raje posvečam za bolj pomembne opravke.

S tem pa se nikakor ne odrekam partizanski pokojnini, saj sem zažel že zelo zgodaj — leta 1942.

In, ne pozabite mi poslati povabila, ko boste proslavljali obletnico ustanovitve X. SNUOB Ljubljanske.

S spoštovanjem!

Vinko Levstik

Gorica, junij 1989.

MLADINA, 24, 30. junija 1989

UREDNIK prosi za besedo:

V uredniškem predalu čakajo na objavo dokaj številni članki in razprave naših odličnih sodelavcev, ki so zaradi poštnih razmer ali pa iz drugih vzrokov prišli pozneje na našo uredniško mizo kot drug že postavljeni material. Spet druge pa po svoji obsežnosti ne bi radi porazdelili v nadaljevanko, zaradi česar bodo počakali na naslednjo številko.

Prosimo za razumevanje!

No hubo dos bandos iguales en la guerra contrarrevolucionaria

Si se considera que el fin no justifica los medios, y éste es un valor absoluto que se coloca por encima de la supervivencia de la Nación, se abre el camino a una doctrina muy peligrosa. Pero el fin, la paz de la Nación, justifica el medio de la guerra, como lo sostienen el cristianismo y el judaísmo, entre otras religiones.

El sofisma que esgrimieron algunos analistas, observadores de la guerra "desde el balcón", y los cómplices y aliados de los subversivos, apela a aquel argumento del fin y los medios. Si no nos defendieramos ante la agresión, porque para vencer al agresor tendríamos que matar, deberíamos prepararnos para ser mártires o esclavos, y a que nos borren de entre las naciones libres de la tierra.

Por eso, los que hicieron nuestra guerra contrarrevolucionaria en buena ley, los que no cometieron delitos como los que hemos apuntado, y que constituyen la inmensa mayoría de los hombres de las Fuerzas Armadas, no tienen nada de qué arrepentirse. Deben pedir perdón los que delinquieron, no los que cumplieron con su deber. Hubo dos bandos, pero no iguales. Unos agredieron a la Nación, otros la defendieron, a costa de "sangre, sudor y lágrimas". Debemos compadecer a los que tomaron el camino de la guerrilla, perdonarlos y rogar al Altísimo por ellos. En buena hora que los sobrevivientes se arrepientan, pero no caigamos en la trampa a la que se nos quiere, tal vez ingenuamente, arrastrar. No hubo dos bandos iguales, no hubo dos demonios.

La guerra contrarrevolucionaria fue, es y será justa.

(R. G. Díaz Bessone, fragmento de "La Prensa")

Cena te številke na 80 straneh je za Argentino A 1200. Letna naročnina za inozemstvo je 18 USA dolarjev po navadni in 25 dolarjev po letalski pošti ali pa odgovarjajoča cena v drugi valuti.

Correo Argentino Suc. 7 (B) y S. Justo (B)	FRANQUEO PAGADO Concesión N° 5811	Registro de la Propiedad Intelectual en Trámite R. Falcón 4158, 1407, Bs. As.
	TARIFA REDUCIDA Concesión N° 691	